Літаратура і мастацтва

газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

30 ЛІСТАПАДА 2001 г. № 48/4130 КОШТ 136 РУБ.

БУДЗЬМА РАЗАМ У 2002 ГОДЗЕ!

Шаноўныя чытачы! Пачалася падпіска на першае паўгоддзе 2002 года. Падпіску можна аформіць у любым паштовым аддзяленні. Кошт індывідуальнай падпіскі на адзін месяц — 1100 рублёў, на тры — 3300 рублёў, на шэсць — 6600 рублёў.

Індывідуальны індэкс — 63856.

Кошт ведамаснай падпіскі на адзін месяц — 2500 рублёў, на тры месяцы — 7500 рублёў, на шэсць месяцаў — 15000 рублёў.

Ведамасны індэкс — 63857.

По дарозе ў снежань...

Фота Г. ЖЫНКОВА

КОЛА ДЗЁН

На гэтым тыдні пачаўся Піліпаўскі пост, які працягнецца ў праваслаўных да Каляд (Нараджэння Хрыстовага). Галоўным сялянскім заняткам у гэты час былі калісь малацьба, прадзенне кудзелі і догляд жывёлы. Царква на працягу посту забараняла вяселлі і гульні. Гэтая пара года — ад канца лістапада да пачатку студзеня — з'яўляецца самай цёмнай, панылай і тужлівай, ад назвы посту яна атрымала імя Піліпаўкі. Ваўчынай пары. Прыгадаем хоць бы радок са славутай Купалаўскай паэмы: "У Піліпаўку воўк нема вые..." Людзі з нецярпеннем чакалі паварот Сонца на цяпло, на вясну...

Цяперашняя беларуская Піліпаўка, калі метафарычна перанесці гэты назоў на ўсё наша сённяшняе нялёгкае жыццё, задоўжылася. Нашы людзі мараць усяго толькі аб нармальным лёсе, які не абдзяляе чалавека яго натуральнымі правамі: жыць у адмераным Богам адрэзку прасторы і часу, ведаць, хто ты такі і які твой род, любіць народ свой і родную мову, памятаць, адкуль, куды і дзеля чаго ты прыйшоў і ніколі не забываць пра гэта. Хіба ж гэта хоць трошкі празмернае жаданне?

САМІТ ТЫДНЯ

Сёння ў Маскве праходзіць юбілейная сустрэча кіраўнікоў дзяржаў СНД, прымеркаваная да дзесятай гадавіны ўтварэння гэтай паслясавецкай арганізацыі. Цікавы такі аспект: у сустрэчы прымаюць удзел і сёй-той. хто і па сёння настальгуе па СССР і праклінае "трох белавежскіх зуброў", якія "развалілі магутную дзяржаву". А між тым, яны паспрабавалі цывілізавана развесці членаў вялікай савецкай сям'і па іхніх рэспубліканскіх кватэрах — сям'і, якая фактычна ўжо распалася. Урэшце і стварэнню самой СНД удзельнікі сённяшняга маскоўскага саміта абавязаны ім жа, "зубрам" — С. Шушкевічу, Б. Ельцыну і Л. Краўчуку...

ЗРУХ ТЫДНЯ

Паводле Глабальнай справаздачы Праграмы развіцця ААН аб чалавечым развіцці за сёлетні год, у рэйтынгу краін Беларусь паднялася з 57-га месца на 53-е. Як адзначаецца ў дакуменце, "такі вынік сведчыць пра дасягненні Беларусі ў многіх галінах". Адзін з галоўных паказчыкаў — даход на душу насельніцтва. Аднак улічваюцца і такія паказчыкі, як сярэдняя працягласць жыцця, узровень пісьменнасці і агульны дабрабыт. Што ж, узровень пісьменнасці — факт неаспрэчны, тут мы сапраўды не ў хвасце. А што да працягласці жыцця і агульнага дабрабыту. дык цяжка зразумець, як яны паспрыялі гэтаму зруху Беларусі ў рэйтынгу краін уверх.

ПАКАЗЧЫКІ ТЫДНЯ

Заўчора "Белорусская нива" апублікавала інфармацыю аб вытворчасці малака і мяса ў раёнах рэспублікі за 10 месяцаў сёлетняга года. Лічбаў у табліцы на палову газетнай паласы — сотні, аднак жа пераважная большасць з іх — сумныя. Вось толькі паказчыкі надою малака ад каровы. Самы высокі — 3736 кілаграмаў — у Гродзенскім раёне, самы нізкі — 1335 — у Петрыкаўскім. Сярэдні паказчык па Беларусі — 2129 кілаграмаў. А кажуць, што амерыканскі фермер не трымае карову, калі яна не дае 5000 кілаграмаў малака за год — яна павінна даваць 6—8 тысяч. Бедныя калгасныя і саўгасныя рагулі! А разам з імі — бедныя і мы. А мо наадварот?

ПАЛІВА ТЫДНЯ

Свет усё больш вяртаецца да драўніннага паліва. Гэтага вымагае экалогія. Гэтае паліва не парушае ў прыродзе баланс вуглякіслага газу і, значыць, не спрыяе развіццю "цяплічнага эфекту". У паліўным балансе Швецыі, напрыклад, драўніннае паліва складае 20 працэнтаў, а ў вытворчасці цеплавой энергіі перавышае 50 працэнтаў. У нас жа лес дае толькі 4 працэнты паліва. У дадатак у нас вытворчасць і дастаўка драўніннага паліва ў 2-3 разы даражэйшыя, чым у той жа Швецыі ці Фінляндыі. І гэта пры нашай таннай рабочай сіле і гэткай жа таннай тэхніцы. Ці будзе ў нас калі-небудзь іначай? Што трэба зрабіць дзеля гэтага? Пра гэта ішла гаворка на семінары па скарыстанні драўнінных адходаў для цеплазабеспячэння, які быў наладжаны ў Мінску Глабальным эканамічным фондам ПРААН, Еўрапейскай эканамічнай камісіяй ААН і Камітэтам па энергаэфектыўнасці пры Савеце Міністраў РБ. Мо ўрэшце чаму-небудзь і мы навучымся ў тых жа шведаў і розных іншых фінаў?

РЭКАРДСМЕН ТЫДНЯ

Ідзе падпіска на 2002 год, і друк нямала піша пра гэта. "Народная газета" ў аўторак апублікавала такую інфармацыю: "Свіслацкі край — самы чытэльны". У ёй паведамляецца, што на кожных 100 жыхароў тут прыпадае 70 экземпляраў перыядычных выданняў. Згаданы і больш канкрэтныя лічбы: у раёне, насельніцтва якога 26 тысяч чалавек, сумарны тыраж газет — 17,8 тысячы экземпляраў. Малайцы свіслаўцы! Жывуць больш заможна за іншых — могуць дазволіць сабе раскашавацца і на перыёдыку. А дзе матэрыяльная галота, там і духоўная беднасць. Атрымліваецца насуперак прымаўцы: сытае бруха да навукі глуха? Ды не! Проста гэта розныя рэчы...

ПРАГНОЗ ТЫДНЯ

Прыкладна на 34 працэнты павысяцца заробкі бюджэтнікаў у снежні. Такі прагноз зроблены спецыялістамі Міністэрства працы і сацыяльнай абароны на падставе рашэння ўрада аб павышэнні "мінімалкі" і тарыфнай стаўкі першага разраду. Гэта будзе мець і яшчэ адзін адметны вынік — павышэнне заробкаў дазволіць амаль удвая скараціць колькасць работнікаў бюджэтнай сферы, якія атрымліваюць меней за бюджэт пражытачнага мінімуму, прасцей кажучы — колькасць жабракоў. Калі цяпер іх прыкладна 200 тысяч, дык у снежні стане 100—110 тысяч. Міжволі згадваецца колішні Горкаўскі рэкламны праект і ягоны аднайменны часопіс пад назваю "Наши достижения". Дасягненні, пра якія ідзе гаворка, акурат нашы і толькі нашы!

ВЫКЛЮЧЭННЕ ТЫДНЯ

На гэтым тыдні расійскі горад Нарыльск занесены ў спіс "закрытых гарадоў". Не таму, што там знаходзяцца сакрэтныя абаронныя аб'екты, а з-за вялізнага наплыву замежных грамадзян, якіх вабяць сюды высокія заробкі. Забарона тычыцца і грамадзян СНД. Выключэнне зроблена толькі для беларусаў — ім па-ранейшаму доступ у Нарыльск вольны. Так што — едзьце і багацейце, браткі беларусы! Балазе, дома зрабіць гэта не так і лёгка.

БУТЭЛЬКА ТЫДНЯ

Гэткай радасцю нас адорваюць штогод такою парою, калі застаецца нейкі месяц да надыходу Новага года: маўляў, ніхто за навагоднім сталом не застанецца без шампанскага, на кожнага беларуса ў пераразліку будзе выпушчана па бутэльцы шыпучага напою. Гэтым і сёлета нас абрадавалі. Праўда, нагадалі, што час адвыкаць ад назову "шампанскае" і прывыкаць да больш дакладнага словазлучэння "шыпучае віно". Дарэчы, і Мінскі завод шампанскіх він мае сёння назоў завода шыпучых він. Ну дык і што, спадарове, парадуемся? Зрэшты, а чаму б і не! "Павінна ж быць і ў зайца радасць перад халоднаю зімой"...

У Саюзе беларускіх пісьменнікаў

Шмат жадаючых сабралася на сустрэчу са старшынёй СБП Вольгай Іпатавай у сярэдняй школе № 12 горада Баранавічы. Разам з вучнямі і настаўнікамі на сустрэчу прыйшлі і прадстаўнікі грамадскасці горада і раёна.

В. Іпатава распавяла пра сённяшнія справы старэйшай у краіне творчай арганізацыі, адказала на пытанні прысутных. Вялікая ўвага з боку гледачоў была аказана ёй і як аўтару цікавых раманаў, аповесцяў, вершаў.

Разам з В. Іпатавай у сустрэчы прынялі ўдзел кіраўнік сталічнага тэатра "Зьніч" Галіна Дзягілева і баранавіцкі ансамбль старажытнай музыкі "Кантраданс".

На завяршэнне В. Іпатава ўручыла падарункі для школьнай бібліятэкі — кнігі У. Караткевіча, А. Вярцінскага, Г. Бураўкіна і іншых.

●

"Каліна зімы" — так называлася вечарына маладых паэтаў, якая адбылася ў вялікай зале сталічнага Дома літаратара. Вёў яе Леанід Дранько-Майсюк.

У цікавай творчай пераклічцы бралі ўдзел Валерыя Кустава, Мікола Віч, Сяргей Патаранскі, Аляксей Адзінец, Мікола Адам, Наталля Капа і многія іншыя.

З цікавасцю былі сустрэты таксама выступленні Адама Глобуса, гурта "Цвік", прадстаўнікоў літаратурна-мастацкага аб'яднання "Крокі" Беларускага дзяржаўнага педагагічнага універсітэта імя М. Танка (кіраўнік М. Шабовіч).

●

Свой 60-гадовы юбілей паэт, парадыст, празаік Павел Саковіч прыехаў адзначыць у родны яму горад — Оршу. Тут, у цэнтральнай бібліятэцы імя Пушкіна, адбылася яго творчая вечарына, у якой разам з юбілярам прынялі ўдзел кампазітар Мікола Яцкоў, намеснік старшыні СБП Навум Гальпяровіч і галоўны рэдактар штотыднёвіка "Літаратура і мастацтва" Алесь Пісьмянкоў.

Але галоўным героем сустрэчы быў сам Павел Саковіч. Ён чытаў новыя вершы, пародыі, адказваў на пытанні прысутных.

НАДЗЁННАЕ

"Мова і культура народа ў кантэксце глабалізацыі"

Міжнародная арганізацыя ЮНЕСКА, Саюз беларускіх пісьменнікаў выступіў з ініцыятывай аб правядзенні (у ліпені 2002 года) Міжнароднага сімпозіума на тэму **"Разнастайнасць моў і культур у кантэксце глабалізацыі"**. Партнёрамі пісьменнікаў у ажыццяўленні гэтай задумы выступаюць Белдзяржуніверсітэт, Белдзяржпедуніверсітэт імя М. Танка, Інстытут мовазнаўства імя Я. Коласа НАН Беларусі, грамадскія аб'яднанні Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны і "Фонд Льва Сапегі". Праект правядзення сімпозіума знайшоў падтрымку нацыянальнай камісіі па пытаннях адукацыі і культуры ЮНЕСКА, Міністэрства адукацыі, Міністэрства культуры, Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Утвораны аргкамітэт, яго ачольваюць некалькі сустаршынь. Адбылося першае пасяджэнне. На ім абмеркаваны і зацверджаны асноўныя пытанні, якія павінны атрымаць сваё асвятленне на форуме:

1. Мова, культура і адметнасць нацыі.

2. Роля мовы ў развіцці літаратуры і іншых аспектаў культуры.

3. Нацыянальныя культуры ў дыялогу цывілізацый.

4. Аб ролі дзяржавы ў кіраванні моўнымі працэсамі.

5. Перспектыва развіцця і карыстання беларускай мовай.

6. Ужыванне беларускай мовы ў сферы дзейнасці органаў дзяржаўнай улады.

7. Мова і адукацыйны працэс (тэхналогія беларускасці на Беларусі).

8. Разнастайнасці моў, нацыянальных культур і ўстойлівае развіццё цывілізацыі.

У сімпозіуме прымуць удзел як свае, айчынныя, так і зарубежныя спецыялісты, вучоныя, эксперты, заканатворцы, палітыкі, прадстаўнікі міжнародных уплывовых арганізацый. На ім будзе прадстаўлена магчымасць для грунтоўных выступленняў пісьменнікаў і прадстаўнікоў іншых колаў інтэлігенцыі.

У абмеркаванні плана падрыхтоўкі сімпозіума чынны ўдзел прынялі старшыня СБП Вольга Іпатава (сустаршыня), намеснік міністра культуры Валеры Гедройц (сустаршыня), першыя прарэктары названых вышэй універсітэтаў Алег Яноўскі і Васіль Бондар, старшыня Камісіі па адукацыі, культуры, навуцы і навукова-тэхнічным прагрэсе Палаты прадстаўнікоў Ігар Катляроў, доктар гістарычных навук Леанід Лыч, намеснік міністра інфармацыі Лілія Ананіч (сустаршыня), намеснік дырэктара Інстытута мовазнаўства імя Я. Коласа Аляксандр Лукашэнец, старшыня ТБМ Алег Трусаў (сустаршыня) і іншыя.

На наступным пасяджэнні, якое адбудзецца 11 снежня ў СБП, аргкамітэт разгледзіць прапановы па складзе асноўных дакладчыкаў і абмяркуе пытанне аб персаналіях гасцей, якіх належыць запрасіць на форум з-за межаў рэспублікі. Прымаюцца прапановы.

Васіль ЯКАВЕНКА,
каардынатар праекта

АД РЭДАКЦЫІ. Надаючы вялікую ўвагу маючаму адбыцца ў верасні 2002 года сімпозіуму па пытаннях мовы і культуры народа ў сучасным свеце, усведамляючы актуальнасць парадку дня форуму для грамадзянскай супольнасці ў нашай краіне, рэдакцыя штотыднёвіка "ЛіМ" прапануе сваім чытачам разгарнуць дыскусію па пытаннях, што выносяцца на абмеркаванне.

У наступным нумары мы паведамім аб плане асноўных мерапрыемстваў аргкамітэта, якія будуць праведзены ў парадку падрыхтоўкі ліпеньскай падзеі ў культурным жыцці рэспублікі.

ІМПРЭЗЫ

І гучала слова «Вытокі»

У мінулую пятніцу ў Лепельскім раённым Доме культуры панавала святочная атмасфера. Прадстаўнікі грамадскасці горада і раёна віншавалі свайго славутага земляка лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Беларусі Анатоля Вярцінскага ў сувязі з яго 70-годдзем з дня нараджэння. Урачыстасць пачалася выступленнем хору ветэранаў, які выканаў песню «Два полі» Эдуарда Ханка на словы А. Вярцінскага. Пра паэзію, пра творчую і грамадскую дзейнасць юбіляра гаварылі паэты, намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў Навум Гальпяровіч і галоўны рэдактар газеты «ЛіМ» Алесь Пісьмянкоў. З чытаннем вершаў Анатоля Вярцінскага выступіла вядомая актрыса, мастацкі кіраўнік тэатра «Зьніч» Галіна Дзягілева...

Анатоля Вярцінскага віталі намеснік старшыні Лепельскага гарвыканкама Вера Закрэўская, загадчыца аддзела культуры Тамара Бароха, дырэктар раённай бібліятэкі Галіна Пшанко, дырэктар Дома культуры Тамара Харкевіч, кіраўніца народнага літаратурна-музычнага клуба «Вытак» пры РДК Вольга Зайцава, сябры клуба, настаўніца Бабраўскай СШ, пачынаючая паэтэса Іна Мароз і журналістка, супрацоўніца газеты «Лепельскі край» Людміла Барадзейка. Бралі ўдзел ва ўрачыстасці са сваёй адметнай праграмай настаўнікі і вучні-старшакласнікі Матырынскай школы, у якой вучыўся юбіляр. Віншавалі знакамітага земляка выкладчыкі беларускай мовы і літаратуры іншых школ горада і раёна. Вітала юбіляра сяброўка яго дзяцінства, былая мэр Лепеля В. Зарахава.

А. Вярцінскі гаварыў у сваім слове пра планы і новыя задумкі. Падчас урачыстасці гучала не раз слова «вытак». Як назва папулярнага ў раёне самадзейнага літаратурна-музычнага аб'яднання (яму ў 1995 годзе было нададзена званне "народны"). І як сінонім роднага кута, малой радзімы Анатоля Вярцінскага

Даруйце, адвечныя каменні!

Даруйце, вытокі! Даруйце, карэнні!" — гучалі радкі паэта ў выкананні Галіны Дзягілевай. Гучалі як своеасаблівы лейтматыў сустрэчы паэта з землякамі.

Н. К.

Анатоль ВЯРЦІНСКІ

Пра свой юбілей

ПАЎЖАРТАМ — ПАЎСУР'ЁЗНА

Гэта ж трэба — дажыць да сямідзесяці!..
Так, бацькі бласлаўлялі: "Вялікі расці!"
Гадавалі, стаўлялі на ногі,
рыхтавалі да доўгай дарогі.
Але ж трэба было яе прайсці.
І, глядзіце, дайшоў да сямідзесяці!
"Сто лят!" — я чуў ад пары да пары.
Так у дзень нараджэння віталі сябры.
"Ты гадоў да ста расці, Толя!" —
віншавала, бывала, застолле.
Я паверыць застоллю быў гатоў,
І "дарос" да сямідзесяці гадоў.
Мне казалі ў гасцях: "Пабудзь, пагасці!"
Загасцяваў да сямідзесяці.
Мне казалі: "Круціся, вярціся ў жыцці!"
Давярцеўся Вярцінскі да сямідзесяці.
Адыходзілі рана бацькі, сваякі.
Ну, а ты, паглядзі, даўгавечнік які,
доўгажыхар які спраўны,
Мафусаіл новаяўны...
Хоць парой і хацеў адысці, сысці,
не адышоў да сямідзесяці.
У сваё семдзесят, кажуць, я молад-дуж?
А таму, што люблю прымаць ранцай душ.
Не зайздросціў нікому ніколі.
Не насіў у душы злой волі...
Што ж, кажу, так свой крыж і далей нясі!
І далей так нясі пост-сямідзесяці!
"Ой ты гой есі, ой ты гой есі, ой ты гой есі!.."
18—23 лістапада 2001 г.

●

Хацеў бы праз паважаны "ЛіМ", працы ў якім аддаў нямала сілаў і часу, выказаць сардэчную падзяку ўсім, хто павіншаваў мяне ў той альбо іншай форме (публікацыі, лісты, тэлеграмы, тэлефонныя званкі) з сямідзесяцігоддзем. Асабліва, з нізкім паклонам, дзякуй маім землякам-лепяльчанам за іх увагу, віншаванні і надзвычай цёплы прыём на роднай лепельскай зямлі.

А. В.

Румыны — народ старажытны

1 снежня 1918 года ўтварылася адзіная нацыянальная румынская дзяржава, якая сёлета адзначае 83-ю гадавіну свайго існавання.

З Паверaным у справах Румыніі ў Рэспубліцы Беларусь Леанцінам ПАСТАРАМ гутарыць наш карэспандэнт Марыя РУДОВІЧ.

— Спадар Пастар, культура румынскага народа сягае глыбокай старажытнасці. Гісторыя і культура Румыніі — набытак усяго чалавецтва. Як сёння ў краіне ставяцца да ўласнай гісторыі, да вытокаў сучаснасці?

— Сапраўды, гісторыя для нас — гэта вельмі важнае пытанне, бо румынскі народ, як лічыцца, сфарміраваўся ў VI стагоддзі, гэтак жа як і румынская мова, што заснавана на латыні. Румыны — народ старажытны, але ва ўсе часы тут жылі і жывуць прадстаўнікі іншых народаў, што робяць свой унёсак у культуру дзяржавы. На той ці іншы гістарычны факт сёння маюцца самыя розныя пункты гледжання, гістарычныя падзеі абмяркоўваюцца падчас правядзення шматлікіх семінараў, сімпозіумаў, дыскусій, але трэба адзначыць, што імі цікавіцца ці не кожны румын, бо гісторыя — гэта барацьба за незалежнасць, за існаванне. На тэрыторыі сучаснай Румыніі першыя дзяржаўныя ўтварэнні — княствы Малдова і Валахія, а пасля Трансільванія — з'явіліся на пачатку II тысячагоддзя, калі Дакію пакінулі рымскія войскі. Мы заўсёды знаходзіліся на скрыжаванні шляхоў паміж Поўднем і Поўначчу, на сутыкненні інтарэсаў магутных імперый, што фарміраваліся побач. Доўгі час мы стрымлівалі націск Асманскай імперыі і гублялі пры гэтым багата матэрыяльных і людскіх рэсурсаў, пазней з намі суседзілі Аўстра-Венгрыя і Расія, а таксама Турцыя. Гісторыя адлюстроўвае жаданне нашага народа жыць спакойна, стабільна, ціха. Гісторыя для нас — узнікненне 1 снежня 1918 года адзінай румынскай дзяржавы — гэта доказ таго, што народ, які змагаецца за сваю свабоду, за сваё існаванне, заўсёды пераможа. Мы ганарымся тым, што ў нас існуюць шматлікія помнікі архітэктуры, якія былі пабудаваны за часамі грэчаскіх і рымскіх плямёнаў, захаваліся сляды рымскай інфраструктуры. Румынскі народ — гэта лучнасць мясцовага дакскага насельніцтва з насельніцтвам рымскім. Сёння ў нас на першым плане пытанні эканамічныя, пытанні рэфармавання і стварэння рынкавай эканомікі, уваходжання ў Еўрапейскі саюз і Паўночны альянс. Мы падпісалі дамовы пра супрацоўніцтва з Венгрыяй, Балгарыяй, Югаславіяй, Украінай, зараз рыхтуемся падпісаць адпаведную дамову з Расіяй, зацікаўлены ў супрацоўніцтве з усімі краінамі, у тым ліку з Беларуссю, у стварэнні стабільнай Еўропы.

— Румынія — шматнацыянальная дзяржава. Як сёння на практыцы рэалізуюцца творчыя памкненні розных этнічных груп?

— У Румыніі побач і разам з румынамі жывуць амаль паўтара мільёна венграў, а таксама этнічныя ўкраінцы, балгары, сербы, немцы, якія адыгралі вельмі істотную ролю ў гісторыі нашай краіны, а таксама яўрэі, армяне, грэкі, што жылі тут цягам стагоддзяў. Пытанне нацыянальных меншасцяў заўсёды было вельмі актуальным, таму прадстаўнікі еўрапейскай супольнасці дапамаглі нам выпрацаваць законы, якія забяспечваюць правы меншасцей і годныя ўмовы для іх развіцця, захавання культуры, традыцый і духоўных набыткаў. У апошнія гады мы, уласна кажучы, вырашылі гэтыя надзённыя пытанні. У тых мясцовасцях, дзе сканцэнтравана больш за 20 % меншасцей, усе назвы ўжываюцца на дзвюх мовах, дзейнічаюць нацыянальныя школы, выдаюцца газеты і часопісы, якія, дарэчы, фінансуюцца дзяржавай, працуюць мясцовае радыё і тэлебачанне, дзейнічае адміністрацыя, дзе кіруюць прадстаўнікі нацыянальных меншасцей. Кожны народ на тэрыторыі Румыніі мае магчымасць атрымаць выхаванне і адукацыю на роднай мове, мы робім захады, каб усе мелі магчымасць карыстацца ёю ў судах, у дзяржаўных установах, свабодна спавядаць тую ці іншую рэлігію. Нацыянальным меншасцям належыць блізу 6 % месцаў у парламенце, і трэба адзначыць, што прадстаўнікі, якія вылучаны ў вышэйшы орган краіны, працуюць вельмі актыўна і плённа. Яскравым прыкладам удалага вырашэння праблем нацыянальных меншасцей у нашай краіне з'яўляюцца венгры, якія маюць свой саюз з паўнамоцтвамі палітычнай партыі, венгерскі універсітэт, дзе выкладанне вядзецца адно на венгерскай мове, 1700 сумесных прадпрыемстваў у Трансільваніі — месцы кампактнага пражывання венграў, — якая раней была прынцыпатам, а пасля доўгі час належала Аўстра-Венгрыі. Венгры маюць таксама магчымасць свабодна перасякаць мяжу, працаваць на тэрыторыі Венгрыі і вяртацца назад: толькі летась мяжу перайшлі 14 мільёнаў чалавек. На жаль, для нацыянальных меншасцей мы не можам стварыць эканамічных умоў лепшых за тыя, што маюць румыны, але калі мы будзем усе разам больш і якасней працаваць, дык і ўмовы будуць лепшыя.

— Якія ў сённяшняй Румыніі ўзаемадачыненні дзяржавы і творчых арганізацый, у прыватнасці, Саюза пісьменнікаў? У якой ступені яны адчуваюць дапамогу і падтрымку дзяржавы, уплыў на свабоду творчасці?

— Творчыя саюзы засноўваюць свае часопісы і газеты, маюць свае выдавецтвы, публікуюць тыя творы, якія лічаць вартымі выпуску: дзяржава не прычыняецца да кіраўніцтва гэтым працэсам. Што тычыцца Саюза пісьменнікаў, дык ён вельмі своеасаблівы і спецыфічны: тут існуюць розныя погляды і плыні, творцы могуць аб'ядноўвацца ў адпаведнасці са сваімі інтарэсамі. Некаторыя румынскія пісьменнікі не з'яўляюцца сябрамі саюза, бо маюць свой пункт гледжання на розныя жыццёвыя праблемы. Саюз пісьменнікаў падтрымлівае творцаў, дзейнічае літаратурны фонд, сістэма сацыяльнага забеспячэння. Адначасова пісьменнікі з'яўляюцца сябрамі розных рэдакцый, асацыяцый, займаюцца бізнесам. Сёння ў румынскую літаратуру прыйшлі маладыя паэты і празаікі, народжаныя новымі сітуацыямі, новай рэчаіснасцю. Кожны, хто хоча займацца творчасцю, зараз мае такую магчымасць.

— У Румыніі заўсёды была добрая паліграфія, друкарская справа развівалася з даўніх часоў. Як сёння жывуць выдавецтвы?

— Ёсць выдавецтвы розныя, у тым ліку і прыватныя. Некаторыя пратрымаліся дужа кароткі час, бо не вытрымалі канкурэнцыі, не маглі атрымаць прыбытак і развівацца ці кіраўнікі проста не разбіраліся ў справах належным чынам. Але ёсць і вельмі моцныя выдавецтвы, нават багатыя, якія выпускаюць не толькі кніжную прадукцыю, але і перыёдыку. Узначальваюць такія выдавецтвы звычайна людзі, што доўга і плённа працавалі ў творчых саюзах, на тэлебачанні, радыё, маюць адпаведную прафесійную падрыхтоўку. Гэтыя выдавецтвы атрымліваюць і спонсарскую дапамогу, бо для тых прадпрыемстваў і ўстаноў, якія спансіруюць культуру, памяншаюць падаткі. Дзейнічаюць выдавецтвы, якія выпускаюць серыю "Універс", ёсць такія, якія знаёмяць чытача толькі з творамі маладых аўтараў, ёсць тыя, што займаюцца выданнем адно перакладной літаратуры. Захаваліся друкарні, што друкуюць прадукцыю палепшанай якасці. Але ёсць і прадукцыя масавага попыту, што каштуе значна танней. Трэба зазначыць, што людзі ў нас вельмі шмат чытаюць, маюць вялікія бібліятэкі, асабліва людзі сталага веку.

— Паміж Беларуссю і Румыніяй у галіне культуры існуюць даволі цесныя сувязі. У літаратурным штотыднёвіку "Лучафэрул" былі апублікаваны творы беларускіх пісьменнікаў, у газеце творчай інтэлігенцыі Рэспублікі Беларусь плануецца падборка румынскай літаратуры на беларускай мове. У № 6 часопіса "Всемирная литература" змешчаны вершы М. Эмінэску, вечарына, прысвечаная яго памяці, прайшла ў Доме дружбы. Якім вам бачыцца шлях далейшага супрацоўніцтва Беларусі і Румыніі ў галіне культуры?

— Сувязі паміж нашымі краінамі ў галіне культуры існуюць не адно дзесяцігоддзе. Неаднаразова мы арганізоўвалі ў Мінску розныя выставы, сюды прыязджалі нашы пісьменнікі, а беларускія творцы наведвалі нашу дзяржаву. Зараз гэтыя сувязі, якія не мелі належнага развіцця з-за фінансавых цяжкасцей, узмацняюцца, пашыраюцца, актывізуюцца. Адзін з найпершых клопатаў — апублікаваць зборнік румынскай паэзіі на Беларусі, а беларускай — у Румыніі, спадзяюся, спраўдзіцца, бо праца ў гэтым накірунку ўжо вядзецца. Гэта адна з задач румынскага пасольства ў Мінску і беларускага пасольства ў Бухарэсце. Увогуле, нашы народы маюць шмат агульнага: падобныя фальклор, абрады, строі, колеры, песні, музыка. Агульныя рысы ёсць у побыце, у псіхалогіі: абодва народы вельмі спагадлівыя, добрыя, цярплівыя. Беларусы і румыны заўсёды дапамагаюць тым, хто жыве побач, між тым упэўнены, што чалавек — гаспадар тых мясцін, той зямлі, дзе жылі яго дзяды і прадзеды, гаспадар сваёй спрадвечнай спадчыны. Таму і канцэпцыі жыцця і творчасці ў нас вельмі падобныя, і культуры блізкія. Гэта вельмі важна для ўзаемаразумення, для духоўнага ўзаемаўплыву, для далейшага развіцця нашых краін на шляху сяброўства і згоды.

АБСЯГІ

БРЭСТЧЫНА...

Сустрэча праз дзесяць гадоў

Сталае сяброўства паэтаў Берасцейшчыны і Валыні пачалося 25 гадоў таму, бо з таго часу сумесныя літаратурныя святы зрабіліся штогадовымі, традыцыйнымі. А прамежкі перад кожнай сустрэчай запаўняліся ўзаемнымі перакладамі твораў, абменам кнігамі і навінамі з літаратурных часопісаў і газет, ліставаннямі. Пра творчае пабрацімства добра ведалі не толькі на памежжы, а і шырока ў дзвюх рэспубліках, бо гэта быў важкі ўклад у беларуска-ўкраінскія культурныя стасункі. На жаль, у 90-х традыцыя, важная і карысная не толькі для пісьменнікаў, перапынілася на дзесяцігоддзе. Сёлета, нарэшце, яна атрымала працяг. Нягледзячы на тое, што некалі сімвалічная "празрыстая" мяжа стала дзяржаўнаю.

17 лістапада сябры сустрэліся ў Ратнеўскім раёне Украіны, а 23-га — у Маларыце. У праграме — вітанні на беларуска-ўкраінскай мяжы, гутаркі з кіраўнікамі і работнікамі культуры раёнаў-суседзяў, наведванні спаленых падчас вайны вёсак Боркі (Беларусь) і Картэлісы (Украіна), літаратурныя выступленні ў школах, калгасах, на прадпрыемствах, у бібліятэках. Зноў, як і сталася традыцыйна, сябры абмяняліся новымі кніжкамі, газетамі і альманахамі з узаемнымі перакладамі. Ад берасцейскай пісьменніцкай сябрыны ў літаратурных святах прынялі ўдзел Алесь Каско, Мікола Пракаповіч, Анатоль Крэйдзіч, Мікола Папека, Ярына Дашына, Аляксей Філатаў. Валынскія і берасцейскія літаратары маюць намер выдаць сумесную кніжку твораў на дзвюх мовах.

Сымон АКСЕНІН

ГОМЕЛЬШЧЫНА...

Памяць жыве

Гомель адзначыў 58-годдзе вызвалення ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Яго вызваліцеляў гэтымі днямі цёпла віталі ў вайсковых часцях, у ВНУ, школах і вучэльнях. У гарадскім Цэнтры культуры адбылося ўрачыстае пасяджэнне, прайшоў канцэрт. А ў філіяле карціннай галерэі абласной арганізацыі Саюза мастакоў была разгорнута выстава работ гомельскіх жывапісцаў, прысвечаная гэтай знамянальнай даце.

Сямейны дуэт

Вось ужо дзесяць гадоў як актыўна працуе творчы сямейны дуэт — Мікола і Яўгенія Феі. Яны — разьбяры па дрэве. Іх творы з поспехам экспанаваліся на выставе гомельскіх мастакоў "Адвечныя Палесся далягляды", якая прайшла ў Мінску. Першая персанальная выстава майстроў адкрылася ў Гомельскім абласным цэнтры народнай творчасці.

Паэтка з "Вясёлкі"

Пятнаццацігадовая Юля Каваленка — выхаванка Мазырскага цэнтра рэабілітацыі дзяцей-інвалідаў "Вясёлка" — піша вершы. Пры падтрымцы Беларускай асацыяцыі дапамогі дзецям-інвалідам у свет выйшла кніжка вершаў Юлі "Пусть на земле улыбки, как розы, цветут".

Аляксей ШНЫПАРКОЎ

ВІЦЕБШЧЫНА...

Свята Караткевіча

Дзень літаратуры, прысвечаны славутаму земляку Уладзіміру Караткевічу, пачаўся ў Віцебску традыцыйна — ля помніка пісьменніку. У бібліятэцы, якая носіць яго імя, прайшлі літаратурныя чытанні. А літаратурны музей упраўлення культуры аблвыканкама і абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў ладзілі свята з нагоды ўручэння абласных прэмій імя Караткевіча. Яны былі прысуджаны рэктару Віцебскага дзяржуніверсітэта Аркадзю Русецкаму за кнігу "Уладзімір Караткевіч: праз гісторыю ў сучаснасць. Нататкі літаратурнай творчасці", якая была выдадзена летась у другі раз; паэту Давіду Сіманавічу за прапаганду жыцця і творчасці Караткевіча і за творы апошніх гадоў; літаратуру з Пастаўскага раёна Аркадзю Нафрановічу за кнігу "Мая Адысея", якая выйшла сёлета ў выдавецтве "Юнацтва".

Сустрэча з чытачамі

У Віцебскім цэнтры культуры прайшла творчая вечарына Давіда Сімановіча. Гучалі творы розных гадоў, дэманстраваліся кадры кінахронікі аб сустрэчы вучняў і настаўнікаў Крынкаўскай сярэдняй школы, дзе паэт пачаў свой творчы шлях. Нікога не пакінулі абыякавымі вершы з новай кнігі паэта "Душа за облако цеплялась", якая выйшла нядаўна ў Віцебску. Гучалі песні на словы Сімановіча, пераклады ягоных твораў на нямецкую, англійскую і французскую мовы. Паэт, які ў наступным годзе адзначыць сямідзесяцігоддзе, у чарговы раз сустрэўся з прыхільнікамі сваёй творчасці.

Святлана ГУК

ГРОДЗЕНШЧЫНА...

Залатыя рукі

Жыхарка вёскі Погіры Дзятлаўскага раёна Ніна Візгір атрымала ў свой час пасведчанне трактарыста. Працавала памочніцай камбайнера. Разам з мужам не раз займала прызавыя месцы на жніве. Зараз яна на заслужаным адпачынку. Але часу сумаваць няма. У жанчыны залатыя рукі. Умее прасці і ткаць, вязаць і вышываць, выразаць па дрэве, маляваць. Упрыгожвае адмысловымі вырабамі не толькі сваё жыццё, але й прыносіць радасць аднавяскоўцам.

Спявак прыехаў да сяброў

Летась жыхары Дзятлава пазнаёміліся з вядомым спеваком і кампазітарам Уладзімірам Ухцінскім. У бліжэйшы час артыст зноў прыедзе на Дзятлаўшчыну. Ён падрыхтаваў новую праграму "Маім сябрам-2".

Іосіф ЗАЯЦ

МАГІЛЁЎШЧЫНА...

Лазовыя карункі

У Горках дзейнічае аматарскае аб'яднанне па адраджэнні аднаго з самых старажытных беларускіх рамёстваў — лозапляценне. Называецца яно "Лазінка" і працуе пры мясцовым гісторыка-этнаграфічным музеі з 1994 года. Кіруе народным аб'яднаннем Тамара Багдановіч. У "Лазінку" ўваходзяць больш за дваццаць майстроў — выкладчыкі сельгасакадэміі, студэнты, пенсіянеры. "Лазінка" стала пераможцай фестывалю "Беларусь — мая песня", удзельнічала ў "Славянскім базары", прымала ўдзел у фестывалі сямейнай творчасці "Сузор'е талентаў", які праходзіў у Мсціславе.

Лідзія МАХІНА

Дні Латвіі ў Віцебску

У Віцебску прайшлі традыцыйныя Дні Латвіі, прымеркаваныя да латышскага дзяржаўнага свята — Дня незалежнасці. Афіцыйная дэлегацыя ў складзе нашых суседзяў з Даўгаўпілса, Рэзэкнэ, Краславы ў гарвыканкаме абмеркавала планы далейшага супрацоўніцтва. Акрамя бізнес-сустрэч, улады Віцебска наладзілі вялікую культурную праграму. У тэатры імя Якуба Коласа з поспехам прайшоў спектакль даўгаўпілскіх артыстаў па п'есе Яніса Райніса "Вей, ветрык". Гэта было сімвалічна, бо 75 гадоў таму сам Я. Райніс прысутнічаў на адкрыцці БДТ-2.

Вершы, прысвечаныя "духоўнаму мору" — Дзвіне-Даўгаве, райнісаўскаму пабрацімству, пераклады з латышскай мовы і на латышскую, а таксама на нямецкую прагучалі на літаратурнай сустрэчы, якую вёў старшыня Віцебскага аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў Франц Сіўко. Разам з госцяй з Даўгаўпілса паэтэсай Алай Львовай, Давідам Сімановічам, Анатолем Канапелькам, Сяргеем Панізнікам, Уладзімірам Папковічам у паэтычных перазовах прынялі ўдзел і супрацоўнікі консульства Латвійскай Рэспублікі ў Віцебску.

С. ПАПАР

Бонскае біенале адзначае беларусаў

Тры гады назад спектакль па п'есе Алены Паповай "Улюбёнцы лёсу" Рускага драматычнага тэатра імя Горкага быў паказаны на Бонскім тэатральным фестывалі і стаўся там сенсацыяй. З таго часу беларускае тэатральнае мастацтва знаходзіцца пад пастаяннай увагай гэтага прэстыжнага ў Еўропе біенале, якое распачалося з ініцыятывы і натхнення вядомага нямецкага драматурга Танкрэда Дорста і вось ужо дзесяцігоддзе праходзіць у пастаянным пошуку таго, што называецца "Новая драма Еўропы". За гэтыя гады ў Боне, былой сталіцы ФРГ, прайшло нямала спектакляў, якія вызначылі сапраўдны спектр сучаснай еўрапейскай драматургіі.

З таго часу як спектакль "Улюбёнцы лёсу", пастаўлены рэжысёрам Віталем Баркоўскім, займеў поспех на біенале (дарэчы, колішні пасол Германіі ў РБ Х. Вінкельман знайшоў час, каб у Боне пасля спектакля зайсці за кулісы і павіншаваць акцёраў і ўвесь калектыў), драматург Алена Папова адчувае ўвагу нямецкіх аматараў яго Вялікасці Тэатра. Так, пазалетась яна ездзіла ў Бон як патрон — каардынатар фестывалю, а сёлета па яе рэкамендацыі дырэктар біенале Манфрэд Байльгарц прыехаў праглядзець чатыры беларускія спектаклі. Замежны госць даў добрую ацэнку ўсім, хто рабіў гэтыя спектаклі, і ў кожным з іх знайшоў нешта сваё, адметнае. Ён адзначыў, у прыватнасці, цікавыя акцёрскія работы Т. Мархель і Л. Сідаркевіч у спектаклі па п'есе М. Рудкоўскага "Жанчыны Бергмана", а таксама ўдалы дэбют маладога драматурга. У спектаклі "Адэль", пастаўленым М. Дудзіным па Я. Таганаву, М. Байльгарц вызначыў жывую інтанацыю і агульную атмасферу.

Важна, што Тэатр нацыянальнай драматургіі, дзе "нарадзіліся" абодва спектаклі, працягвае традыцыю, удала распачатую Валерыем Мазынскім — шукаць творы сучасных драматургаў і працаваць над імі.

У "Поле бітвы" па п'есе С. Бартохавай, пастаўленым В. Грыцэўскім, М. Байльгарц асабліва адзначыў мову і якасць драматургіі, а таксама рэжысёрскае рашэнне. Ацэнена і праца яшчэ аднаго рэжысёра — а менавіта Віталя Баркоўскага, які стварыў спектакль "Мадам Бон Шанс" па п'есе Драздова.

Што будзе выбрана для паказу ў Боне? Пакажа час. Самае важнае, магчыма, тое, што беларускія тэатральныя творцы адчуваюць зацікаўленасць іхняй працы і ўласную запатрабаванасць. А яшчэ яны разам са сваімі еўрапейскімі калегамі шукаюць той пульс часу, адчуўшы які, можна будзе гаварыць свету і пра Час, і пра сябе.

Я. ФЯДЗЮШЫН

СУСТРЭЧЫ

Там, дзе жыў Арфей...

Кожная паездка пісьменніка па зямных прасторах — падзея, бо ў выніку нараджаюцца мастацкія творы, у якіх адлюстравана ўбачанае, пачутае, перажытае. Ну а калі паездка ўяўляе сабой не проста шлях за новымі ўражаннямі, а ўмацаванне сувязяў паміж дзвюма літаратурамі, дзвюма культурамі, калі ў выніку атрымаецца плён для ўсяго айчыннага прыгожага пісьменства —гэта сапраўды важкая падзея. Менавіта такім стала нядаўняе падарожжа старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў , пісьменніцы Вольгі Іпатавай па Балгарыі. Наш карэспандэнт сустрэўся з Вольгай Міхайлаўнай і пагаварыў з ёй пра ўражанні ад паездкі і яе плён.

— Акрамя агульнай высновы, што падарожжы для пісьменніцкай неспакойнай душы — неабходнасць, якія яшчэ былі афіцыйныя ці неафіцыйныя падставы для наведвання Балгарыі?

— Паездка гэтая планавалася загадзя, ледзь не за год. І таму, хоць па часе яна заняла ўсяго тыдзень, але ён быў неверагодна насычаны. Галоўнай жа падставай і вынікам, як я лічу, было падпісанне дамовы аб супрацоўніцтве паміж пісьменніцкімі саюзамі Беларусі і Балгарыі. З балгарскага боку дамову падпісаў старшыня Саюза пісьменнікаў Балгарыі Нікола Радзеў. Дамова прадугледжвае магчымасць агульных акцый, а таксама абмен раз на год дэлегацыямі. Як мы адзначылі, не больш чатырох-пяці чалавек у складзе дэлегацыі — у цяперашні складаны час літаратарскія арганізацыі не надта багатыя. Дамовіліся аб абмене інфармацыяй пісьменніцкімі газетамі — нашай "Літаратурай і мастацтвам" і "Български писател". Размова вялася і пра становішча нашых прафесійных саюзаў. Балгарскі пісьменніцкі саюз мае свой будынак, і не адзін. Мае магчымасць атрымліваць даход ад здачы памяшканняў у арэнду.

— Значыць, мы можам пазайздросціць нашым балгарскім калегам?

— Ды не сказала б. Сродкаў не хапае і ў іх. Даводзіцца шукаць спонсараў. А што тычыць кнігавыдання, дык мне там паведамілі, што ні ў адной краіне ў свеце не выдаецца столькі балгарскай літаратуры, акрамя, вядома, самой Балгарыі, — як у Беларусі. Традыцыя перакладу твораў балгарскага прыгожага пісьменства на Беларусі вельмі даўняя. На старажытнай Полаччыне і Тураўскай зямлі нашы продкі чыталі царкоўна-дыдактычныя творы Клімента Ахрыдскага, Канстанціна Прэслаўскага, Іаана Экзарха, Казьмы Прасвітэра. Вучань балгарскага пісьменніка і багаслова Яўхімія Тарноўскага Рыгор Цамблак у XIV стагоддзі прызначаны Навагрудскім мітрапалітам. Выходзілі ў нас кніжкі класікаў балгарскай літаратуры Хрыста Боцева, Івана Вазава, Пенча Салавейкава. Шмат перакладаліся і сучасныя празаікі і паэты, у многім дзякуючы Нілу Гілевічу — Любамір Леўчаў, Найдзен Вылчаў, Нікола Радзеў. Працуе над перакладам кнігі А. Дончава наш Уладзімір Аніськовіч. У 1998 годзе часопіс "Полымя" пазнаёміў беларусаў з творамі дваццаці балгарскіх літаратараў... Усяго не пералічыш. Другая важная падзея паездкі — прэзентацыя кнігі Найдзена Вылчава "Мой беларускі сшытак", якая летась выйшла ў выдавецтве Беллітфонду. Вечар пачаўся з верша Яўгеніі Янішчыц, які прачытала Аксана Бубнава, саветнік беларускага пасольства. Чытаў свае пераклады беларускіх паэтаў і сам Найдзен Вылчаў. Аўдыторыя ўспрымала іх вельмі цёпла, шчыра, некаторыя з прысутных дзве гадзіны стаялі ў праходах, бо не было вольных месцаў. А пасля мы разам з беларускім паслом у Балгарыі Аляксандрам Пятровым, саветнікам пасольства Уладзімірам Грыдзюшкам і пісьменнікамі Найдзенам Вылчавым і Стэфанам Паптоневым адправіліся ў падарожжа па Балгарыі. Найперш наведалі горад Враца, дзе адбыліся стварэнне Врацаўскага аддзялення таварыства дружбы "Беларусь—Балгарыя"і цікавая літаратурная вечарына. Вечарына праходзіла ва унікальным музеі. Там захоўваецца фракійскі скарб з Рагозена — сто шэсцьдзесят пяць срэбных прадметаў. Гэта такая старажытнасць, што цяжка ўявіць — больш за дваццаць чатыры стагоддзі да нашай эры! Дырэктар музея распавёў, што гэтыя прадметы хацеў забраць музей Сафіі. Але ў абшчыне Враца палічылі, што яны павінны захоўвацца там, дзе былі знойдзеныя. І дамагліся свайго.

— Сапраўды, цяжка ўявіць, што прадметамі такой каштоўнасці — і гістарычнай, і матэрыяльнай, валодае раённы музей... У нас звыкла ўспрымаецца, што ўсё вартае канцэнтруецца ў сталіцы...

— Дарэчы, у Врацаўскім музеі мне паказалі вянок з залатых лісткоў. Настолькі тонкіх, што нават калі няма ветру, яны звіняць. Менавіта такі вянок я ўяўляла на галаве гераіні свайго рамана — жрыцы. І вось пабачыла яго на свае вочы...

— А памераць вам яго не далі?

— Я не прасіла аб гэтым, але ажыццявіць такое жаданне цяжка. Хаця музей знаходзіцца ў маленькім гарадку, у глыбінцы, але абсталяваны ён па апошнім слове тэхнікі. Дырэктар з гонарам паведаміў, што кожная з вітрынаў, у якой размешчаны экспанаты, каштуе дзевяць тысяч долараў. Залаты вянок захоўваецца ў такой зашклёнай вітрыне, ды яшчэ пад пільнымі позіркамі двух ахоўнікаў. Такія рэчы я бачыла толькі ў музеях самага высокага класа, у найвялікшых гарадах свету.

— Напэўна, не толькі ў гэтым раённым балгарскім музеі маюцца падобныя каштоўнасці?

— Балгарыя ўвогуле найбагатая краіна на культурную спадчыну. Але шануе і культуру брацкіх народаў. У тым жа музеі ёсць зала лаўрэатаў міжнароднай прэміі імя Хрыста Боцева. Там вісіць партрэт Ніла Гілевіча. Было вельмі сімвалічна, што на ніжнім паверсе ў час літаратурнай вечарыны, якая ўвечары адбылася тут жа ў музеі, гучалі вершы нашага народнага паэта, а на верхнім быў яго партрэт. Абшчына, дзе знаходзіцца музей, звязана з імем Хрыста Боцева. Мы усклалі кветкі да яго помніка. Ездзілі ў горы, дзе ён загінуў яшчэ маладым, змагаючыся за незалежнасць сваёй краіны. Там вялікі мемарыял, капліčка... Для Балгарыі гэта — святое месца. І мне назаўсёды запомнілася, як мы там былі, і якой ірэальна-казачнай была навакольная прырода — першыя замаразкі, шэрань на галінках, кветкі шыпшыны і глогу — у ледзяных шарыках...

— Што яшчэ найбольш запомнілася ?

— Паездка ў г. Клісура, дзе адбылося Свята

Бульбы. Яго ладзяць у самай старой хаце , якая ацалела пасля знішчэння астатніх туркамі. Бульба прадстаўленая ва ўсемагчымых выглядах. І стравы, і вырабы... Напрыклад, была кніжка, зробленая з бульбянога пюрэ. На старонках — вершы Хрыста Боцева, і тыя старонкі можна было нават гартаць. Іншыя стравы елі, а вось гэтую кніжку ніхто не наважыўся... Астатняе — і паравозікі, і вожыкі з бульбы, і гадзіннікі — было бязлітасна з'едзена, бо ўсё было надта ж смачна. Там нам паказалі яшчэ адзін прадмет, выраблены з нетрадыцыйнага матэрыялу — гармату з чарэшневага дрэва. Гэтай гарматай палохалі туркаў — у паўстанцаў не было зброі.

— Акрамя літаратурных, грамадскіх сустрэч, ці былі навуковыя, літаратуразнаўчыя імпрэзы?

— Я чытала лекцыю ў Сафійскім універсітэце аб беларускай літаратуры. Звесткі аб тэндэнцыях у нашай паэзіі і прозе ўспрыняліся з вялікай цікавасцю. Бо калі пра старэйшае пакаленне беларускіх пісьменнікаў у Балгарыі яшчэ ведаюць, то пра сярэдняе пакаленне не ведаюць амаль нічога.

— А ці добра ведаюць у Балгарыі ўвогуле пра нашу краіну, пра яе культуру?

— На жаль, не. У Карлава мы прысутнічалі на адкрыцці плошчы "Баранавічы" — у гонар нашага беларускага горада. На цырымоніі прысутнічалі тры дзяўчыны ў нацыянальных касцюмах — рускім, балгарскім і чамусьці ўкраінскім. Калі я спытала, чаму няма такой жа прыгажуні ў беларускім касцюме, мне адказалі: "Мы ўспрымаем вас, як рускіх". Я запярэчыла: "А калі б мы сказалі, што не адрозніваем вас ад сербаў, як бы вы ўспрынялі такі пасаж?" Але не хацелася псаваць агульны святочны настрой, і я толькі паабяцала, што папрашу, каб з нашага Міністэрства культуры прыслалі ім беларускі касцюм. Хаця, вядома, выпадак прыкры.

— Ці сустракаліся вы ў Балгарыі з нашымі суайчыннікамі?

— Мы бачыліся з беларускімі дзецьмі з аздараўленчай базавай школы ў Велінградзе, якая створаная дзякуючы фонду "Мы — дзецям" і асабіста яго прэзідэнту Уладзіміру Грыдзюшку. Літаратурны вечар разам з велінградскімі паэтамі , які адбыўся ў гэтай школе, быў цудоўным: дзеці чыталі і свае вершы, задавалі пытанні, а пасля на канцэрце спявалі і таньчылі. Унук Міколы Купрэева паказаў у гэтым сапраўдны міжнародны ўзровень — ён дыпламант многіх конкурсаў. Вяла праграму дырэктар Надзея Лялькоўская, вельмі прыгожая і абаяльная настаўніца гісторыі. Дзеці прыязджаюць у школу пастаянна — за дзесяць год там прайшлі курсы лячэння амаль 15 тысяч хлопчыкаў і дзяўчынак з Беларусі. Не магу не згадаць Марыю і Івана Станчавых, цудоўных людзей, у доме якіх селяцца нашы дзеці. Велінград называюць горадам сямідзесяці сямі крыніц. Яшчэ рымскія імператары рабілі там свае купальні. Непадалёк , у Хісары — дом творчасці балгарскіх пісьменнікаў, амаль ушчыльную да старажытных рымскіх руінаў. Але, як і нашы пісьменнікі, балгарскія не часта ездзяць у свой дом творчасці, бо гэта і там не бясплатна.

— У кожным падарожжы мусяць быць не толькі знаёмствы з вядомымі ўсяму свету адметнасцямі, але і таямніцы...

— Адно з самых моцных уражанняў , гэта тое, калі дзякуючы паслу Беларусі ў Балгарыі Аляксандру Пятрову, знаўцу фракійскай культуры, мы пабывалі ў нядаўна раскапаным свяцілішчы ў Стараселе, куды могуць патрапіць пакуль нямногія. Калісьці там адбываліся антычныя містэрыі. Бо гэта, па сутнасці, радзіма Арфея, які, як вядома, быў фракійцам з Радопскіх гор. А загадка фракійцаў яшчэ не разгаданая, у прыватнасці, сувязь іх з нашай краінай. Згадаю хаця б знак конніка, які сустракаецца там паўсюль — на камянях, на прадметах побыту, і мае вялікае падабенства з нашай Пагоняй, а таксама імёны фракійцаў на надмагіллях — Скор, Мікула, Уна (юная)...

— Але ж Балгарыя не толькі месца старажытных культаў, але і краіна з даўнімі хрысціянскімі традыцыямі...

— Так, і мяне вельмі ўразіла наведванне старажытных манастыроў. Менавіта манастыры ў цяжкія часы захавалі пісьменнасць і духоўную культуру балгарскага народа. Калі ішло суцэльнае атурэчванне, манастыры былі апірышчам нацыянальнага супраціўлення. Я ведала пра цяжкую барацьбу балгар супраць асманскага панавання, але толькі ўбачыўшы сведчанні яе на месцы, змагла асэнсаваць значэнне і веліч гэтай барацьбы. Вось маленькая цэркаўка, дзе на два метры ад зямлі адбітая тынкоўка... Яе адбілі асманы, каб схаваць сляды злачынстваў — бо ў тым будынку амаль на два метры стаяла кроў бязвінных ахвяраў. Там забілі дзве тысячы чалавек. Калодзеж метраў паўтара глыбінёй — яго капалі ў каменнай скале жанчыны ўласнымі пазногцямі, бо іх дзеці паміралі ад смагі. І ўрэшце натрапілі на вялізарны камень, які жанчыны ўжо падняць не змаглі. І дзецям давалі піць кроў... Побач помнік князю — вестуну, які першы расказаў рускаму цару аб тым, што робяць з балгарскімі хрысціянамі. Але хаця ўся Еўропа абуралася зверствамі заваёўнікаў, і Віктор Гюго выступаў з палымянай прамовай з гэтай нагоды ў французскім парламенце, ніхто не пайшоў на дапамогу балгарам, акрамя рускіх. Партрэты Гурко і Скобелева ёсць у кожным музеі. Спадзяюся, што балгарскія гісторыкі ўсё-ткі ідэнтыфікуюць тых беларусаў, што былі тады ў рускім вызваленчым войску, як беларусаў. Балгары вельмі здзівіліся, калі даведаліся ад мяне, што Гурко па паходжанні — беларус. Суадносіны хрысціянства і мусульманства для балгар — вельмі балючая тэма. І як многа значыла слова нацыянальнага паэта, таго ж Хрыста Боцева, у той час, калі яго суайчыннікі атурэчваліся, калі нацыя стамлялася змагацца за ўласнае існаванне...Руская царква вельмі дапамагала балгарам ва ўсе часы. І нават у часы Івана Жахлівага прысылаліся грошы ў Рыльскі манастыр, на ўтрыманне братоў-хрысціян. Таму ў Балгарыі вельмі выразна адчуваюць сябе славянамі. На ўсіх сустрэчах гучала, што мы, славяне, павінны трымацца адзін аднаго.

— І ў маладога пакалення тое ж стаўленне? Ці моладзь усё-ткі "амерыканізуецца"?

— Вядома, моладзь падпадае пад уплыў маскультуры. Але асноўная маса насельніцтва выступае ўсё-ткі супраць працэсу амерыканізацыі.

— Якія будуць бліжэйшыя сумесныя праекты двух пісьменніцкіх саюзаў?

— Велінград — горад-пабрацім нашага Маладзечна. Былы мэр Велінграда, паэт А.Аўрамаў, прапанаваў выпусціць агульны зборнік узаемных перакладаў паэтаў Велінграда і Маладзечна. У Балгарыі, на шчасце, будуць і надалей выходзіць кніжкі беларускіх паэтаў. У хуткім часе рыхтуецца выхад кнігі Сяргея Законнікава. Было вельмі кранальна, калі ў Велінградзе пачалі на памяць чытаць вершы Анатоля Грачанікава. Бываюць паездкі афіцыйныя, бываюць — для душы... Дык вось гэтая паездка была — для душы.

— Дзякую за гутарку, Вольга Міхайлаўна.

Гутарыла Людміла РУБЛЕЎСКАЯ

Сем кілаграмаў грошай

ПРА МАТЭРЫЯЛЬНЫЯ РЭЧЫ І ПРАГМАТЫЧНЫЯ ПАЧУЦЦІ

Я не люблю грошай. Але толькі яны могуць даць у нашым грамадстве хоць бы ўяўную свабоду. А свабода — гэта не нешта абстрактнае, гэта тое жыццё, пра якое ты марыш...

Барыс ПЯТРОВІЧ

Уводзіны ў прадмет

Некалі, у часы спарахнелай мінуўшчыны, хтосьці нахабны, жыццярадасна памахваючы каменнай сякерай, прымусіў кагосьці нясмелага (у каго сякера, як на грэх, зламалася) аддаць яму мамантавае сцягно. А ўзамен гэты хтосьці, захлынаючыся пераможным рогатам, "аддзячыў" прыніжанага ўшчэнт кагосьці першым, што патрапілася ў рукі. Скажам, хваёвай шышкай. Здаецца, так узніклі грошы.

Калі ж пакрыўджаны паскардзіўся на нахабніка, старэйшына племені хуценька навёў "справядлівасць". Абраў з асяроддзя самага дужага і прыдуркаватага, які сукаватым дручком увобмірг супакоіў і нахабнага, і нясмелага, беззваротна прысвоіўшы і сцягно, і шышку. Так пачалі зараджацца высакародныя і гуманныя прынцыпы падатковай інспекцыі. Так пачалі ўдасканальвацца таварна-грашовыя адносіны.

Але дужага і прыдуркаватага перамагла ўладная хітрасць. Сцягно катэгарычна захапаў старэйшына, паабяцаўшы таму, з дручком, пасаду свайго намесніка з паўнамоцтвамі міністра бяспекі і пячорнай эканомікі адначасова. Так пачалося будаўніцтва дзяржавы.

А шышку (ці ж шкада!) кінулі нягегламу бессякерніку, а каб не енчыў небарака, далі наўздагон дагістарычнай дубінай па дагістарычнай галаве. Так з'явіліся продкі сённяшніх інтэлігентаў-філосафаў...

Колькі каштуе рубель?

Я не пра эканоміку, я пра жыццё, а значыць — пра грошы.

З сённяшняга ранку ў мяне гэткі элегічны настрой. Таму што часова адклаў убок журналісцкую барацьбу з чыстым аркушам паперы і заняўся настальгічнай арыфметыкай. Вось яе плён. Калі вам за сорак, то ў сярэдзіне 80-х вы атрымлівалі штомесяц дзесьці 130 паўнаважкіх савецкіх рублёў. У чым вымяралася іх вартасць? Па цвёрдым перакананні майго суседа, прафесійнага п'яніцы, — у колькасці набытай за заробак гарэлкі. Згаджаемся і прымаем як зыходнае. Дык вось, тады за месячную зарплату пры жаданні можна было купіць трыццаць адну з паловай пляшку "Сталічнай". Зараз пры заробку, скажам, у 200 тысяч беларускіх можна парадаваць сябе штомесяц амаль сотняй паўлітровак з гаючай вадкасцю. Прынамсі, сусед, як мне здаецца, так і робіць. Божухна, як мы файна жывём, калі мераць нацыянальны дабрабыт чаркамі, келіхамі і куфлямі! У параўнанні з брэжнеўскай застойнай эпохай у тры разы лепей і весялей! Што яшчэ, суайчыннікі, трэба?! Суседу — нічога. А вось шматдзетная жанчына (суседава жонка) чамусьці не надта радуецца, штодня пазіраючы на захмеленага гаспадара. Яна, дзівачка, ніяк не дацяміць, чаму дваццаць год таму магла купіць у месяц амаль 800 боханаў хлеба, а сёння — удвая менш. Яна, не разабраўшыся ў дыялектыцы нашага жыцця, не навучылася быць шчаслівай. Каб быць шчаслівым на Беларусі, трэба навучыцца атрымліваць асалоду ад кожнай драбязы. Прачнуўся без болю — радасць; не пазычыў ні ў кога тысячу-другую да авансу — шчасце; крутануўся, там-сям падхалтурыў, там-сям падрапаваў, здаў урэшце шклатару і ажыццявіў даўно задуманае, купіўшы новыя шкарпэткі, — грамадзянскі подзвіг, чарговая натужлівая перамога над сабой, якая і вылучае асобу з шэрага натоўпу няўмела-шчаслівых і непрыстасаваных! Вучыцеся быць шчаслівымі!

Згодны, усё пад гэтым сонейкам адноснае. Камусьці, каб выкупіць уяўную волю, хапае трыццаці манет. А хтосьці і за мільён не можа пазбавіцца ад пажыццёвага бразгату ўласных кайданоў.

З замілаваннем і пачуццём глыбокага патрыятызму праслухаў днямі па "Маяку" ўрывак нейкай спартовай радыёперадачы. Беларускі гімнаст, пераконваючы слухачоў у жыццяздольнасці сваёй алімпійскай каманды, усё растлумачыў проста. Маўляў, мы, у залежнасці ад займаемых месцаў, атрымліваем у месяц ад 500 да 700 долараў, таму і б'ём рэкорды на злом галавы. Маўляў, грошы хоць і не надта важкія, але пры невялікіх беларускіх цэнах на прадукты і тавары таксяк пражыць можна. Вельмі захацелася зазірнуць гімнасту ў вочы. Каб наталіцца пачуццём уласнай запатрабаванасці і шматзначнасці. Каб хоць на хвілю перахапіць позірк упэўненага чалавека, праца якога па заслугах аддзячана дзяржавай. Моцна захацелася гэтага, бо ў свой час у выцвілых вачах бабкі Мар'і, якая сорак год даіла калгасных кароў, я нічога падобнага ніколі не бачыў. А яна ж таксама за свой век ох як багата пабіла рэкордаў! І ферма на ёй трымалася, і па хатняй гаспадарцы гэтыя з маладосці перакручаныя паралюшам рукі ўсё паспявалі. Але нічога я не заўважыў у выцвілых вачах бабкі Мар'і. Ёй бы зараз тыя 500-700 долараў у месяц. На, трымай, як знак пашаны! Даруй, гэтага мала, але будзь гордай, як сцяг, бо ты карміла гэтую дзяржаву, ты, працуючы на знос, не дала яе ў згубу! Мо тады б і засвяціліся яе вочы? Але памерла перадавая даярка, пераможца шматлікіх сацыялістычных спаборніцтваў, знесла ў магілу лютую нянавісць да жабрацка-калгаснага ладу жыцця. Толькі ганаровыя граматы на сценах вясковай хаты й засталіся...

Не думайце пра мяне кепска. Я ведаю, што лічыць чужыя грошы — справа невысакародная. Гэтым і без мяне вельмі ўважліва і вельмі дыферэнцыравана займаюцца штомесяц дзесьці наверсе тыя, каму гэта прызначана. Яны, напэўна, цудоўна арыентуюцца ў дэнамінацыях, эмісіях і інфляцыях. Яны мо нават ведаюць, што такое дэфолт. Яны, відаць, доўга гэтаму вучыліся і, не выключана магчымасць, не дарма ядуць свой хлеб. Бог з імі. Я ж папросту хачу разабрацца, што ж гэта за рэч такая — беларускі рубель (даруйце, тысяча!). Рэпрадукцыя суперпапулярнай карціны Хруцкага ці стабільная мера кошту, сродак гарантаванай і справядлівай аплаты працоўнай дзейнасці кожнага грамадзяніна рэспублікі?..

Калісьці за лімаўскі ганарар можна было купіць тэлевізар. Зараз — хіба што кніжку ў бліскучай вокладцы пад шматзначным назовам "Як стаць багатым". Відавочна, пісаць не сталі горш. Проста з цягам часу штосьці закапрызіла ў сістэме матэрыяльнага забеспячэння і заахвочвання нашых неўтаймаваных патрэб.

Не, я не ствараю па начах маніфест капіталістычнай партыі, не, мне не мроіцца прывід бадзяжнага капіталізму ў цэнтры Еўропы. Але, хоць напалову і савецкі, не агітую за грашовую экспрапрыяцыю: забраць у спартоўцаў (барані Божа, пакваліцца на святое!), чыноўнікаў і прадпрымальнікаў, падзяліўшы паміж настаўнікамі, пісьменнікамі і мастакамі. Не! Карціць іншае. Напрыклад, зразумець, чаму інжынер нежыццяздольнага і амаль прастойваючага завода атрымлівае ўдвая больш за настаўніка, знясіленага ледзь не катаржнай працай; чаму самы танны прадукт на сёння — кепская гарэлка, а розум, сумленне і прафесіяналізм без бою саступаюць нахабству, абыякавасці і неспрактыкаванасці. Відаць, камусьці вельмі выгадна, што большасці насельнікаў Беларусі сёння хранічна не стае грошай на набыццё няхай і ўяўнай, але волі. Заробленага ледзь хапае на хлеб, сала і кепскую гарэлку. Не робім, а зарабляем, не жывём, а выжываем.

Не, маніфест капіталістычнай партыі не пішу. Моцна вабіць, узяўшы на ўзбраенне вопыт Брэма і Кіплінга, стварыць гэткую "Казку джунгляў", дзе паказаць не жывёльны свет, а свет людзей. Свет, дзе між балотных купін спрадвечнай беларускай дрыгвы хтосьці кагосьці пастаянна спрабуе на смак, дзе пахне крывёю і мерцвячынаю. Але літаратурная мара разабрацца ў таямніцах натуральнага адбору застаецца неажыццёўленай, бо ў гэтай іерархіі відаў, класаў, груп галодных і сытых вельмі страшна адшукаць месца для сябе. Хто я — воўк ці заяц, вол ці зубр, "тварь дрожащая" ці чалавек? Няўжо ўсяго пакрысе?..

Калі выкладаў літаратуру ў школе і разбіраўся з вучнямі ў хітрасплятаннях "Трэцяга пакалення" Кузьмы Чорнага, ледзь не вар'яцеў ад пастаяннага пытання хітрых старшакласнікаў: "А вы б, Яўген Мікалаевіч, тыя грошы, якія Тварыцкі ў лесе знайшоў ды прысвоіў, на яго месцы дзяржаве б аддалі?"

Дык колькі каштуе загадкавы беларускі рубель? Яшчэ адно пытанне з шэрагу вар'яцкіх. І адказ адпаведны: паўнавартаснасць запалоханага беларускага "зайчыка", вядома ж, залежыць ад паўнавартасці беларускай свядомасці.

Хтосьці з паляўнічых расказваў: толькі тады вушасты да апошняга за жыццё змагаецца, калі яго ў кут загнаць...

"Калі б я быў мільярдэрам..."

"Грошай не бывае шмат". "Шчасце не ў грашах, а ў іх колькасці". "Грошы — гной, сёння пуста, а заўтра — гарой". "Беражы палцінку на ліхую гадзінку..." Працягваць можна бясконца. Прымавак пра грошы больш, чым пра працу. Усё натуральна. Нават Зошчанка ў сваёй знакамітай "Блакітнай кнізе" пра гісторыю чалавецтва раздзел "Грошы" паставіў перад раздзелам "Каханне". Ён меў рацыю. І не памыліўся, відаць, бацька Коласа, які аддзячыў першую паэтычную сынаву спробу рублём. І невядома, якім бы шляхам пайшла наша літаратура, калі б не гэты заслужаны і своечасовы коласаўскі ганарар... Так, грошы павінны быць, каб на іх не зважаць. Так, грошы — вынік сумленнага і высокапрафесійнага ўнёску кожнага ў агульную справу ўзбагачэння матэрыяльнай і духоўнай культуры. Калі гэта не так, штосьці трэба неадкладна мяняць. У дзяржаве, эканоміцы, у разуменні таго, што мы называем сэнсам жыцця. Інакш дрыгва засмокча па макаўку...

З затоенай цікаўнасцю сачу за расійскімі тэлегульнямі. Не палітычнымі, ад якіх ужо ванітуе. За сапраўднымі інтэлектуальнымі кшталту "Што? Дзе? Калі?" ці "Свая гульня" (не блытаць з "Полем цудаў"). Не ведаю, чым яны падабаюцца. Мо тым, што тут сапраўды перамагае розум, а самы дасведчаны і кемлівы атрымлівае важкі прыз. "На кану сем кілаграмаў грошай!" — радасна абвяшчае вядучы. І пачынаецца спаборніцтва інтэлектаў. Так, ведаю, галавастых у былым Саюзе шмат (хоць і бягуць за мяжу, як атручаныя прусакі), тэлегульняў на ўсіх не хопіць, хоць і ідуць яны зараз ледзь не на кожным канале. А таму мроіцца нешта досыць утапічнае: вось ты, сярод натоўпу, калі не прайдзісвет, калі разумны, шчыры і працуеш як мае быць на Беларусь — на табе сем кілаграмаў грошай! Калі дбаеш пра роднае, не грэбуеш матчыным і ведаеш, што і як рабіць, каб не здрадзіць сумленню — на! Не ў якасці выпадковай ці выключнай узнагароды, не для таго, каб вылучыць лепшага з горшых, а проста таму, што заслужыў. На — і не ламай галаву, чым накарміць сям'ю, як разлічыцца з даўгамі і заплаціць за кватэру. На — і не думай пра іх, гэтыя зашмальцаваныя паперкі са шматлікімі нулямі. На — і пішы, малюй, ствара́й, вучы, будуй, дай, бі спартовыя рэкорды. Грошы ж патрэбны толькі для таго, каб на іх не зважаць! Калі ўсё наадварот, жыццё губляе сэнс. Калі ўсё наадварот, ты не робіш, а зарабляеш, ты не творца, а рамеснік, які ўжо не вагаецца ў выбары паміж дарагім хлебам і таннай гарэлкай...

Калі ты разумны, дык чаму такі бедны? Я б з радасцю прыняў на веру катэгарычнасць гэтага выказвання, калі б не бачыў наўкола процьму багатых дурняў. Калі ты разумны, значыць, пад сумнеў усё бярэш, значыць, сумленне ўласнае ашчаджаеш, не столькі грашыш, колькі каешся, а таму не пойдзеш па галовах, не ўчэпішся ў горла, не атрымаеш асалоды ад хрумсту чужых костак. І дзяцей уласных да гэтага прывучыш. Так што, спадар разумны, бедным ды няўдалым застанешся, калі розум у хцівую хітрамудрасць не трансфармуеш. А багатым ніколі не позна стаць. З барацьбітоў за волю ў здраднікі і ў шэсцьдзесят можна пераўтварыцца. Як, зрэшты, і ў дваццаць...

Калісьці даў сваім вучням не вельмі хрэстаматыйную тэму для класнага сачынення: "Калі б я быў мільярдэрам". Ох, пагналі б мяне за савецкім часам са школы! А зараз нічога. Справа нармалёвая, нат рэалістычная ў нейкім сэнсе. Сапраўды, не пра паўлікаў жа марозавых сённяшнім вучням пісаць. Іншыя ў іх куміры зараз — ракфелеры ды крэзы. Дык вось, пабурчэлі крыху ды за асадкі ўзяліся. Хто ўладальнікам шыкоўнай вілы сябе ўявіў, хто пра кіраўніцтва буйной бізнесовай кампаніі з густам памарыў. Пра матэрыяльную падтрымку родных, сваякоў і сяброў ніводзін не забыўся. Як і пра фундатарства мовы беларускай ды культуры (відаць, у настаўніцкі бок адчапнога). Хтосьці вырашыў на рэшткі мільёнаў прытулак для бадзяжных сабакаў усталяваць, хтось за прымусовую рэанімацыю нашай эканомікі ўзяўся, маўляў, няхай жа ўрэшце яна і на беларусаў папрацуе (дай вам Бог, даражэнькія, здароўя моцнага на ажыццяўленне вашых мараў!). А вывад усе шэсцьдзесят творцаў-адзінаццацікласнікаў зрабілі ў сваіх творах ледзь не аднолькавы: вялікія грошы на Беларусі зарабіць сумленна проста немагчыма! А хто абвергне?

Гаварыў я аднойчы з сапраўды заможным чалавекам, бадай, адным з самых багатых на Беларусі прадпрымальнікаў. Да газетнага інтэрв'ю справа, на жаль, не дайшла (у гаворцы мы заўжды адчайныя, у канкрэтных справах — не вельмі). Але шмат чаго павучальнага той нараспавядаў.

— Ты ведаеш, ад чаго па начах у халодным поце вялікі комік Чаплін падхопліваўся? А чалавек жа ў сталых гадах заможны быў, грашовы... Ад аднаго і таго ж жахлівага сну прачынаўся: мроілася яму, быццам бедным стаў! Не паверыш, і я па той жа прычыне пакутую страшэнна. Сёння — поўны кашалёк, а заўтра — не дай Бог, у жабракі! А ўсё ж, ведаеш, уласным потам нажыта, уласным мазалём. Не дасыпаючы, не даядаючы! Ледзь не кожнага чыноўніка ды падатковага інспектара з уласнае рукі прыкормліваў. А гарантый усё роўна аніякіх. Так што заўтрашняга дня, як агню, баюся!..

На Беларусі без стомы енчаць не толькі жабракі, не саступаюць ім і багатыя. Не зайздрошчу я і ім. Занадта небяспечная ды мулкая ношка. Гэта ў Расіі ў адпаведных рэйтынгах і прэстыжных спісах людзей нябедных не-не дый прамільгнуць самаўпэўненыя Чубайс, Лужкоў ды Чарнамырдзін. Хто палітык? Хто крымінальнік? У Расіі патроху "дапялі" і да разумення гэтых жыццёва важных пытанняў. У нас пакуль — не.

Але шчаслівых на Беларусі хапае. Вунь, гляньце, пабег. Задаволены і чырванашчокі. Ад яго патыхае балотам, ён толькі што кагосьці са смакам пракаўтнуў і з задавальненнем пачаў пераварваць. Сыты, жвавы і вясёлы. Вы здагадаліся, колькі яму заплацілі?

...Сем кілаграмаў грошай...

Замест заключэння

Мы самі вырашылі застацца беднымі. Нас ніхто не прымушаў. Нам з гатоўнасцю пайшлі насустрач. Нават з радасцю і цеплынёй. І гэта па-чалавечы вельмі зразумела. У абдымках лягчэй душыць. Але не ўсё, спадарове, так песімістычна. Грошы ніхто не адмяніў. Ёсць яны на Беларусі, ёсць, і, паміж намі, беларусамі, у надта дастатковай колькасці. Проста трэба ўмець з імі абарачацца. Трэба вучыцца быць шчаслівымі, жвавымі і вясёлымі. Каб, да прыкладу, вось так не атрымалася. Жыла ў забытай Богам палескай вёсачцы бабуля адзінокая. Так сабе жыла, па-жабрацку. Вадой з хлебам перабівалася. Быццам і пенсія неблагая — аж сорак тысяч за ўдарную калгасную маладосць, але па вёсцы зашмальцаваная ды галодная сноўдалася. І куды тыя тысячы траціла, бо ж ні сыноў, ні ўнукаў? За вар'ятку лічылі. Мо такой і была? А калі незаўважна памерла і гнілую хаціну пачалі раскідваць, ватоўку на гарышчы знайшлі, зношаную ўшчэнт, бабульчыну. Занадта цяжкая здалася. Глянулі — а там грошы зашытыя. Новенькія беларускія тысячы. Падлічылі — шмат. Але да сямі кілаграмаў так і не дацягнула, бядачка. Волі так і не купіла. Жыцця не хапіла. Што возьмеш з вар'яткі! А на месцы хацінкі, кажуць, балота ўтварылася. Людзі туды і днём не ходзяць. Страшна.

Яўген РАГІН

ЛіМ ЧАСАПІС

“Удог”

Назву новай кнігі Франца Сіўко, выпушчанай у “Беллітфондзе” дала аднайменная аповесць. Гэты твор, як і наступная аповесць “Голас”, што з'яўляецца ў пэўнай меры як бы працягам папярэдняй, трывожны роздум пісьменніка над лёсам Бацькаўшчыны. Паміж аповесцямі ёсць цэментуючая аснова — загадкавая расліна пад назвай удог, якая здатная так паўплываць на чалавека, што ён перастае быць самім сабой: “Дрэўца гэтае незвычайнае. Ягад як паясі, дык абы-што будзеш рабіць. Пітво таксама можна гатаваць”. І знаходзіліся тыя, хто ахвочы быў пакарыстацца ўдогам у сваіх карыслівых мэтах. А пачатак усяму быў пакладзены яшчэ ў 1831 годзе, з якога і пачынае разгортвацца дзеянне ў аповесці “Удог”. Дарэчы, хранікальнасці Ф. Сіўко прытрымліваецца на працягу ўсяго твора: 1831—1960—1965—1966—1972... “Завязка” ж адбываецца менавіта ў 1831, калі, як няцяжка здагадацца, адбылося адно з паўстанняў супраць рускага царызму, вялася барацьба “за нашу і вашу свабоду”. Пісьменнік расказвае пра групу касіянераў з 14 чалавек, якія спыніліся на пастой у адной з беларускіх вёсак. Зрабілі і добрую справу — адрамантавалі ў вёсцы школку. Настаўніца ў знак падзякі прапанавала ім самаробнага пітва. Каятан Аўласевіч, які быў за старэйшага. Западозрыў нядобрае, але настаўніца разумна заявіла: “Не верыце — першая вып'ю”. Паверылі... Яна пакідала вёску, калі “з... хаты ўжо даносіліся спевы... Сэрца Пелагіена зайшлося нянавісцю. Каб яны паздыхалі! Колькі ты іх ні вучы людскай мове, як аб сцяну гарох. Як ёй усё абрыдзела ў гэтым чужым, незразумелым краі! Але ж неяк будзе, нездарма кажуць: вада і камень точыць. Зараз галоўнае — пра ўцёкі падумаць. Пакуль не спахапіліся”.

Паўстанцы ж, выпіўшы пітва, быццам звар'яцелі: “змясіўшы дарэшты глебу на дзядзінцы, яны ўзяліся нішчыць кустоўе. Ледзь-ледзь набрынялыя пупырышкамі кусцікі ружаў, язміну, бэзу бездапаможна валіліся ніцма пад ударамі косаў, бязжаласна ўтоптваліся ў гразь”. І толькі ўдог у гэтай калатнечы ўцалеў, нібыта нічога і не здарылася.

Удог у аповесці — увасабленне таго страшнага, што ўспрымаецца нейкім наканаваннем. Аднак за гэтай наканаванасцю ёсць і канкрэтная сіла — тыя, хто, жывучы на беларускай зямлі, не любяць яе. Воляй лёсу апынуўшыся тут, яны на ўсё жыццё засталіся прышлымі. Да ўсяго надзіва агрэсіўнымі ў сваёй напорыстасці, у непрыманні мясцовых звычаяў, у пагардлівым стаўленні да беларускай мовы. Пачынаючы ад Пелагеі, якая хацела атруціць паўстанцаў, атрымліваецца свайго роду ланцуг пагардлівага ўспрымання беларусаў. З пакалення ў пакаленне чужакі перадаюць гэтую нянавісць. Больш таго, з цягам часу становяцца яшчэ больш агрэсіўнымі. Калі напачатку дзейнічаюць цішком, як тыя злачынцы, дык паступова не хаваюць сваіх поглядаў. Замахваюцца на самае святое і, як гэта не прыкра, дамагаюцца свайго, бо знаходзяць аднадумцаў. І ў перайменаванні назвы вёскі, а ў выніку Дуброўка ператвараецца ў Падкрайна.

Ва “Удогу” моцныя публіцыстычныя матывы, але Ф. Сіўко, закранаючы вострыя, балючыя моманты ў жыцці грамадства, далёкі ад лабавога вырашэння гэтых праблем. Аповесць (як і “Голас”) чытаецца з неаслабнай цікавасцю. У сюжэтнай канве нямала адгалінаванняў ад асноўнага дзеяння, аднак яны не з'яўляюцца другаснымі, а добра працуюць на асноўную аўтарскую задуму. Разам з тым прысутнічае так званая ўнутраная публіцыстычнасць, выразна праступае тое галоўнае, што хоча сказаць (і гаворыць!) Ф. Сіўко. А думка гэтая заключаецца ў тым, што пазбавіцца пачуцця нацыянальнага нігілізму можна толькі пры ўмове, калі рашуча даваць адпор любым праяўленням непавагі да ўсяго беларускага.

Цікава чытаць і аповесці “Трое”, “Маціна дачка”, “Там, дзе найлепш”, “Боты сіньёра Паскуаліні”, “Чалавек з армянскім прозвішчам”. Шырокі ахоп тэм і ў апавяданнях. У “Выпадку на згоне зімы”, для прыкладу, па-свойму вырашаецца праблема стаўлення да злачынстваў, здзейсненых у гады сталінізму. “Ля схову”, “Пікет” — розныя аспекты нацыянальнай праблематыкі.

Міхась ГЕНЬКА

КРЫТЫКА

Дарога, якая вядзе ў неба

Каму нецікава ўзяць у рукі акуратна і любоўна выдадзены томік выбранай паэзіі, пазнаёміцца з вершамі і паэмамі, якія змяшчаліся ў ранейшых зборніках паэта? Чытаючы выбранае, можна вызначыць: па-першае, наколькі самакрытычна падышоў аўтар да таго, што было надрукавана раней, і ці хапіла рашучасці адабраць самае таленавітае і адсеяць слабое і неабавязковае; па-другое, ці ўсе радкі і строфы вытрымалі выпрабаванне часам, і наколькі актуальна гучаць яны сягоння, пасля таго, як прайшло два ці тры дзесяткі гадоў, і патрэцяе, ці могуць зрабіць творы тое самае ўражанне на чытача, якое яны зрабілі калісьці?

Але перш, чым перачытваць вершы, што ўвайшлі ў кнігу выбраных твораў Сяргея Законнікава **“Лістам дарога запала”**, мы не можам не пазнаёміцца з прадмовай, напісанай народным паэтам Беларусі Пімедам Панчанкам. Ведаючы, што мінула недзе каля дзесяці гадоў, як Панчанкі няма сярод нас, можна меркаваць, што свае слова пра паэзію Сяргея Законнікава ён пісаў, магчыма, не да выбраных твораў маладзейшага калегі па пяры, а з нейкай іншай нагоды, і тым не менш, прадмова не страціла свайго значэння і сёння. “Адзін з самых таленавітых і шчырых паэтаў — Сяргей Законнікаў. Ён увесь у сучаснасці, у турботах нашых дзён”, — піша народны паэт. І ведаючы высокую патрабавальнасць Панчанкі як да сваіх твораў, так і да чужых, міжволі верыш, што сказана гэта не ў якасці кампліментарнага авансу ці з-за душэўнай далікатнасці і шчодрасці, а пасля ўзважанага падыходу і скрупулёзнага разгляду кожнага радка і слова паэта. І знаёмячыся з высокай ацэнкай, дадзенай майстрам і знаўцам паэтычнага радка, нельга не паверыць, што хай сабе не кожная страфа, не кожны верш, але большасць з іх забяспечана залатым запасам паэзіі. Такія паэты, як Панчанка, не стануць кідаць словы на вецер, гаварыць пахвалу ў адрас таго, хто не заслужыў яе.

З такімі думкамі мы паглыбляемся ў вершы з першай кніжкі Сяргея Законнікава “Рунь”, з якой ён узяў усяго чатыры творы. Дык пра што яны? “Зямля мая, ты для мяне, як дзіва, як першы дотык любае рукі, як у спякоту млосную ільдзінка, як на кашулі белай васількі”, — гаворыць паэт, і мы адзначаем, што і на самым пачатку творчасці Сяргей Законнікаў імкнецца да канкрэтных дэталяў, прадметных зрокавых вобразаў і параўнанняў. Уражвае гарачае пачуццё, высокая эмацыянальнасць і экспрэсіўнасць гучання радкоў. Але найбольшае ўздзеянне робяць вершы тады, калі паэт звяртаецца да сялянскага жыцця і побыту, гаворыць пра малых, якія “вогнішча, як птушкі акружылі”, дзе пячэцца бульба. І паэт заўважае, што яны “далоні бульбе падаюць”. Вось як! Не выкочваюць яе з прыску, а падаюць свае далоні. Паэт прымушае нас дзівіцца і захапляцца тым малюнкам, які мы бачылі ўсе, можа, сотні, тысячы разоў. “Развёў агloблі, нібы рукі, воз”. Здавалася б, адзін усяго вобраз, адна метафара, а як многа яна гаворыць пра паэта, яго творчую фантазію, ягонае бачанне свету! Па адным гэтым радку ўжо тады, на пачатку творчага шляху Сяргея Законнікава, можна было вызначыць, што мы маем справу з сапраўдным паэтам, і што яго чакаюць творчыя ўдачы і адкрыцці. Вядома, пры ўмове, што ён будзе шукаць, працаваць над сабой.

Першыя крокі ў паэзію Сяргей Законнікаў рабіў навобмацак, і перш, чым ступіць наперад, ён, здаецца, пільна прыглядаўся да мясціны, — ці трывалая яна, ці не праваліцца пад нагой. У яго вершах — падзіцячы чыстае і наіўнае здзіўленне гэтым светам, жаданне зразумець існасць жыцця. Паэт прызнаецца: “Я ніяк не прывыкну, што жыву на зямлі”. Тут перададзена тое незразумелае пачуццё, якое прыходзіць звычайна да падлетка ў пераломным узросце, калі пачынае не даваць спакою пакутнае пытанне: дзеля чаго мы прыйшлі на гэты свет? Дзеля чаго жывём? І лірычны герой пачынае шукаць сваё месца ў гэтым жыцці, задумвацца над тым, хто ён і што значыць, як асоба? У радках ледзь улоўная душэўная разгубленасць перад гэтым няпростым светам, і адначасова ўменне пранікаць у самыя аддаленыя куткі чалавечай псіхалогіі.

Сяргей Законнікаў піша: “У жалобе ля брацкай магілы, нібы маці, стаіць цішыня”. Тут яшчэ мала ўласнага жыццёвага вопыту, але колькі прагі і жадання далучыцца да трывог і перажывання іншых. Напорыста, упарта і плённа працуе аўтарская фантазія. Пра халады С. Законнікаў кажа, што яны ступаюць “няспешна і вуглавата”. Тое, што халады прыходзяць няспешна, здаецца, нікога не можа здзівіць, ні надта ўразіць. А вось тое, што яны ступаюць “вуглавата” і пры гэтым азначэнне пападае пад рыфму, што ўзмацняе яго сэнсавае значэнне і нагрузку, — завязь паэзіі. Ёсць вабнасць у няхітрых, але шчырых і даверлівых радках: “З цнатліваю ўсмешкай рабіна ўпала ў сон”. Тое самае можна сказаць і пра радкі: “Бы ясны твар жанчыны, твой ціхі сум, зямля”. Усё гэта ўбачанае пільным і вострым зрокам мастака, знаходзіць адпаведны водгук у душы чытачоў. Паэт перадае сваё душэўнае адчуванне ад судакранання з рэаліямі гэтага свету. Ён, гэты свет, выступае ў ролі крэсіва, а душа нагадвае сабой крэмень, з якога і сыплюцца іскры — буйныя, зыркія, агністыя. Бачна, што душа паэта жывая і гарачая, не хоча ведаць, што такое дрымота. Як гаварыў Пастэрнак, душа паэта працуе “и день и ночь, и день и ночь”. Гэта сведчыла, што да Сяргея Законнікава прыходзіла творчая сталасць.

І тым не менш, у вершах як бы адчуваецца незадаволенасць паэта самім сабой, сваім словам. Ён як бы імкнецца прабіцца праз нейкія перашкоды да самога сябе, да запаветнага слова, каб увасобіць у ім асабіста пражытае і перажытае. Але таго драматычнага, што глыбока і балюча параніла б душу паэта, дзякуй Богу, здаецца, яшчэ не было, а тое, што спадарожнічала ў маленстве, калі будучы паэт хадзіў у школу, а пасля вучыўся ва універсітэце ў Мінску, а потым працаваў у раёне, упісвалася ў звычайныя каардынаты паўсядзённага жыцця інтэлігента, і не давала адчувальнага штуршка, каб звярнуцца да нечага вострага, і нават трагічнага, што магло не толькі ўзрушыць, але і скалануць душу мастака. Ці не таму паэт і гаворыць: “Запамінаю кожны дзень, якім ён ёсць запамінаю — і сонца над зялёным гаем, і пад старою вішняй цень”. Што гэта? Душэўная абыякавасць і інфантыльнасць, прымірэнне з ціхамірнасцю і жыццёвай супакоенасцю? Ды не! Гэта ўсяго хвіліна, а, можа, і імгненне мінорнага адчування вечнасці, да якой трэба ўмець прыслухацца, каб адчуць яе хаду, як і хаду пясочнага гадзінніка. Недарэмна недзе ў сярэдзіне верша паэт заўважае, што ён запамінае ўсё, што праходзіць у яго перад вачамі па той прычыне, “нібыта гэты дзень апошні, апошні на календары”. І дададзім ад сябе, не толькі на календары, але, магчыма, і ў жыцці. Толькі ў такім стане чалавеку хочацца запомніць усё да апошняй драбніцы. Але хіба лірычны герой стаіць на парозе жахлівага расстання з гэтым светам? Вядома, не! У такім разе, дзеля чаго яму трэба помніць пражытае і перажытае? А для таго, каб параўноўваць сягонняшняе з учарашнім, не задавальняцца дасягнутым, імкнуцца да больш значнага і сур'ёзнага, да новых поспехаў і здабыткаў. Паэт папярэджвае:

Не важна, хто ты — хлебароб, паэт,
Адно на ўсіх людзей зямное шчасце.
Галоўнае, які пакінеш след, —
Па ім ступаць далей твайму нашчадку.

Падобныя выказванні можна было б палічыць банальнымі сентэнцыямі, калі б яны не былі падмацаваны паэтычнымі вобразамі і метафарамі, свежымі, арыгінальнымі і дакладнымі. Ну як можна адмовіць паэту ў прысутнасці ўсяго гэтага, калі ён гаворыць: “Я іду. Цалую ногі босыя травамі сасмяглымі зямля”. І далей: “З воблака-кудзелі цягне нітку рэактыўны — ўвішны павучок”. У такіх абставінах у паэта, здаецца, адпадае патрэба нагадваць сабе — не прапусціць ніводнае драбніцы. Хіба можа забыцца такі дзень, калі “ластаўкі снуюць над полем нізка, быццам хочуць сесці на плячо”, “і таму здаецца дзіўнай краскай лебяда на сцежцы палявой”. Ну хто можа сказаць, што лірычны герой бачыць свет у рожавым святле і тумане? Такі ў яго душэўны настрой, настолькі ён усхваляваны і ўлюбёны ў фарбы, адценні і прыгажосць усяго навакольнага.

Услед за гэтым паэт пачынае звяртацца да Сусвету, абжываць яго ў сваіх вершах, і не для таго, каб у іх з'явілася маштабнасць, касмічны размах. Аўтар як бы набліжае да ўсіх нас пяты акіян і ўсё тое, што маецца ў ім, бо палёты ў космас сталі звычайнай і будзённай з'явай. Ці не таму пра космас Сяргей Законнікаў гаворыць ёміста і метафарычна, не губляючы душэўнай цеплыні і пяшчоты: “Варухнецца, як дзіця, зямля ў сусвету вечнага пад сэрцам”. Да ўсяго аўтар не прамінае выпадку асвоіць касмічныя абсягі па-свойму, наблізіць да бытавых рэалій: “Ляціць Зямля — Сусвету прызба, і мы прад вечнасцю на ёй”. У іншым месцы паэт гаворыць: “Роснай галінкай чаромхі затрапятаў Млечны Шлях”. Маштабнасць не робіць вобразы сухімі, казённымі і пазбаўленымі эмацыянальнай афарбоўкі, экспрэсіўнасці і лірычнага пачатку. Паэт як бы ўводзіць Космас у кола свету, у якім мы жывём, знімае з яго арэол чагосьці недаступнага і недасягальнага, робіць блізкім.

Што тычыцца бытавых рэчаў і з'яў, Сяргей Законнікаў умее паказаць іх, высвеціць перад нашымі вачамі нейкімі такімі контурамі і гранямі, што яны не толькі прымаюць новыя абрысы і значэнне, але і зззяюць каштоўнымі камянямі. Ды часцей за ўсё і само мастацкае слова пачынае свяціцца, набываць такія рысы, нібы яно пабывала ў руках вопытнага гравёра, гэтак умеў абыходзіцца з ім чарадзей паэтычнага радка Анатоль Вялюгін. Ну каму не запомніцца вось гэты яркі малюнак:

Малыя ля бабкі балбочуць,
Як цецеручкі на таку.
На лаўцы сядзяць крывабокай,
Што боб у зялёным струку.

Карціна настолькі маляўнічая, шматфарбная і пластычная, што ад яе, здаецца, нельга адарваць вачэй. Тут усё на сваім месцы, — кожная рыска, кожны штрышок нясуць сваю адпаведную нагрузку. Іх нельга пераставіць. Страфа — прыклад таго, як трэба эканомна выкарыстоўваць плошчу верша, дзе няма пустот. У страфе вольнае і лёгкае дыханне, гарэзная і ў той жа час стрыманая інтанацыя. Лірычны герой, ад імя якога вядзецца аповед, прадстае перад намі, як мастак, што мае пільны і востры зрок, досціп і жыццёвы вопыт. Вобразы, створаныя пры дапамозе параўнанняў, не нясуць у сабе разнабою. Нельга не заўважыць, што нават звычайны прыметнік становіцца той мастацкай дэталлю, без якой страфа страціла б закончанасць і поліфанічнасць.

Дзеці сядзяць на лаўцы, як “боб у струку”, і не гамоняць, а “балбочуць”. Здавалася б, і вось гэтае, крыху грубаватае, слова, можа кепска паўздзейнічаць на інтанацыйны лад страфы. Але адбываецца адваротнае: у гэтым слове маецца нешта жыццёвае і праўдзівае, што і робіць гэты эскіз вабным і прыцягальным. Гэта яшчэ раз падцвярджае, што ўсё таленавітае — вельмі простае. Сапраўды, хіба ў страфе прысутнічае нешта неверагоднае?! Тут

тонкія назіранні і трапныя выслоўі, падслуханыя сярод людзей. Мастацкія дэталі па-кінематаграфічнаму канкрэтныя і зрокавыя, да іх, здаецца, можна дакрануцца рукой.

Да бясспрэчнай удачы Сяргея Законнікава трэба аднесці і невялічкі па сваім памеры верш "Прыляці, сініца ўдачы", які памайстэрству выканання, культуры радка, мастацкай закончанасці і поліфанічнасці не мае сабе роўных у томіку выбраных твораў, і як бы мерыцца дасягнуць да таго недасяжнага і выкшталцаванага, што мы знаходзім у лепшых класічных узорах. Такія вершы выплываюць з душы самі. Гэта адчуваецца па лёгкасці дыхання, якое прысутнічае ў радках, па нябеснай яснасці і чысціні, віртуозным абыходжанні з радкамі. Калі гэты верш параўнаць з творамі прыкладнога мастацтва, то ён можа нагадаць жар-птушку са шкла.

Неба цэлы тыдзень плача,
Мне таксама не спяваць.
Прыляці, сініца ўдачы,
Сум на смак пакаштаваць.

Калі радкі перавесці на прозу, то выходзіць, што ідзе дождж, зацяжны, абложны. Лірычнаму герою ў такія хвіліны, безумоўна, не надта весела, больш таго, сумна і маркотна да безвыходнасці, і ён запрашае сініцу адведаць гэтага суму на смак, раздзяліць яго з ім, даведацца, як нялёгка бывае чалавеку ў такія журботныя часіны. У тым, што "неба тыдзень плача" і лірычнаму герою "таксама не спяваць", — няма нічога дзіўнага ды і шукаць тут штосьці звышнатуральнае наўрад ці трэба. А вось наступнае двухрадкоўе: "Прыляці, сініца ўдачы, сум на смак пакаштаваць" прымушае нас запыніць увагу. Чаму паэт звяртаецца да сініцы, а не да нейкай іншай птушкі? Аўтар ішоў ад фальклору, магчыма, ад прымаўкі: лепш сініца ў руцэ, чым жураўель у небе. А хіба мы не ведаем легенду ці казку, як сініца падпаліла мора! Словам, сініца слыве ў народзе чарадзейнай птушкай. Што да Сяргея Законнікава, то пад сініцай ён меў на ўвазе радасць, святочны настрой. Просьба лірычнага героя да сініцы "сум на смак пакаштаваць" — сапраўдная паэзія, перададзеная пры дапамозе мастацкага вобраза.

Не слабей за першую гучыць і другая страфа гэтага верша, што прыемна здзіўляе і ўражвае. Як правіла, да ўдала знойдзенай першай другая страфа часцей за ўсё з'яўляецца звычайнай падпоркай, знаходзячыся ў святле першай, што і кампенсуе яе гучанне. У гэтым жа вершы моцная і другая страфа.

Дзень — высокая званіца,
Верху ў хмарах не відаць.
Дзе ж ты, птушка-чараўніца, —
Не магу я адгадаць.

Мы бачым заклапочанага і крыху разгубленага героя, які ходзіць па хаце, зазірае ў вокны, за якімі — густыя шэрыя хмурыны і дождж, туман і непагадзь, і ён трывожыцца, мауляў, дзе ты, птушка-чараўніца? І як усё роўна скардзіцца ці то сабе, ці то птушцы: "Не магу я адгадаць!"

Канчаецца верш рэфрэнам, паўторам двух апошніх радкоў з першай страфы: "Прыляці, сініца ўдачы, сум на смак пакаштаваць", што ўзмацняе агульнае ўражанне ад верша. Ім аўтар прадпаслаў два новыя: "Запрашаю не на дачу, не скакаць, не балявацъ". На першы погляд яны могуць падацца нейтральнымі, але настолькі, наколькі вымагае гэтага інтанацыя і мелодыка верша ў цэлым.

Чытаючы верш за вершам, раздзел за раздзелам, кнігу за кнігай, нельга не заўважыць, як пашырaліся абсягі творчай зацікаўленасці паэта, паглыбляліся пранікненне ў псіхалогію сваіх лірычных герояў, расло творчае майстэрства. Сяргея Законнікава займала не знешняе апісанне рэчаў і з'яў. Паэта цікавіў у першую чаргу чалавек, яго душа. Адзін за адным выходзяць з-пад яго пяра мастацкія творы, якія сведчаць, што паэт думаў не пра тое, як зарыфмаваць радкі, а як сказаць і пра што сказаць, імкнуўся да глыбокай і канкрэтнай думкі, глыбокага пачуцця, экспрэсіўнасці радка. У душы Сяргея Законнікава ідзе пераацэнка каштоўнасцей, пра што ён гаворыць: "Я цяпер адкрываю нанова, што злілося ў паняцці мой кут". А што можа быць для паэта даражэй за той міг, калі ён бачыць даўно знаёмыя рэчы і з'явы ў такім святле і ракурсе, якія надаюць ім больш аб'ёмнае і глыбокае значэнне. Ці не таму паэт чуе, як "Зарыпіць сініх зорак у небе жарства", і ён разумее: "гэта вечнасць ідзе Млечным Шляхам..." Здаецца, раней такога смелага вобраза мы не сустракалі ў вершах Сяргея Законнікава. Не можа паэт не задумацца і не запытаць у сябе: "Што за жанчына за мной след у след колькі ўжо год ступае? Кіёчкам шукае дарогі прыкмет, як быццам яна сляпая". І паэт дзеліцца сваёй разгадкай: "Тупае з хатульком і кійком следам за мною Памяць". Ці не па гэтай прычыне "аднойчы памяць апячэ шчымлівы пах ссівелай лебяды"? Паэт плыве з маленства ў дзень "тых, хто вучыўся не па букварах, а па бацькоўскіх пісьмах франтавых". Што ж, было і такое, што франтавыя пісьмы бацькоў станавіліся букваром. Паэт зноў і зноў звяртаецца да таго, што захавала яго памяць. "Я добра бачу, што з бакоў мяне, як сосны, абступаюць калоны стромкія вякоў". Хіба не памяць вінавата ў тым, што "памінаем дзядоў ля збуцвелых крыжоў, памінаем па звычаю з чаркай і скваркай..."

Памяць выступае ў вершах паэта ў розных іпастасях. Напрыклад, у вершы "Боты" яна паромшчык упарты, які "з даўніх вязе берагоў Віцьку — суседа па парце, большага брата яго".

Думаючы пра жыццё і людзей, паэт прыходзіць да нечаканай высновы: "Харошыя людзі нядоўга жывуць. Іх душы згасаюць, а думы плывуць". Прачытаеш і міжволі прыходзіць на памяць пушкінскае: "Воды глубокие плавно текут, мудрые люди тихо живут". Ці ёсць у гэтых дзвюх строфах штонебудзь агульнае? Здаецца, няма, апрача элегічнага, крыху журботнага гучання ды інтанацыі. І між тым яны перагукаюцца паміж сабой. Для паэта пачынаўся пушкінскі ўзрост, пушкінскае стаўленне да ўсяго існага і зямнога. Заканчваецца верш на аптымістычнай ноце: "Ды ўсё ж з вамі свет і радней і бліжэй, харошыя людзі, жывіце даўжэй!" Душа паэта прагне дабрыні, узаемнай шчырасці і даверу, таму ён і звяртаецца да таварыша, у якога "цень праплывае як хмара, па твары". І прапануе, "пакуль душа не пакрыта лядком, сядзем бліжэй, пагаворым ладком". Паглядзіце, як засвяціліся не толькі два ўдарныя словы, пастаўленыя пад рыфму, і асабліва ўжытае ў памяншальнай форме слова "ладком", але і радкі, увесь верш! "Пісаць — брацъ лёд рукамі голымі, пісаць — як жартаваць з агнём..." Гэта звядана паэтам на ўласным вопыце. Але нішто не можа запыніць яго: "І ты ляціш з агню ды ў полымя. Ну што ж. І ўсё-ткі рызыкнём!" Такая самаахвярнасць аўтара не можа не спадабацца чытачу, не можа не знайсці ягонай падтрымкі. Творчая рызыка, пошукі — вось той душэўны стан творцы, які прыносіць яму духоўнае задавальненне і, калі хочаце, асалоду, хаця Законнікаў і запэўнівае: "А доля проста не рыфмуецца, не ўціснеш лёс у верш сілком..." Не можа не кранудь шчырае прызнанне аўтара: "Каго люблю, таму на вочы стараюся трапляць радзей". Тут пэўная супярэчнасць, але менавіта такія вось натуры, непрадказальныя і супярэчлівыя бываюць для нас бліжэй, чым тыя, што стараюцца дагадзіць. Западае ў памяць і душу філасофская развага: "Праўда наша, праўда ваша... Хто ж яе дзяліў?" На пытанне аўтар адказвае новым запытаннем, якое і служыць адказам: "А ці можна праўду важыць, мераць на разліў?" Хіба гучыць не глыбока, не змястоўна?!

Уражвае цыкл вершаў, прысвечаны роднай матулі, якая адышла на вечны спачын. Цыкл гэты нагадвае своеасаблівую паэмурэквіем, які болем адгукаецца не толькі ў душы і сэрцы паэта, але і ва ўсіх чытачоў.

Прачытаўшы кнігу выбраных твораў Сяргея Законнікава "Лістам дарога запала", мы закрываем яе з адчуваннем, што адкрылі для сябе дзівосна-казачны свет, які стварыў і дазволіў пазнаёміцца з ім шчыры руплівец на ніве роднага слова паэт Сяргей Законнікаў.

Васіль МАКАРЭВІЧ

ВІНШУЕМ!

Руплівіца

1 снежня гэтага года спаўняецца 50 гадоў з дня нараджэння крытыка і літаратуразнаўцы Таісы Грамадчанкі. У асяроддзі творчай інтэлігенцыі імя Таісы Грамадчанкі вядома даўно, бадай з першых яе публікацый, якія прыпадаюць на 1979 год. Аднак мне асабіста з тых адлеглых часоў згадваецца найперш не змест і агульная скіраванасць крытычных разваг маладога крытыка, а яе палеміка з Сяргеем Дубаўцом у 1984 годзе падчас іх паездкі ў Маскву на ўсесаюзны семінар маладых літаратараў. Пра гэтую палеміку шмат і неадночы расказвалі многія з тых, хто быў на тым семінары. Хударлявы, аскетычны, з гарачым позіркам "неистового" Вісарыёна С.Дубавец і Т.Грамадчанка, па-жаноцку прывабная, з вытанчанымі, далікатна-пяшчотнымі рысамі твару, што цалкам адпавядаюць ідэальнай жаноцкасці, але мала стасуюцца з моцным характарам, сілай волі і, як кажуць, мужчынскай логікай мыслення, і тым не менш арганічна спалучанымі ў яе вобліку. Парадаксальна-крытычнай канцэпцыі С.Дубаўца ў поглядах на літаратуру Т.Грамадчанка супрацьпастаўляла развàжлівую мудрасць і ўзважанасць ацэнак. У тыя часы С.Дубавец і Т.Грамадчанка былі як быццам двума працілеглымі полюсамі нашай маладой крытыкі, духоўнымі арыенцірамі для будучых "Тутэйшых" і тых, хто стаяў па-за згуртаваннямі, выбіраючы свой шлях у літаратуру. Так адбывалася таму, што гэтых двух літаратараў не толькі падзяляла дыяметральная разбежнасць поглядаў,але было і тое істотнае, што іх яднала: захопленасць літаратурай, шчырае памкненне зрабіць нешта значнае на карысць роднага краю.

Воблік жанчыны ў літаратуры суадносіцца найчасцей з паэтычнай творчасцю, рэдкая з'ява жанчыны-празаіка, жанчына ж крытык— гэта ўжо амаль выключэнне. Маю на ўвазе не жыццёвую працу-пасаду, звязаную воляй абставін з літаратуразнаўствам, а сапраўднае творчае прызванне. Таіса Грамадчанка якраз літаратурны крытык не па абавязку, а паводле прызвання душы.

Пра гэта сведчыць і яе няпросты, нетыповы шлях у літаратуру. Выпускніца сярэдняй школы з рабочага пасёлка Градзянка, што на Магілёўшчыне, у 1969 годзе яна распачынае сваё дарослае жыццё працай у Мінскім філіяле навукова-даследчага цэнтра электронна-вылічальнай тэхнікі. Паралельна вучыцца на вячэрнім аддзяленні філалагічнага факультэта БДУ па спецыяльнасці беларуская і руская мова і літаратура. Здольную студэнтку заўважылі, і адразу пасля заканчэння вучобы Таіса Грамадчанка становіцца аспіранткай Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР, як называлася на той час сучасная НАН Беларусі, а пазней з 1979 года і супрацоўніцай гэтай установы.

Тэмай яе кандыдацкай дысертацыі было даследаванне творчай індывідуальнасці Івана Чыгрынава. У 1984 годзе выдавецтва "Навука і тэхніка" выдаць яе працу асобнай кнігай пад назвай "Жывая памяць народа" з падзагалоўкам "Нарыс творчасці Івана Чыгрынава". Аднак гаворка ў кнізе ідзе шырэй, Т.Грамадчанка імкнецца даследаваць мастацкі кантэкст часу, тыя тэндэнцыі, што вызначалі літаратурны працэс ва ўсёй складанасці імёнаў і твораў. Маладая крытык не абмінае складаныя, спрэчныя пытанні жанравага развіцця прозы, не палохаецца аўтарытэтаў А.Адамовіча, В.Каваленкі, і іншых знакамітых беларускіх і рускіх крытыкаў, на якіх арыентавалася ў той час наша літаратуразнаўства, і калі ёсць неабходнасць, сцвярджае ўласную думку. Так, прызнаючы, што І.Чыгрынаў "у нечым галоўным не спраўдзіў спадзяванні прыхільнікаў "новай эпапеі", яна тым не менш застаецца на баку аўтара, які зазначыў: "усю вайну апісаць немагчыма аднаму чалавеку, а вось сказаць нешта самае важнае, самае галоўнае павінен імкнуцца кожны, калі ўзяўся за пяро".

Акадэмічная школа з яе грунтоўным і ўзважаным падыходам заўсёды адчуваецца ў даследаваннях Т.Грамадчанкі. Удумлівасцю і аб"ектыўнасцю вызначаецца яе праца "Перад праўдай высокай і вечнай. Беларуская проза сёння" (1991). Напісаная ў часы перабудовы, кніга здзіўляе сваёй развàжлівасцю, выверанасцю ацэнак і выказванняў. Узаемаадносіны жыццёвай праўды і мастацкай логікі аўтарка нібыта разглядае з далёкай перспектывы, адкідваючы непатрэбную эмацыянальнасць, залішнюю тэндэнцыйнасць, пазначаючы ў тагачасным літаратурным працэсе элементы кан"юнктурнасці.

Гэтае ўменне вызначыць самае істотнае, важнае, раздзяліць зерне і палову — характэрныя рысы Т.Грамадчанкі і ў яе жыццёвай пазіцыі. Памятаю, як у мінулым годзе студэнты-выпускнікі Белпедуніверсітэта, дзе з 1991 года Т.Грамадчанка выкладае гісторыю літаратуры, выпусцілі сваю развітальную газету, у якой паказалі сваіх выкладчыкаў так, як успрымаюць іх у сваім уяўленні. Партрэт Таісы Грамадчанкі быў размешчаны ў цэнтры: яна стаяла, трымаючы ў руках вялізны сноп буйнога пшанічнага калосся. Самае цікавае, што традыцыйна лянівым студэнтам, якія не супраць уцячы з лекцый і скарыстаць шпаргалку замест чытання нуднаватых вялізных спісаў "патрэбнай" літаратуры, ад прынцыповасці і патрабавальнасці Т. Грамадчанкі дастаецца найбольш. Аднак, да іх гонару, можна сказаць, што яны заўсёды ўмеюць аддзяліць сапраўднае ад фальшывага і, можа, як ніхто, справядліва ацаніць і прафесійны ўзровень выкладчыка, і яго душэўныя, чалавечыя якасці.

Таіса Грамадчанка пачала свой шлях у літаратуры адначасова з вядомым сёння так званым сярэднім пакаленнем празаікаў: В.Гігевіча, А.Жука, У.Ягоўдзіка, Л.Дайнекі і інш. Пра творчасць многіх з іх яна пісала як у сваіх кнігах, так і ў перыядычным друку: часопісах "Полымя" ,"Маладосць", "Роднае слова", штотыднёвіку "Літаратура і мастацтва". Цікавымі і змястоўнымі, а часам палемічнымі былі яе выступленні на з`ездах і пленумах Саюза пісьменнікаў Беларусі, хоць сябрам яго яна з нейкіх сваіх асабістых меркаванняў так і не стала.

Узважанасцю ацэнак, прафесійнай добрасумленнасцю вызначаецца ўсё, што зроблена Т.Грамадчанкай. Гэта і развагі пра стан сучаснай крытыкі ў кнізе "Праблемы сучаснай беларускай крытыкі" (1996), напісанай у сааўтарстве з А.Гурскай і Л.Гарэлік, і інфармацыйна-даведачны дапаможнік для школьнікаў "Школьныя творы. Кароткі змест і аналіз" (1999), якім з удзячнасцю карыстаюцца не толькі школьнікі, але і студэнты, і выкладчыкі, а таксама шматлікія артыкулы ў перыядычным друку, дзе аналізуецца творчасць як сучасных пісьменнікаў А.Кудраўца, В.Карамазава, П.Панчанкі, А.Асіпенкі, В.Каваленкі і інш., так і тых, хто загінуў у 30-ыя гады, — Барыса Мікуліча, Васіля Каваля, Сымона Баранавых.

Плённая праца Т.Грамадчанкі на ніве беларускай літаратуры працягваецца. Ведаю, што крытык працуе зараз над складанай і актуальнай тэмай жанравага развіцця беларускага рамана, і веру, што задуманае не толькі здзейсніцца, але і стане грунтоўным, цікавым даследаваннем, як і ўсё, што напісана Таісай Грамадчанкай.

Галіна ТЫЧКА

ЧАСАПІС

«Миг высоты»

Аўтарскае прысвячэнне надае кнізе Леаніда Ляшчынскага “Миг высоты” (яе выпусціла УП “Тэхнапрынт”) своеасаблівую падсветку: “...Писал я эту книгу, будучи уверенным в нашей с тобой, Мама, победе. Но тяжелая болезнь не отступила. Выйди книга чуть раньше, ты бы ей очень порадовалась.

Я дарю Тебе желанную книгу, памяти твоей посвящая. Прими ее...”

Нарадзіўся Л. Ляшчынскі 7 ліпеня 1977 года ў Мінску. Скончыў прафесіянальнае вучылішча, працаваў на заводзе “Гарызонт” сталяром, затым перайшоў у тэлевізійную вытворчасць. Завочна скончыўшы Вышэйшы радыётэхнічны каледж, набыў спецыяльнасць радыётэхніка. Цяпер

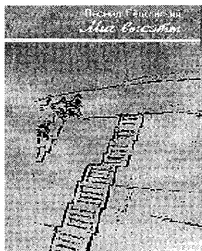

працуе ў рэдакцыі часопіса “Пищевая промышленность”. “Миг высоты” — яго першая кніга. Яна складаецца як бы з двух зборнікаў — паэтычнага і празаічнага.

У вершах і згадкі аб маленстве — радасныя, шчаслівыя:

Детство разное бывает.
Детство вкусное бывает.
В детстве весело бывает.
В детство я хочу попасть.
Там всегда играют дети.
Там звучат смешные речи.
Только это было раньше.
Только — это не догнать.

Маленства жыве і ў прозе Л. Ляшчынскага. Праўда, у гэтых згадках больш смутку. Як у навеле “Автопортрет” : “Мир славного, давно прошедшего и никогда мной не забываемого детства. Детства, оставшегося в моем сердце как нечто светлое и самое доброе. В этом добром и светлом осталась память о тех, кто со мною был рядом. Кто по-прежнему остается со мной и теперь.

Особенно дорога мне память о матери...

Потому я так хотел бы снова вернуться в свое детство.

В то самое, где была моя мама”.

У апавяданні “Капелька росы” адзін з персанажаў таксама жыве падобнымі ўспамінамі. І вымушаны ўспрымаць жорсткую рэчаіснасць: “Но жизнь в один день перевернулась — просто кувыркнулась вверх тормашками, и все пошло совсем не так, как мечталось, совсем не так, как хотелось. Все пошло очень больно и безжалостно”.

Кніга невыпадкова мае назву “Миг высоты” (дарэчы, так называецца і адзін з празаічных твораў, як сам Л. Ляшчынскі ў жанравых адносінах вызначыў, як аповесць, хоць гэта хутчэй апавяданне, абцяжаранае непатрэбнымі падрабязнасцямі). Пошук сваёй вышыні — імкненне да таго недасягальнага, што засведчыць і аб моцнасці духу, і аб магчымасці паказаць сваю сілу волі. Таму і Валодзя з “Мига высоты” — падлетак, які ў выніку аўтамабільнай катастрофы стаў інвалідам, прыкаваны да каляскі, усё ж узнімаецца ў неба на самалёце, які паспеў пабудаваць, калі быў здаровым. Па-свойму гэтая тэма вырашаецца ў вершы “Царь высоты”. Арол, “седой покоритель высот и хребтов, бесконечных долин и зеленых лугов”, разумее: “никогда ему больше уже не летать”. Але падобны стан яго не задавальняе: “И шагнул со скалы гордый царь высоты — и уплыл в бесконечную бездну ночи”. Лірычны герой Л. Ляшчынскага — у пошуку гармоніі:

Гармония, как свет, чиста,
В страданьях музы рождена.
Она свободна и вольна
Творить великие дела
Во имя счастья и добра...
Она — Бетховена душа.

Верш называется “Патетическое”. А поруч безыменны верш, які можна назваць “Элегия”:

Облетела листва,
опустели поля —
охладела природа к жизни...
Одиноко в лесу,
и в душе — никого.

Кніга “Миг высоты”, як бачым, шматпланавая і рознанастраёвая. І, несумненна, гэта толькі творчая заяўка аўтара. Як складзецца яго мастакоўскі лёс, пакажа час.

Міхась ГЕНЬКА

ПАЭЗІЯ

Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ

Туга па жанчыне

●

На доўгіх аблыжных вятрах
Праб'ецца ў самотнай часіне,
Каб свет не рассыпаўся ў прах,
Туга па жанчыне.

Туга па таемнай, адной,
Што сее цяпло і спагаду,
Што быццам анёл за спіной
Ці птушка з чароўнага саду.

Якой не стае нам заўжды,
Якую праз хвілі адчаю,
Праз нашы ўсе дні і гады
Нібы ратавання, шукаем.

●

Жоўтая рыска лістоты
У неба густой сіняве
Раптам шчымлівай нотай
Беражна ажыве.

Перамагу прастуду,
Выйду ў асенні сад.
Ведаю, там я буду
Як год таму назад.

Як дваццаць год, і трыццаць,
Як у дзяцінстве, як...
Будзе мне шчасце сніцца
Гордае, быццам сцяг.

Каб да яго прыпасці,
Укленчу, бы верны сын,
У прадчуванні шчасця
Гэтых сівых раўнін.

●

Як само адчуванне
Застарэлай віны,
Зноў прыходзяць пад ранне
Да мяне мае сны.

Як іх песціў і гушкаў,
Як выношваў, бы лёс!..
А цяпер вось падушка
Узмакрэла ад слёз.

І плыве пакрыёма
Свет праз далеч і пыл
Да бацькоўскага дому,
Да бацькоўскіх магіл.

●

Галінак цені, сілуэты дрэў
І птушкі голас у цішы напятай...
Я быў бы зноў бясконца вінаваты,
Каб момант гэты светлы не заспеў.

Каб не заўважыў за тваім плячом
Праменьчык, што хаваецца ў аблоках,
Каб не адчуў у радасці высокай,
Што мы з табой у еднасці жывём.

●

Знаходзіць тое, што згубілася,
А што набылася — згубіць...
У вокны сёння птушка білася,
Не ведаючы, што рабіць.

І свет праз шкло світаў нязведаны,
Таемны, быццам бы не ён,
Напоўнены тугой і бедамі,
Учора быў, нібы праклён.
Ён абуджаўся, палымнеючы,
Сатканы з радасці быцця,
І быў, на небе ружавеючы,
Чысцюткі, светлы, бы дзіця.

І сам сябе перамагаючы,
Ён паўставаў супроць бяды,
Нібы на шчасце благаслаўляючы
Машыны, вуліцы, сады.

Малітва

Праз танюткае люстра слязы
Перад тварам — твае абразы.
І ты ўся нібы тут — перад тварам.

Як пакутна і доўга ішоў
Я праз морак учынкаў і слоў,
І вось ты — быццам даўняя мара.

І праз цёмную далеч начэй
Свеціць позірк жаданых вачэй.
А над намі — высокае неба.

Матылёк, нібы зорка на шкле
Шклянка чаю. І хлеб на стале.
Вось і ўсё, што на сёння мне трэба.

●

Маналог гарадскіх ускраін
У асенняй начной пары...
Як дзяцінства сваё, чытаю
Я і вуліцы, і двары.

Адступаюць туга і гора
І вяртаюць душу назад,
І зусім не чужы мне горад,
Што схаваўся за свой фасад.

А вакол — ліхтары і цені,
І лістоты калянай тлум,
І загадкавае сплячэнне
Даўніх мараў і дзіўных дум.

І салодка душа згарае
На бязлітасным тым кастры
Адзінокіх начных ускраін,
Дзе і вуліцы, і двары.

●

Сівізна сярод густой лістоты
І ў шурпатых звілінах кары...
Ты маўчыш. Вачэй тваіх самота
Нібы серпік месяца ўгары.

Ты заўжды мне, як жыццё і воля,
Як туман, як талыя снягі,
Ты — заўжды! Бо без цябе ніколі
Не пазбыцца мне маёй тугі.

Ты узнікаеш, каб ізноў прапасці,
Нібы зорка ў ранішнім святле,
Пакідаючы ўспамін аб шчасці —
Недапіты кубак на стале.

●

Душы нялёкая работа
Туга паперы і пяра...
Мой край — каханне і пяшчота,
І салаўіная пара.

І зноў світанне ружавее,
І чырванню усход гарыць.
Мой край — гаркота і завея,
Мой край — світанне і надзея,
І — сонца ў залатым бары.

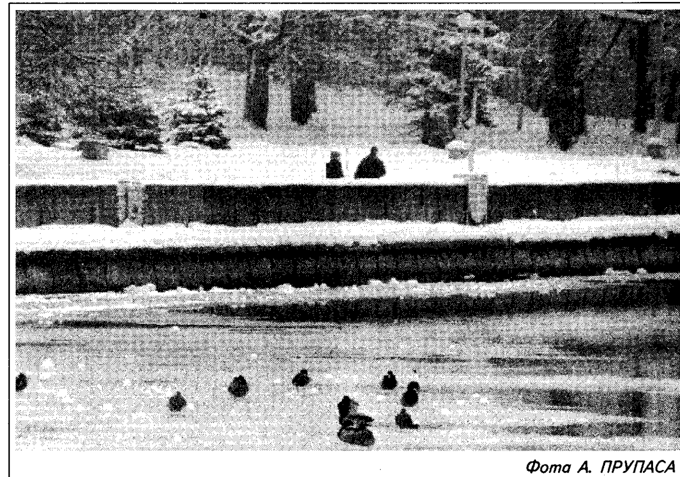

Фота А. ПРУПАСА

ПРОЗА

Выхавацель

Дні, тыдні, дэкады літаратуры, мастацтва ў братніх рэспубліках – не былі паказухай, прыдуманай Сталіным, як імкнуцца гэта даказаць навейшыя “тэарэтыкі”. Праўда, цяпер змаўкаюць, бо традыцыя гэтая савецкіх часоў аднаўляецца ў больш шырокай гаме формаў. Прыклад – наш “Славянскі базар”, кіна- і тэатральныя фестывалі. Акрамя палітычных мэт – умацавання дружбы народаў – тыдні, дэкады служылі расшырэнню пазнання іншых краін, іншых людзей, узаемнай вучобы адзін у аднаго. Асабліва гэта тычылася нашага брата, пісьменніка. Выезды за мяжу – для выбраных. Выезд у Малдавію – калі ласка, даволі было рашэння прэзідыума Саюза пісьменнікаў, хто едзе, бо гэта была і ацэнка твайго месца ў літаратуры. Калі я самастойна паехаў бы ў Арменію, Таджыкістан, як часта ездзіў туды, напрыклад, Станіслаў Куняеў? У нас такіх падарожнікаў было нямнога – ехаць аднаму (хіба што Уладзімір Караткевіч), але ў групе жадалі бадай усе. У мяне, кіраўніка СП, былі найбольшыя магчымасці, на жаль, я не выкарыстоўваў іх, бо шкадаваў часу, хацелася больш напісаць, сюжэтаў хапала сваіх.

Парадным “прагулкамі” і гасцяваннем з запоямі дэкады не маглі быць ужо таму, што рыхтаваліся да іх загадзя, мінімум за год, а тое і за два. І ў гэты час і госці, і гаспадары стараліся як мага шырэй пазнаёміць сваіх чытачоў з творчасцю ўдзельнікаў дэкады – многа перакладалі адзін аднаго, друкавалі, асабліва паэзію, прысвячалі нумары часопісаў, а яны ў той час былі ёмістыя (у нас “Полымя”, “Нёман”).

Успамінаю дэкаду ва Узбекістане, калі здарыўся землятрус. Брыгаду ўзначаліў сам Броўка, я мусіў застацца кіраваць саюзам. Колькі было перапалоху, калі перадалі пра землятрус у Ташкенце. Мяне ўзнялі з ложка жонкі, дзеці нашых дэкадаўцаў. Ледзьве зднела – я кінуўся ў саюз. Дазваніцца да Ташкента не мог (“Лінія занятая” – адказ тэлефаністак). З сардэчным болем дачакаўся 9 гадзін – пачатку рабочага дня. Па “вяртушцы” пазваніў Старшыні Савета Міністраў Кісялёву Ціхану Якаўлевічу (у нас былі дэмакратычныя адносіны – мы землякі, Карма ад Агародні – тры кіламетры).

Маё паведамленне, што 15 нашых у Ташкенце, устрывожыла і яго. І ён хутка, мінут праз дваццаць, патэлефанаваў мне:

— Радуйся. Усе твае жывыя, здаровыя. Беларусаў такі землятрус не зваліць з ног.

Я пазваніў ва ўсе сем'і, супакоіў бацькоў, жонак, дзяцей.

На другі дзень мы сустракалі ў аэрапорце нашых герояў усім Саюзам, з добрай паўсотняй сваякоў, з кветкамі.

У дзень землятрусу адбыўся заключны вечар, не адмянілі. Адбылося некалькі штуршкоў, але ніхто не пакінуў залы, што ўцалела ў час ранішняга землятрусу. Героі! І ўзбекі, і нашы.

Была яшчэ іншая форма сустрэч. У Саюзе пісьменнікаў СССР існавалі камісіі па нацыянальных літаратурах і па некаторых відах, жанрах, напрыклад, па дзіцячай літаратуры, па нарысе. Але самай актыўнай і моцнай была камісія па ваенна-патрыятычнай літаратуры. Яна арганізоўвала выязных пасяджэнняў больш, чым хто іншы. Жылі тэмай вайны. А дзе ж і пагаварыць пра ваенную літаратуру, як не ў Беларусі! Броўку захапіла ідэя. Рыхтаваліся грунтоўна. Інстытут літаратуры падняці на ногі, разварушылі інертнага Васіля Барысенку, дырэктара. Падрыхтавалі добры дзесятак грунтоўных дакладаў. Я займаўся не менш за Броўку, але, як кажуць, “працаваў у масах”. Усе перамовы ўгары – у ЦК – вёў Броўка. Там удакладняліся даты, экскурсіі, культмерапрыемствы для гасцей, прыём у іх гонар і г.д.

Але перад прыездам баталістаў Броўка некуды з'ехаў, не помню куды, здаецца, за мяжу, на нейкі кангрэс.

Усё лягло на мае не вельмі яшчэ загартаваныя плечы. Але гасцей я ўмеў прыняць і асабліва не хваляваўся: побач ЦК – памогуць.

Прыехала чалавек дваццаць. Пісьменнікі розных рангаў. Майстры і падмайстры. Быў сівы ўжо Канстанцін Сіманаў. І прыехаў партызанскі мемуарыст Пятро Вяршыгара. А ў яго ў Беларусі была асаблівая “слава”. Цэлую зіму злучэнне Каўпака, у якім Вяршыгара быў камісарам, панёсшы значныя страты ад фашыстаў на Чарнігаўшчыне, стаяла ў Беларускім Палессі, у раёне Петрыкава—Лельчыц. Мелі падтрымку беларускіх злучэнняў Казлова і Каржа, елі хлеб нашых сялян. І пасля ўсяго гэтага партызан-пісьменнік назваў беларусаў туземцамі. Думаю, без злога сэнсу – “для красного словца”. Але слова гэтае страшэнна абурыла начальніка партызан-

Заканчэнне. Пачатак у № 47

Іван ШАМЯКІН

НАЧНЫЯ ЎСПАМІНЫ

скага штаба, першага сакратара ЦК КПБ П.К.Панамарэнку. А за ім, пасля яго злых выступленняў з трыбуны, і усіх беларускіх партызан. І раптам Вяршыгара прыехаў у Мінск. Можа, усё сышло б ціха. Але Вяршыгара быў няўрымслівы прапагандыст сваёй біяграфіі і сваёй творчасці. Груба кажучы, самарэкламшчык.

У той час толькі яшчэ пачыналася беларускае тэлебачанне. Працавала пакуль без праграм. Як кажуць, на падхопе – каго падхопяць, хто з'явіць жаданне, толькі з тэкстам для цэнзуры. Я сам так выступаў разы тры і, між іншым, там вучыўся гаварыць без напісанага, хоць "літ" меў. Вяршыгара сам напрасіўся на тэлебачанне, у дзень прыезду. Маладыя супрацоўнікі, не ведаючы даўняй ужо гісторыі з "туземцамі", з радасцю далі яму магчымасць вылезці на экран. Тэлевізараў было нямнога, але ў былых партызан, якія займалі высокія партыйныя ці дзяржаўныя пасады, ужо стаялі "скрынкі" і ў вячэрні час сем'і не адрываліся ад новага дзіва; канал быў адзін.

Адразу ж пасля з'яўлення на экране Вяршыгары, а гаварыў ён з гадзіну, зазванілі тэлефоны ў кабінетах адказных работнікаў ЦК. Партызаны выказвалі абурэнне: чалавек, які абразіў беларусаў, на беларускім экране!

Пасланец ЦК знайшоў мяне ў рэстаране, дзе мы добра частаваліся з гасцямі.

— Вас выклікае Васіль Філімонавіч Шаура.

Шаура быў сакратар па ідэалогіі.

Я спалохаўся хіба таго, што ўжо на падпіцці. Але я, бадай, ніколі не браў лішняга. А начальства перастаў баяцца, можа, яшчэ з арміі, дзе быў камсоргам і дзе з маёй начытанасцю лічыўся і камандзір дывізіёна, і яго намеснік па палітчасці, і мой "бацька" парторг Калбека. Позна выклікаюць. Але тады яшчэ трымалася сталінская звычка – працаваць увечары і нават уначы. Устрывожыў міліцыянер у бюро прапускоў, які яўна пачуў пах каньяку, аблізнуўся, але дакорліва паківаў галавой: куды, маўляў, лезеш у такім стане? Але пропуск быў заказаны да майго прыходу.

Шаура прыняў мяне адразу, хоць у прыёмнай сядзелі два работнікі апарату – чакалі сваёй чаргі.

Інтэлігентны Васіль Філімонавіч не выйшаў з-за рабочага стала, не павітаўся за руку, на мой "добры вечар" адказаў здзіўленнем і гнеўным бляскам вачэй:

— Добры? Для вас добры? – сесці да століка не запрасіў, але і з адлегласці пачуў маю "тэмпературу", падагрэтую хваляваннем. – Дзе вы налізаліся?

— Я прымаў гасцей і выпіў чарку.

— Якіх гасцей?

Я здзівіўся: не ведае, хто да нас прыехаў? "ЛіМ" месяцы тры ўжо распісвае гэтую знамянальную падзею. І радыё не раз вяшчала.

— Маскоўскіх літаратараў. Камісію па ваенна-патрыятычнай літаратуры.

— Хто іх запрашаў?

— Мы пісалі вам, праграму дасылалі. Броўка казаў, што гутарыў асабіста з вамі, і вы ўхвалілі...

— Броўка далёка...

— Я – яго намеснік, — нагадаў я, відаць, недарэчна. — Даты ўзгоднены з СП СССР.

— Вы – намеснік? – грэбліва скрывіўся сакратар. – Вам свіней трэба пасвіць, а не літаратарамі кіраваць.

Гэта моцна абразіла. Я – лаўрэат Сталінскай прэміі, аўтар трох раманаў... І маёй працай намесніка былі задаволены і Броўка, і мае калегі, маладыя і старэйшыя – Глебка, Гурскі, і адсюль, з высокага дома, нараканняў не было. Перасохла ў горле, заскаланіліся ногі, зашумела ў галаве не як ад ста грамаў – як ад трохсот, выпітых залпам, без закусі. Што адказаць? Не хапіла духу адказаць дзёрзка. І я вінавата сказаў:

— Каровы я пасвіў, свіней не пасвіў...

Шаура, відаць, адчуў, што перагнуў – абразіў, і голас яго набыў звычайны тон – не гнеўны. Ён спытаў:

— Хто арганізаваў выступленне Вяршыгары?

— Дзе?

— Дзе!? – гнеў Шауры выплеснуўся крыкам. – Вы не ведаеце – дзе?! Дзе вашы госці? Пастух!

Я не бачыў тэлевізійную перадачу. Здзівіўся, што ў рэстаран Вяршыгара не з'явіўся. Спытаў, дзе Пятро Пятровіч. Мне сказалі, што выступае на тэлебачанні. І я не надаў гэтаму ніякага значэння. Антывяршыгараўская кампанія была, калі я яшчэ рабіў настаўнікам, і тут, у ЦК, у самым вялікім кабінеце сядзеў Панамарэнка. У мой час пра Вяршыгару, бадай, забыліся, тым больш, што нашы мемуарысты ў сваіх кнігах яго не чапалі. Але тут я ўспомніў даўнюю гісторыю. І адразу сцяміў, што Шауру атакавалі партызаны, можа, сам Казлоў пазваніў.

— Думаю, яго запрасілі самі тэлевізійшчыкі. У нашай праграме ёсць выступленне аднаго Сіманава.

— З тэлевізійшчыкамі размова будзе асобная. Ды і з вамі прыйдзецца прадоўжыць.

Я ледзьве праглынуў густую сліну. Падумаў: "Скончылася мая кар'ера намесніка старшыні". Ад крыўды спазм сціснуў горла. І я ледзьве паўтарыў асіплым голасам тое, што сказаў ужо ў пачатку разносу:

— Пра нараду мы вам пісалі.

— Я кажу не пра нараду, а пра арганізацыю яе, пра вашу работу. Калі заўтра засядаеце?

— З адзінаццаці.

— Чаму так позна?

— Хацелі – з дзесяці, але масквічы пажадалі...

І раптам – спагада і іншы тон:

— Сядайце.

Я сеў у канцы доўгага стала, што для пасяджэнняў.

— Я, на жаль, не здолею быць на адкрыцці. Бюро. Але сам пакажу гасцям горад. Заўтра ў шаснаццаць. Закажыце аўтобус. Лепшы, які ёсць у аўтабазе.

Нечаканы паварот здзівіў мяне. Я ажно падхапіўся з крэсла, па-армейску гукнуў:

— Слухаюся, Васіль Філімонавіч!

— Можаце ісці.

Толькі ў калідоры адчуў, што ў самлелыя ногі вяртаецца сіла. Не на ліфце – па лесвіцы, сягаючы праз тры ступенькі, скаціўся з чацвёртага паверха. І адразу – у саюз, дзе нікога ўжо не было. Саюз знаходзіўся побач з ЦК, у доме, у якім падпольшчыкі пакаралі гаўляйтэра Кубэ. Пазваніў дырэктару Літфонду Алер:

— Фані Яфімаўна, заўтра а палове чацвёртай аўтобус да ЦК.

Дырэктрыса наша не вырашала ніводнай справы без пытанняў:

— А каму гэта трэба?

— Нам! Нам! Гасцям горад паказаць.

— А чаму да ЦК, а не да саюза?

— Паедзе сам Шаура. Яго загад.

— Дык у яго няма каму заказаць аўтобус? У іх сваіх поўны гараж.

— Ідзі скажы яму!

— Я? Каб я была на тваім месцы... – яна ўсім казала *ты* – не толькі нам, маладым, але і сваім равеснікам – Броўку, Гурскаму, Якімовічу, толькі да Крапівы звярталася на *вы* і, безумоўна, да Коласа, яму яна нават баялася званіць, прасіла неяк мяне.

"А чаму вам самой не пазваніць?" — "Я, канешне, магу, але ж гэта, скажу табе, не той цымус".

— Я хацеў бы пабачыць вас на маім месцы. Дзесяць мінут назад... на чацвёртым паверсе.

— Ён даў табе прачуханку? За што? Не тыя прыехалі?

— Я іх збіраў там, у Маскве!

— Ай-яй... Так стараліся. Усе. І не дагадзілі. Што?

— На аўтобус не забудзься!

— Будзе табе аўтобус.

— Не мне. Гасцям. Шауру.

— Яму што, трэба залаты?

— Скажы дырэктару базы, хто будзе ездзіць.

— Не бойся. Дырэктар мой сваяк.

Да вайны Алер рабіла сакратаром гаркома, і ўсе, хто кіраваў у той час у горадзе, хто ацалеў падчас "вялікай чысткі" і ў вайну і займаў пасады пасля вайны, былі яе *сваякамі*. Да часу замены кадраў яна была незаменным гаспадарнікам.

Я спакойна пайшоў да гасцей.

Нарада ішла, што па рэйках. Сама тэма была цікавая. А якія практыкі і тэарэтыкі прыехалі! Сіманаў гаварыў з гадзіну. Заваражыў. Без абеду, з'еўшы ў арганізаваным Алер буфеце па бутэрбродзе і выпіўшы кавы, госці на чале з намі выйшлі з "дома Кубэ" на Энгельса, павярнулі на Карла Маркса, дзе насупраць цэнтральнага ўваходу ў будынак ЦК стаяў зялёны, вымыты да бляску аўтобус. Я пахваліў Алер, якая круцілася тут жа.

— Малайчына, Фані Яфімаўна, што трэба.

Госці селі ў аўтобус, а я з Міколам Ткачовым і Алер стаялі на паўдарозе ад дзвярэй ЦК да аўтобуса — чакалі свайго шэфа.

А вось і ён. Мінута ў мінуту.

— Добры дзень, Васіль Філімонавіч.

Ён не адказаў на прывітанне і кінуў на мяне спапяляючы позірк пажаўцелых ад гневу вачэй. У мяне ёкнула сэрца. Што яму не спадабалася? Што не так?

— Усе ў зборы. Аднаго Сіманава ўкралі генералы.

— Я ведаю.

— Нарада ідзе цікава.

— Мне дакладвалі, — і ніякай увагі да маёй асобы.

Мікола замаргаў вейкамі і паціснуў плячамі. Шаура нырнуў у аўтобус. Мікола спытаў:

— Чаму ён такі няласкавы да нас?

— Відаць, усё яшчэ з-за Вяршыгары, — я раніцаю расказаў яму пра ўчарашні адлуп мне.

Але ў аўтобусе Васіль Філімонавіч весела павітаўся з гасцямі і ... звярнуўся адразу ж да Вяршыгары:

— Чуў, Пятро Пятровіч, ваша выступленне.

— Чулі і бачылі?

— Чуў і бачыў. Выдатны вы прапагандыст. І таленавіты паэт.

— Дзякую. Навучыўся ў партызанах. Давучыўся ў літаратуры... І там і там – людзі асобага складу.

У аўтобусе быў галоўны архітэктар горада, але яму Шаура даў сказаць толькі калі ехалі назад, — пра генеральны план забудовы горада. Сам прагаварыў гадзіны дзве, нямала дзе наблытаўшы, што датычылася гісторыі. Але хто адважыўся б паправіць? Я? Дзякуй. Ён і так ні разу не звярнуўся да мяне, не глянуў у мой бок з чалавечай павагай.

Выйшаўшы з аўтобуса, Васіль Філімонавіч развітаўся з усімі гасцямі за руку. Мяне абмінуў – свой. Але павярнуўся і, як бы перапрашаючы, сказаў:

— А вы зайдзіце да мяне.

Але ад такога перапрашэння ў мяне заскаланіліся каленкі горш, чым учора, калі ён распякаў за Вяршыгару, і далоні сталі мокрыя ад поту. І спіну як абдало ледзяной вадой. А лоб гарэў.

Не запрасіў мяне ў ліфт, у які сам увайшоў, адразу націснуў кнопку. І ў прыёмнай трымаў з паўгадзіны. Астываў сам ці што?

Калі памочнік адлучыўся, я адважыўся зайсці ў кабінет сам: нырнуў, што ў палонку, хутчэй бы прасвятліць, што я зрабіў не так.

— Я слухаю вас, Васіль Філімонавіч.

Ён нейкую хвіліну глядзеў на мяне, як бы пазнаючы ці ўспамінаючы, што меў сказаць мне.

— Які вы аўтобус заказалі?

— А што? Я даручыў Алер. Сказаў – самы лепшы.

— Вы не знаеце, якія ў горадзе ёсць аўтобусы?

— Я ж не міністр транспарту.

— Вам хочацца быць міністрам? – і зноў, як учора, абразліва: — Пастухом вам трэба быць!

На абразу лепш не адказваць, чаго я, між іншым, прытрымліваўся і да таго, і яшчэ больш упарта пасля гэтага "вясёлага" інцыдэнту.

— Пазваніце гэтай вашай... якая за вас працуе... даручыцельніцы! З якой базы яна заказала аўтобус? Я голас сарваў. І скажыце Спірыдовічу: дырэктара базы да мяне! Зараз жа!

Узрадаваны, я выскачыў з кабінета у прыёмную, праз яе ў пакой памочніка, далікатнага чалавека, з якім у мяне былі амаль сяброўскія адносіны.

Хвілін праз пятнаццаць, не больш (я не паспеў расказаць Спірыдовічу ўсю эпапею), у прыёмную нясмела ўвайшоў высокі хударлявы вусаты мужчына, больш падобны на грузіна, чым на яўрэя. Спартыўна падцягнуты, аднак запыханы, быццам прабег па лесвіцы на чацвёрты паверх.

— Я дырэктар... – назваў нумар базы, прозвішча, але я не запомніў.

— Пачакайце, я далажу, — сказаў памочнік.

А мне раптам стала весела ад яго страху. Можна падумаць, узарвалася атамная бомба. Магчыма, я пасміхнуўся, і ён палічыў мяне за супрацоўніка апарату.

— Вы не ведаеце... за што мяне? Я так высока першы раз.

Я зразумеў яго стан і паспачуваў чалавеку, які кіруе, пэўна ж, немалым калектывам. "Але ж там перад ім гэтак жа дрыжаць, не тое, што ў нас у саюзе", — падумаў я.

Памочнік з'явіўся ў дзвярах.

— Заходзьце.

Адзін дырэктар ці мне таксама? Але я не стаў удакладняць і пайшоў першы: падтрымаць чалавека.

Дырэктар забыўся зняць капялюш, і я ў кабінеце штурхнуў яго локцем, паказаў яму на галаву. Ён сарваў капялюш і выцер ім твар.

— Прабачце, прабачце.

Але Шаура гэтага не бачыў, бо апусціў галаву да папер, што ляжалі перад ім. Доўга не падымаў вачэй, быццам забыўся і на мяне, і на дырэктара. Потым рэзка падняўся. Дырэктар ад нечаканасці схапіў мяне за руку. Мы стаялі побач. Ён – высачэнны, што жардзіна, я — што кароткі камялёк.

— Вы які далі аўтобус?

— Каму?

— Саюзу пісьменнікаў? Заказвалі вам?

— А які трэба было?

— Навейшы.

— Я даў лепшы.

— Лепшы не радыёфікаваны? Сакратар ЦК сарваў голас.

— Вы маеце на ўвазе новыя "Ікарусы"? Дык іх у мяне няма. Іх усяго чатыры радыё... радыё... Тры ў Саўміне, адзін – у Інтурысце.

Шаура доўга моўчкі глядзеў на нас жоўтымі вачамі. І я зноў парадаваўся і ўедліва падумаў: "А што, сеў у лужу, Васілёк?"

Ніколі ні раней, ні пазней не чуў я ад яго, выкшталцованага інтэлігента, слова, якое ён са злосцю кінуў тады нам:

— Вымятайцеся!

У калідоры мой таварыш па няшчасці прытуліўся да сцяны і дастаў з кішэні шкляны цюбік з валідолам.

А я зусім па-хлапчукоўску пахваліўся:

— Мне прыходзіцца часта бываць у гэтым кабінеце.

— Вам – што... Вы – пісацель.

Пра Вяршыгару і пра аўтобус я расказваў, як пра вясёлую прыгоду. Але нікому тады не прызнаўся, што пасля яе, прыгоды гэтай, кожны выклік туды – у вуглавы кабінет чацвёртага паверху, куды некаторыя мае калегі марылі трапіць, — мяне палохаў.

Такая боязь трымалася да нашага палёту на тыдзень літаратуры з Таджыкістан.

У Маскве мы даведаліся, што з намі паляціць Шаура. Пазваніў Броўка з Мінска. Узрадаваліся: як гэта ўзнімала ўзровень тыдня! Не было яшчэ, каб у рэспубліці ехаў з пісьменнікамі ці акцёрамі сакратар ЦК, у Маскву ездзілі сакратары і нават старшыні Саўміна.

Брыгаду ўзначальваў я. Броўка не любіў ездзіць, на дэкадах трэба працаваць: па тры выступленні ў дзень. Ездзіць любіў Глебка.

Але, едучы ў аэрапорт, мы ўжо не верылі, што Шаура ляціць: ніякага сігналу, што ён у Маскве, ні ад яго, ні з Пастпрэдства.

У аэрапорт прыехалі рана, да адлёту было гадзіны тры. Глебка экзаменаваў нас, невукаў, па геаграфіі і гісторыі Таджыкістана, знаёміў з яго літаратурай. Не ўпершыню ён здзіўляў ведамі пра народ, да якога мы ляцелі ў госці. Не ленаваўся пачытаць. Высока трымаў марку акадэміка.

За гадзіну да адлёту Ён з'явіўся, наш Высокі кіраўнік. Як заўсёды элегантны, але з пакамечаным тварам, з сінякамі пад вачамі. Як пасля перапою. Узрадаваў нас не толькі сваім з'яўленнем, але і паведамленнем, што паляцім мы з Касыгіным у яго самалёце. І падаваў гэта так, што нібыта арганізаваў гэта ён, Шаура. Як не паважаць такога кіраўніка!

Хутка нас пасадзілі ў самалёт. Але не адну нашу групу — чалавек пятнаццаць таджыкаў, на выгляд зусім простых людзей, не інтэлігентаў. Шаура сеў у трэцім радзе, перад салонам Старшыні Саўміна. Адгароджана было нямнога плошчы. Усё гэта было цікава нам, творцам, усё ж трэба ведаць, усё спатрэбіцца для чарговага рамана. Ды і Касыгіна мы любілі – чалавек!

(Заканчэнне на стар. 14—15)

Ажывае дух сядзібы

Крыху фантазіі — і можна сабе ўявіць, як ператвараўся гэты прасторны цёплы пакой у музычны салон, як ладкаваліся тут вечарыны сямейства Ваньковічаў з удзелам суседзяў-Манюшкаў, чый дом быў непадалёк...

Традыцыю хатняга музіцыравання, характэрную для беларускіх сядзібаў 19 стагоддзя, па-свойму адраджаюць і пераасэнсоўваюць у адным з самых маладых сталічных музеяў — Доме Ваньковічаў. І актыўна далучаюцца да справы адраджэння музычнага духу знанай у свой час мінскай сядзібы нашы кампазітары. Дзякуючы ініцыятыве Дзмітрыя Лыбіна, які з нядаўняга часу ўзначальвае Беларускае таварыства сучаснай музыкі, у траўні тут прайшоў першы канцэрт. І вось у Доме Ваньковічаў — зноў сябры таварыства сучаснай музыкі.

Надвячоркам, калі сціхла ўласна музейнае штодзённае жыццё, ва ўтульнай дагледжанай сядзібе сабраліся меламаны. Тры аўтары, двое выканаўцаў; аўстрыйскі раяль, якому ўжо каля 160 гадоў; салон 19 стагоддзя, аздоблены старымі жывапіснымі палотнамі ды творамі вытанчанай пластыкі; чулая публіка; гасціннасць супрацоўнікаў і дырэктара музея Н. Сычовай... Вось, бадай, і ўсё, што паспрыяла стварэнню атмасферы давяральнасці ды мастацкай вытанчанасці.

Дзмітрый Лыбін прадставіў пяцічасткавы вакальны цыкл на вершы ранняга А. Блока. Выканаўцы — Святлана Старадзедка (уладальніца яркага моцнага сапрана, якому было "цеснавата" ў камернай аўдыторыі) ды канцэртмайстар Таццяна Дуброўская асэнсавана і тонка перадалі эмацыйны стан лірычнага героя твора, пазначанага эстэтыкай сімвалізму.

Два фартэпіянныя творы Ганны Кароткінай прагучалі ў выкананні аўтара. "Ірмас" — адна з рэдкіх спроб у беларускай музыцы ўвасобіць на фартэпіяна старадаўні знаменны распеў. Кампазітар у гэтым сваім пошуку атрымала высакародны творчы вынік. "Званы Чарнобыля" (п'еса, напісаная для выдатнага беларускага піяніста Юрыя Блінова і ўпершыню сыграная ім у Лондане) адцягвалі ўвагу ад мастацкіх якасцяў музыкі сваім, скажам так, даволі распаўсюджаным назовам.

Творам, які "вылежаўся ў шуфлядзе", чакаючы годнага выканаўцу, аказаўся вакальны трыпціх Вячаслава Кузняцова на вершы Федэрыка Гарсіі Лоркі "Роспач". Пранізлівыя тэксты, з якімі на роўных — інтанацыйна выразная музычная мова, вымагалі высокай пеўчай тэхнікі ды сталага акцёрскага майстэрства (дарэчы, сярэдняя частка цыкла выконваецца без падтрымкі фартэпіяна, акапэла). Дуэт С. Старадзедка — Т. Дуброўская, пераканаўча выканаўшы твор Д. Лыбіна, аказаўся і ўдумлівым інтэрпрэтатарам вакальнага цыкла В. Кузняцова.

Змрочная экспрэсія рамантычных метафар ("Не паўтарай жа, як балюча быць травою", "Хачу заснуць я сном восеньскіх яблыкаў") перагукалася з настроем лістападаўскага краявіду — імжыстага, бязлістага, калі шэры дзень, без прыцемкаў і змяркання, проста пераходзіць у ноч. Але пры гэтым (дзіўная рэч — мастацтва!) слухачы адчувалі душэўнае замірэнне, унутраную раўнавагу і... радасць. Радасць! Яна гучала сапраўдным апафеозам канцэрта, добрым святлом напаўняючы вочы і ўсмешкі ўсіх, каго сабраў на музычную вечарыну Дом Ваньковічаў.

С. БЕРАСЦЕНЬ

"Беларуская думка", № 11

У раздзеле "Літаратура і жыццё" змешчаны артыкул А. Марціновіча "Космас душы", у якім аўтар разважае пра творчасць М. Багдановіча.

Е. Бондарава гутарыць з кінарэжысёрам, мастацкім кіраўніком Тэатра-студыі кінаакцёра ў Мінску А. Яфрэмавым ("І надзея не пакіне нас..."). Субяседнік А. Раманава — аўтар трох опер, дзесяткаў твораў вакальнай і камернай музыкі В. Радзіёнаў ("Маім галоўным арбітрам было і застаецца сумленне"). А. Русецкі напісаў творчы партрэт паэта Г. Сакалоўскага ("Патрыятызм. Грамадзянскасць. Лірыка..."). У нумары прадстаўлены пастаянныя раздзелы "Улада", "Філасофія і сучаснасць", "Эканоміка", "Адукацыя і выхаванне", "Духоўнасць", "Планеты і мы" і іншыя.

ВЕЧАРЫНЫ

Не толькі ў песнях Беларусь

20 лістапада для мінскіх меламанаў было днём пакутлівага выбару. Афішы «Беларускай музычнай восені», у прастамоўі «БМВ», заклікалі ў падарожжа са старымі добрымі кампазітарамі-рамантыкамі, чые творы значыліся ў вялікай філарманічнай праграме Дзяржаўнага камернага аркестра Беларусі ды яго знакамітых гасцей, салістаў М.Пятрова і Д.Когана. Або — «дагнаць падзею» ў зале на Залатой Горцы і пазнаёміцца з нідэрландскімі перкусіяністамі Л.Фернандзісам ды Г.Гіменам і творчасцю іх суайчыннікаў.

А ўсё ж многія памкнулі ў той вечар да Траецкай Гары, дзе Нацыянальны акадэмічны тэатр оперы Беларусі даваў спектакль «Дзікае паляванне караля Стаха», прымеркаваны да 50-годдзя знанага артыста і музычнага дзеяча Віктара Скорабагатава.

Насуперак устойліваму меркаванню пра незапатрабаванасць беларускіх опер у публікі, на «Дзікім паляванні...» было людна. Ці то рэдкі госць оперных сезонаў — ганараваны Дзяржаўнай прэміяй твор У.Солтана прывабіў гледачоў, ці то прысутнасць за дырыжорскім пультам самога маэстра А.Анісімава, ці то яркая і па-свойму папулярная асоба юбіляра? Пэўна, усё разам.

Прэм'ера «Дзікага палявання...» адбылася ў 1989 г. Публіка з таго часу змянілася.

І не толькі таму, што вырасла новае пакаленне. Тыя нават, хто быў сведкам нараджэння адной з лепшых беларускіх опер 20

ГОСЦІ

Чаканыя візіты

Прафесар Варшаўскай акадэміі музыкі Альжбета Гаеўска зноў наведала Мінск. Пад яе кіраўніцтвам прайшлі курсы вышэйшага выканаўчага майстэрства па спецыяльнасці "Флейта". Адбыўся таксама канцэрт нашай знанай госці ў Беларускай акадэміі музыкі. У праграме, падрыхтаванай з піяністам Вадзімам Сідаравым, прагучалі творы І. С. Баха, С. Пракоф'ева, Ф. Крэйслера. Узрушаныя артыстычнай і высокатэхнічнай ігрой Альжбеты Гаеўскай, знаўцы флейтовага мастацтва ўспаміналі яе мінскія выступленні двух мінулых гадоў, прынамсі, прэм'еру Канцэрта У. Славінскага ў філарманічнай праграме Дзяржаўнага камернага аркестра Беларусі...

Што й казаць, упрыгожваюць жыццё нашай сталіцы візіты знанай польскай салісткі, удзельніцы многіх міжнародных фестываляў, для якой пішуць творы яе суайчыннікі-кампазітары; прапагандысткі сучаснай флейтовай школы, выдатнай Настаўніцы, майстаркласы якой ладкуюцца ў Бразіліі, Канадзе, Паўднёвай Карэі, Францыі.

Нягледзячы на тое, што пані Гаеўска жыве паводле насычанага працай раскладу гастроляў, запісаў у студыі, педагагічных заняткаў, яна ўжо трэці год запар знаходзіць магчымасць прыехаць у Мінск. Дакладней, яна знаходзіць для гэтага час. А падтрымку забяспечвае Польскі інстытут. Вырашэнне ж арганізацыйных праблем — клопат Беларускага саюза музычных дзеячаў.

Намеснік старшыні праўлення саюза Наталля Вітчанка распавядае:

— Імя Альжбеты Гаеўскай добра вядомае ў музычным свеце. Яна прайшла выдатную школу выканальніцкага майстэрства ў Варшаве, Парыжы, Ніццы, Празе, а цяпер і сама лічыцца аўтарытэтным педагогам. Выкладанне яна паспяхова спалучае з канцэртнай дзейнасцю: выступала ў краінах Еўропы, у Бразіліі, Індыі, Канадзе і на Кубе, у Паўднёвай Карэі, Тайландзе, Японіі. Беларускія спецыялісты таксама ведалі пра яе рознабаковую музычную дзейнасць. І ўрэшце, дзякуючы Польскаму інстытуту ў Мінску, прафесар Гаеўска прыехала і да нас.

Адметна, што яе першы візіт ў 1999 годзе не стаўся разовай акцыяй. Яна не проста правяла майстарклас з маладымі беларускімі флейтыстамі, а наладзіла планамерныя, разлічаныя на працяглы час, курсы сучаснага выканаўчага майстэрства. Сёлетні, трэці прыезд пані Альжбеты дазваляе рабіць высновы пра плённасць гэтых курсаў.

Іх слухачы — пераважна выхаванцы музычных вучылішчаў з розных беларускіх гарадоў, юныя мінскія музыканты. Некаторыя наведвалі заняткі прафесара Гаеўскай трэці год запар і трэці раз атрымалі адпаведныя сертыфікаты, якія могуць адыграць спрыяльную ролю ў будучай творчай кар'еры маладых музыкантаў. Шкада толькі, што фінансавыя праблемы не дазволілі музычным вучылішчам скарыстаць нашы запрашэнні ў поўным аб'ёме: не ўсе, хто хацеў трапіць на курсы, змаглі прыехаць у Мінск.

За чатыры дні свайго візіту пані прафесар паспявае падрыхтаваць уласную канцэртную праграму (сёлета яна выступала з ужо добра ёй знаёмым канцэртмайстрам Беларускай акадэміі музыкі Вадзімам Сідаравым), паслухаць ігру ўдзельнікаў майстаркласа, памеркаваць-папрацаваць з імі над актуальнымі праблемамі сучаснай флейтовай школы.

Як яна працуе? З велізарнай самааддачай! Не лічыцца з часам, захапляецца працай сама, захапляе і маладых флейтыстаў, і спрактыкаваных беларускіх выкладчыкаў, якія таксама прысутнічаюць на занятках. Прафесар Гаеўска працуе з настойлівасцю сапраўднага Настаўніка, але надзвычай далікатна і цярпліва, каб не зламаць тое, што ўжо зроблена вучнем пад кіраўніцтвам іншых педагогаў. Дае флейтыстам шмат цікавых

ФЕСТЫВАЛІ

"Восень" раздае ўсмешкі?

Сказаць, што пятая пара года, "Беларуская музычная восень", нясе нам вялікі мех усмешак, якія вечарамі спраўна раздае ў канцэртных залах ці яшчэ на прыступках да іх, — гэта значыць сказаць праўду і... І не сказаць амаль нічога. Так-так, фестываль (ад слова "свята") усмешкі абавязкова раздае. Вось толькі ўсмешкі розныя бываюць. Радасныя, іранічныя, збянтэжаныя, здзеклівыя, хітраватыя, дзяжурныя, загадкавыя, ніякаватыя... Словам, розныя — і ўсё.

Нават адны і тыя ж людзі (я таксама не выключэнне) па-рознаму ўсміхаліся на працягу аднаго і таго ж філарманічнага вечара, праграма якога распачала фестываль у сталіцы. А яно і не дзіўна: розная музыка, стракаты вобразны свет, эмацыйныя перапады, супярэчлівыя ўражанні...

Адкрываў праграму новы твор Андрэя Мдзівані, Сімфонія-канцэрт для скрыпкі з аркестрам. Прэм'еру прадставілі Акадэмічны сімфанічны аркестр Беларусі, якім у той вечар дырыжыраваў Міхал Казінец, ды саліст Сяргей Белазерцаў.

"Радуйся!" — нібы заклікаў публіку (больш прадстаўленую адметнымі асобамі, чым адметнай колькасцю) кампазітар. Спасылаючыся на ягоныя словы, безыменны аўтар анатацыі, змешчанай у філарманічнай праграмцы, зазначыў, што Сімфонія-канцэрт адкрывае ў творчасці А. Мдзівані новую тэму: "Радуйся". І гэтую тэму ён плануе развіць у дзвюх наступных задумах: канцэрце для хору і маштабным сцэнічным творы.

Увасабляючы ідэю ўзнёслай радасці — ідэю, вытокам якой маглі быць тэксты хрысціянскіх песняспеваў з кананічным воклічам

"радуйся!", А. Мдзівані не здраджвае свайму творчаму крэда. Ёсць угрунтаванасць у філасофскую тэму, акадэмічная сур'ёзнасць, важкасць мовы, музычная эрудыцыя, ад якой — густата, яркасць, шматфарбнасць сімфанічнага пісьма, складанасць вобразнай структуры.

Сімфонія плюс Канцэрт — гэта само па сабе складана. Слухаеш, як спаборнічаюць аркестр і саліст, імкліва супастаўляюцца-спаборнічаюць фактуры, стылі... Раптам

ловіш сябе на адчуванні няўгледнага відовішча, (рытуалу радасці?), тэатра гукавых вобразаў. Эфектныя эмацыйныя "ўспышкі", рытмічныя акцэнты, наўмысны "рух па крузе" — міжволі або ўспомніш кульмінацыйныя сцэны галівудскіх фільмаў, падтрыманыя майстэрскім саунд-трэкам, або ўявіш пластычна-танцавальныя малюнкі нейкай фантазійнай балетнай пастаноўкі. Мажліва, стварыўшы "Страсці" ("Рагнеду"), кампазітар працягвае паглыбляць свой музычна-

стагоддзя, глядзелі спектакль нібы свежым вокам, хаця, адначасова, — і памудрэлым вокам. Бо колькі ўсяго давялося нагледзецца за праміналае дзесяцігоддзе, за зломе эпох, — і не толькі ў тэатры! Гэта ж яшчэ да нас заўважана: жыццё — тэатр...

Андрэй Беларэцкі ва ўвасабленні В.Скорабагатава таксама пасталеў, памудрэў, загартаваўся духам. Артыст нібы загружае ролю тым асабістым асветніцка-даследчым досведам, што прыдбаў за дзесятак гадоў працы ў створанай ім "Беларускай Капэле" на карысць нашага музычнага, нацыянальна-культурнага адраджэння.

Аднак у грунтоўнасці, мэтанакіраванасці, перакананасці героя адчувальны і дамешак шчымлівай безабароннасці,неабароненасці адвечнага рамантыка-беларуса, кранальная і горкая наіўнасць патрыёта-ідэаліста. Самаахвярнага, трывушчага. Ды,бадай, таму і непераможнага перад самай пачварнай, цынічнай, хітрай, грубай навалай.

Побач з такім героем акрыяе і запалоханая-зацкаваная "дзікім паляваннем" Надзея. І адвечна "тутэйшы" Рыгор. І знявераны Свеціловіч, які роспачна ўздыхае-выгуквае: "І толькі ў песнях слова "Беларусь"...

Спектакль "Дзікае паляванне караля Стаха" даў досыць разнастайную спажыву для роздуму самым розным людзям. Даў нагоду прыслухацца да голасу ўласнага сумлення, паразважаць над каштоўнасцямі эстэтычнымі, этычнымі, сацыяльнымі. А потым — далучыцца да віншаванняў юбіляра, якога ў той вечар падтрымалі лепшыя сцэнічныя партнёры: Т.Глаголева, А.Кеда, Я.Пятроў, А.Тузлукоў, А.Жукаў, М,Дружына, У.Генералаў, Ю.Слонаў, М.Качаноўскі, артысты хору.

Тут жа, на сцэне, В.Скорабагатава павіталі генеральны дырэктар Нацыянальнага Вялікага тэатра А.Кірыенка, намеснік міністра культуры Беларусі В.Гедройц; ад Магілёўскага гарвыканкама была ўручана Ганаровая грамата і грашовая прэмія — знак удзячнасці артысту за актыўную падтрымку ў арганізацыі ды правядзенні штогадовага Міжнароднага фестывалю "Магутны Божа".

Шматлікія прыхільнікі, вучні, сябры мусілі пастаяць у чарзе, каб павітаць бенефіцыянта кветкамі, якія той неўзабаве мусіў складваць проста ля рампы. Ці не ўвесь партэр перамясціўся бліжэй да сцэны. А галёрка падтрымлівала імпрэзу працяглай авацыяй. У оперным доме панаваў беларускі дух...

С. ВЕТКА

На здымку: Леся ЛЮТ, Віктар СКОРАБАГАТАЎ, Ганна КАРЖАНЕЎСКАЯ ды Рыгор ПАЛІШЧУК падчас працы ў радыёстудыі над запісам "Агатні" Я. Голанда — першай беларускай оперы.

Фота В. СТРАЛКОЎСКАГА

"падказак" адносна інтэрпрэтацыі вядомых твораў, раскрывае прафесійныя сакрэты гуказдабывання, артыкуляцыі...

Сёлетнія курсы прайшлі на базе Беларускай акадэміі музыкі. Тут адчувалася цёплая, шчырая, творчая атмасфера, усё было добра арганізавана, і ў гэтым вялікая заслуга шаноўных беларускіх музыкантаў, педагогаў Ніны Аўраменкі ды Уладзіміра Будкевіча. І яшчэ адно прозвішча: Якаў Гелер. Незаменны чалавек у стасунках Альжбеты Гаеўскай з аўдыторыяй! Менавіта ён, цудоўны наш флейтыст, мог перакладаць з польскай усе адмысловыя нюансы тлумачэнняў прафесара — такога не здолеў бы зрабіць ніводны дыпламаваны перакладчык.

Мне здаецца, што пані Альжбета не з-за простай ветлівасці прызнаецца ў сваіх цёплых пачуццях да Мінска і да людзей, з якімі сустракаецца тут. Яна аб'ехала ці не ўвесь цывілізаваны свет. Але кажа, што гэтак шчыра, як у нас, яе не прымалі нідзе. Амаль даслоўна: "Цеплыня сэрцаў куды даражэй каштуе, чым камфорт, і да вас я гатовая ехаць у любы час".

Прыемна такое пачуць. Вось толькі ў наш час планаваць штосьці наперад не стае ўпэўненасці. А тым не менш, планы ёсць! Як паведаміла Наталля Вітчанка, курсы пад кіраўніцтвам Альжбеты Гаеўскай будуць працягвацца. І ў наступным годзе Беларускі саюз музычных дзеячаў мяркуе арганізаваць іх... на базе Гродзенскага музычнага вучылішча. Магчыма нават, што наша госця выступіць з Флейтовым канцэртам Баха ў суправаджэнні Камернага аркестра Гродзенскай гарадской капэлы. Час на рэалізацыю планаў ёсць: да наступнага візіту — год...

С. БЕРАСЦЕНЬ

харэаграфічны досвед? Невыпадкова ж ён задумаў маштабны сцэнічны твор і яшчэ ў мінулым сезоне прадставіў вакальна-сімфанічныя "напрацоўкі" да будучага оперна-балетнага палатна!

Аркестр пад кіраўніцтвам М. Казінца разам з Акадэмічнай харавой капэлай імя Р. Шырмы (мастацкі кіраўнік Людміла Яфімава) і салістам-тэнарам, артыстам Нацыянальнага тэатра оперы Беларусі Аляксандрам Тузлуковым адкрыў (ды большасці мінчукоў гэта было насамрэч адкрыццё) выбуховы ў моцы сваёй выразнасці твор С. Пракоф'ева "Сямёра іх". Кампазітар вызначыў гэтую аднаčасткавую кантату як "Халдзейскае закліманне" для аркестра, хору і тэнара сола. Напісана яна была ў 1917—18 гг., перад ад'ездам кампазітара з Расіі за мяжу (1918—33 гг.) і ўпершыню прагучала ў 1924 г. у Парыжы — з вялікім поспехам у тамтэйшай публікі.

Чаму ж наша публіка дый прафесійныя музыканты доўгі час не ведалі гэты твор? Адказ — у гісторыі яго напісання.

Рэвалюцыйныя падзеі, якія літаральна абярнулі ход расійскага жыцця, моцна паўплывалі на свядомасць, а магчыма, — на падсвядомасць С. Пракоф'ева і мусілі нейкім чынам выявіцца ў творчым акце. Урэшце, кампазітар знайшоў суґучныя свайму часу думкі ды пачуцці ў тэксце, які пераждыў многія тысячагоддзі, — у змрочным халдзейскім заклінанні, якое легла ў аснову "Поклічаў даўніны" К. Бальмонта. Яго верш увасабляе вобраз семярых пачварных волатаў — цёмныя сілы, якія кіруюць светам і якім супрацьстаіць прыгнечаны імі самотнік-чалавек, чый кліч звернуты да Нябёсаў. Толькі заклінаецце духу Нябёсаў можа прыпыніць разбуральныя справы "семярых"...

Лаканічна, моцна, ярка пераствораны С. Пракоф'евым вобразны змест першакрыніцы знайшоў у нашых музыкантах удумлівых і захопленых інтэрпрэтатараў. Кантата "Сямёра іх" захапіла і публіку, прагучала пераканальна, у кагосьці выклікаўшы нават лёгкі шок — сваёй незнаёмасцю, свежасцю, афарыстычнасцю зместу і сціснасцю формы.

Гучанне Першага фартэпіяннага канцэрта Д. Шастаковіча таксама выклікала шок. Ад непаждаданай "навізны" ў добра знаёмай музыцы.

Бывае: штосьці не зладзілася пры канцы праграмы, і аркестр як падмяніліі, і нотны тэкст. Атрымалася кшталту канцэрта для імправізаванага блюзавага сола трубы, фальшывых скрыпак і слабамоцнага, адсунутага на тло, голасу раяля. Паважаны музыкант, вядомы трубач У. Давыдоўскі ў той вечар апынуўся відавочна па-за межамі акадэмічнага выканальніцтва і трактаваў сваю партыю досыць адвольна, упрыгожваючы яе каскадам смачных "блюзавых" нот. Скрыпкі, падалося, спрабавалі даць яму фору, але імкненне да чысціні інтанацыі ў іх аказалася мацней. Усё гэта было прыкрым атачэннем для нашай госці — лаўрэата міжнародных конкурсаў, маскоўскай піяністкі Ірыны Чукоўскай.

Знаёмства з ёю можна было б лічыць проста няўдалым, калі б пасля шчодрай авацыі нашай самай удзячнай у свеце публікі не адбылося маленькі музычны цуд. Аркестранты засталіся на сваіх месцах, маэстра далікатна ўладкаваўся за імі на вольным крэсле, а Ірына Чукоўская зайграла хрэстаматыйны Шастаковічаў твор — 10-ю прэлюдыю. Выразнае і тонкае прачытанне гэтай "сімфоніі ў мініяцюры" вярнула на твары меламанаў светлыя шчаслівыя ўсмешкі...

С. Б.

На здымку: народны артыст Беларусі прафесар М. КАЗІНЕЦ.

Фота К. ДРОБАВА

СУСТРЭЧЫ

Лепш захоўваць, чым добра рэстаўраваць...

26 лістапада 2001 года ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі адбылася творчая сустрэча з супрацоўнікамі Кіева-Пячорскага гісторыка-культурнага запаведніка. Асноўная тэма — праблемы захавання і рэстаўрацыя помнікаў іканапісу.

Дырэктар Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі Уладзімір Пракапцоў адзначыў, што выстава "Украінская ікона трох стагоддзяў" мела вельмі вялікі рэзананс у мастацкім жыцці Мінска. За няпоўныя два месяцы выставу наведалі 26 тысяч як прафесіяналаў, так і простых наведвальнікаў. Некаторыя прыходзілі па некалькі разоў, і каб выстава ікон доўжылася год, яна мела б такі ж поспех. Ён адзначыў таксама, што дагавор, які падпісалі два бакі, будзе садзейнічаць далейшаму супрацоўніцтву, а нам ёсць чаму павучыцца ў сяброў з Украіны, бо яны валодаюць вялікім вопытам у галіне рэстаўрацыі. А яшчэ Уладзімір Пракапцоў прапанаваў арганізаваць і правесці сумесную беларуска-украінскую выставу.

Рэстаўратар з Кіева Васіль Рамашчанка praктыкуе ўжо даўно. Ён распавёў пра іконы з выставы, якія ўжо некалькі разоў былі ў рэстаўрацыі, і галоўная задача на сённяшні дзень — зберагчы аўтарскае пісьмо. Рэстаўратар адзначыў, што ў нас з украінцамі шмат агульнага як у іканаграфіі, так і тэхналогіі рэстаўрацыі. А самае галоўнае, што іх майстэрні па рэстаўрацыі самыя вялікія на Украіне і абслугоўваюць у асноўным Кіева-Пячорскі запаведнік. Шмат супрацоўнікаў не вельмі вялікі, але эксперты і спецыялісты маюць вышэйшую кваліфікацыю па адраджэнні экспанатаў, ёсць нeблагое абсталяванне. І рэстаўратар па тканіне, адзіны з вышэйшай кваліфікацыяй, працуе ў іх. Між тым, галоўны дэвіз майстэрняў: "Лепш захоўваць, чым добра рэстаўраваць". Ёсць у іх цікавы праект з Прыбалтыкай, але вельмі хочацца, каб быў і сумесны праект з беларусамі, бо ўсё ж мы славяне...

Надзея Высоцкая адзначала, што ўсе яны выйшлі з Маскоўскай і Пецярбургскай школы рэстаўрацыі. Стылістычная эвалюцыя музеяў Расіі, Беларусі і Украіны ідзе ў адным напрамку. На Беларусі рэстаўрацыйная справа не так добра адладжаная, як на Украіне, паведаміла яна, бо ў нас у ніводным інстытуце не рыхтуюць спецыялістаў-рэстаўратараў, толькі ў Брэсце ў вучылішчы нядаўна адкрылася аддзяленне. Вось чаму прадстаўнікі нашай царквы вымушаны запрашаць рэстаўратараў з Польшчы. І напрыканцы Надзея Фёдараўна пазнаёміла гасцей з партрэтамі, якія рэстаўравалі беларускія майстры. Гэта вывы Грызэльды Сапегі, Крыштофа Весялоўскага, Януша Радзівіла. Яна адзначыла таксама вялікую працу Алены Аладавай па пошуку ікон і іх кансервацыі. Трэба адзначыць, што украінцы ўжо даюць інфармацыю пра сябе ў Інтэрнэт, ёсць у іх і інфармацыйная карта. Гарадскія ўлады абяцалі дапамагчы ім з базай дадзеных. А як у нас?

Галіна ФАТЫХАВА

Помнік чакае свайго адкрыцця

Газеты "Беларуская маладзёжная", "Беларускі Дайджэст", "ЛіМ", "Наша слова" паведамлялі ў свой час пра тое, што створаны аргкамітэт па ўзвядзенні ў Зэльве помніка Ларысе Геніюш, што ён ужо адліты стаіць у кабінеце старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў і чакае толькі таго часу, калі мясцовыя ўлады дадуць дазвол на яго ўзвядзенне. Але, як вы ўжо здагадаліся, дазволу няма. Ні ад Зэльвенскага райвыканкама, ні ад Гарадзенскага аблвыканкама. Нягледзячы на тое, што кіраўніцтва Саюза пісьменнікаў неаднаразова звярталася ў гэтыя інстанцыі з хадайніцтвам. Мабыць, пабаяліся кіраўнікі, што ад установкі гэтага помніка адбудзецца ў Зэльве землятрус? Неба ўпадзе на зямлю?

Вясной гэтага года аргкамітэт зразумеў, што ўсталяваць помнік у Зэльве да восені не ўдасца. Паўстала пытанне, што рабіць з ім. Разглядаліся тры прапановы: Анатоля Белага — помнік паставіць часова на сядзібе музея ў Старых Дарогах, дзе дазвол на яго ўстаноўку непатрэбны; Міхася Скоблы — помнік часова паставіць у памяшканні краязнаўчага музея ў вёсцы Гудзевічы; Вольгі Іпатавай — помнік часова пакінуць у Доме літаратара.

Сябры аргкамітэта адхілілі маю прапанову, палічыўшы, што Ларыса Геніюш ніяк не звязана са Старымі Дарогамі, а яе помнік павінен стаяць у Зэльве, дзеля гэтага ён і рабіўся. Па гэтай жа логіцы паставіліся да Гудзевічаў з дадаткам таго, што помнік належыць да манументальнага мастацтва, а не з'яўляецца камерным творам. Застаўся апошні варыянт: захаваць помнік на нейкі час у Доме літаратара.

Улічваючы неабходнасць усталявання на Беларусі **першага** помніка рэпрэсаваным грамадзянам, кіраўніцтва клуба "Спадчына" на сваім пасяджэнні вырашыла, што лепшым увасабленнем ахвяр сталінскіх рэпрэсій на Беларусі можа паслужыць скульптурны вобраз Ларысы Геніюш. Сябра клуба прафесар Аляксей Саламонаў звярнуўся да аўтара помніка скульптара Міхася Інькова з просьбай даць дазвол на аўтарскі паўтор помніка. Дазвол быў атрыманы, а праз тры месяцы новы помнік Ларысе Геніюш, выкананы ў медзі, быў дастаўлены на сядзібу Анатоля Белага і ў канцы верасня ўсталяваны на пастаменце. Першы помнік, выкананы ў сілуміне, застаўся ў Доме літаратара і чакае свайго часу, калі нарэшце будзе ўсталяваны на радзіме вялікай беларускай патрыёткі.

Саюз беларускіх пісьменнікаў і кіраўніцтва клуба "Спадчына" прынялі рашэнне ўрачыста адкрыць помнік Ларысе Геніюш у Старых Дарогах 9 снежня гэтага года. У гэты дзень споўніцца 45 гадоў, як пісьменніца вярнулася на Бацькаўшчыну са сталінскіх лагераў. Улічваючы тое, што мы ставім першы помнік на Беларусі менавіта **паліткатаржанцы**, гэтая дата з'яўляецца знакавай. Клуб "Спадчына" запрашае ўсіх прыхільнікаў творчасці паэткі, усіх яе сяброў, вучняў, знаёмых прыехаць 9 снежня ў Старыя Дарогі на адкрыццё помніка. Няхай кожны выявіць сваю лучнасць з беларушчынай не ў прыватных размовах, а на справе. А што да тэзы, "што Ларыса Геніюш ніяк не звязана са Старымі Дарогамі", дык гэта памылка мястэчковага маштабу, бо вялікая дзеячка нашага Адраджэння кроўна зніттавана з усёй этнічнай тэрыторыяй Беларусі, а таму і са Старымі Дарогамі. І кожны, хто прыедзе ў гэты горад на адкрыццё яе помніка, пераканаецца ў гэтым, калі сам пабачыць і пачуе, як "дзеткі патомныя" будуць чытаць вершы паэткі.

Дый уладам будзе спакайней, калі пераканаюцца, што помнік стаіць ужо некалькі месяцаў, але землятрусаў ці іншых тэхнагенных катастроф на Беларусі за гэты час не адбылося. Можа, і яны адумаюцца і ўрэшце дадуць дазвол на ўстаноўку помніка і на радзіме вялікай дачкі Беларусі ў Зэльве.

Анатоль БЕЛЫ

P.S. *Па даведкі звяртацца ў Саюз беларускіх пісьменнікаў ці да Анатоля Белага па тэл. 235-66-08 у Мінску, альбо 8-292-55-2-53 у Старых Дарогах.*

А. Б.

Зорачкі

У Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры адбылася вечарына "Зорачкі", прысвечаная 95-й гадавіне з дня нараджэння беларускага паэта, Сяргея Новіка-Пеюна. Ладзілася яна разам з Беларускім паэтычным тэатрам аднаго акцёра "Зьніч".

Пачалася вечарына з адкрыцця невялікай выставы, на якой былі прадстаўлены фондавыя матэрыялы з архіва Сяргея Новіка-Пеюна. Архіў быў набыты музеем у спадкаемцы пісьменніка Зубовіч Вольгі Міхайлаўны

ў 1996 г. і налічвае больш за 400 адзінак: рукапісы, фотаздымкі, машынапіс, асабістыя рэчы, лісты шматлікіх сяброў і знаёмых, кнігі пісьменнікаў з дароўнымі надпісамі. Упершыню архіў паэта, хай і не надта ў вялікім аб'ёме, быў прадстаўлены гасцям музея: пісьменнікам, музейшчыкам, аматарам творчасці Сяргея Міхайлавіча.

Можна было ўбачыць вельмі цікавыя прадметы: даваенная запісная кніжка з пажаданнямі сяброў і знаёмых на беларускай і польскай мовах, фотаздымкі паэта 20-х гадоў, ноты і рукапіс знакамітага верша "На выгнанні" ("Зорачкі"), металічны мужчынскі пярсцёнак, зроблены Сяргею Міхайлавічу адным з "паплечнікаў па Калыме" з надпісам "1945 Калыма 1955", а побач зборнічак вершаў "Песні з-за кратаў" (1993). Цікавай старонкай з жыцця Сяргея Новіка-Пеюна з'яўляюцца кнігі беларускіх пісьменнікаў з дароўнымі надпісамі, многія з якіх былі прадстаўлены на выставе: Я. Брыль, І. Шамякін, С. Грахоўскі, В. Жуковіч, У. Дубоўка, М. Танк, Р. Барадулін, Г. Бураўкін, Р. Шырма і інш. Вельмі сімвалічна ў вітрыне ляжала скрыпачка паэта з парванымі струнамі і побач яго зборнік "Заусёды з песняй" (1984). З архівам гасцей пазнаёміла намеснік дырэктара па навуцы Галіна Ладзісава.

Далей гаспадыняй вечарыны была Галіна Дзягілева, кіраўнік тэатра "Зьніч". Прагучалі вершы, песні ў выкананні Вячаслава Статкевіча і самой шаноўнай Галіны. Сваімі ўспамінамі падзяліліся пісьменнікі Васіль Жуковіч, Сяргей Панізнік, які прачытаў і верш-прысвячэнне "Хроснік Купалы". Цікава расказаў аб уражаннях ад сустрэч з Сяргеем Міхайлавічам скульптар Сяргей Кляшчук. Практычна яны разам працавалі над партрэтам паэта. Выступіла стрыечная пляменніца Бурбоўская Алена Уладзіміраўна. Было прыемна, што яна зрабіла вельмі каштоўны для музея падарунак — кніжачку "Сцягі і паходні" (1965) — творы паэтаў Заходняй Беларусі, у тым ліку Сяргея Новіка-Пеюна.

Вечарына прайшла ў цёплай, камернай атмасферы, бо сабрала сапраўдных аматараў творчасці паэта і яго сяброў.

Вольга ГУЛЕВА

"Беларускі гістарычны часопіс", № 5

Змешчаны артыкулы В. Ракуця "Адукацыйны стандарт прыняты, а што далей?", М. Мініцкага "Да развіцця канцэпцыі школьнай гістарычнай адукацыі (тэарэтыка-метадалагічныя і метадычныя асновы)", В. Гігіна "Узаемаадносіны бальшавікоў і левых эсэраў у Заходняй вобласці (лістапад 1917— чэрвень 1918 гг.)", Р. Платонава "Пад пятой германскага кайзера", Н. Гардзіенкі "Выхаванне шляхцянак у Вялікім Княстве Літоўскім у XVIII ст.", С. Барыса "Беларускі музей-скансэн на Пцічы — наш гонар і ганьба", Н. Куракевіч "Падрыхтоўка педагагічных кадраў у навучальных установах у Беларусі ў 1920-я гады", В. Мянькоўскага "Англа-амерыканская гістарыяграфія палітычнай сістэмы СССР (1970—1980-я гг.)", Я. Юхо "Дынастыя Віценевічаў у Беларусі", В. Чаропкі "Паходжанне і радавод вялікіх князёў літоўскіх", А. Алая і У. Мароз "Генералы Гуркі", Г. Злотнікава "Сынковіцкая Свята-Міхайлаўская царква-крэпасць" і шэраг іншых матэрыялаў.

ПАЭЗІЯ

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ

•

Хвалі накідалі дохлых мідый
На ўзбярэжжа сонечнай Элады.
Мінатаўр у цэнтры лабірынту
Думае пра цноты Арыядны.
Спіць пачвара ў сэрцы прыгажуні.
У наканаваны час прачнецца.
І Арфей дарма кранае струны,
Каб крануць падманутае сэрца.
Проста ўсё збываецца, што снілі
Паркі, аднавокія старэчы.
Проста з воску мы зляпілі крылы,
Не ўсвядоміўшы ані пра вечнасць.

•

Дзверы не адчыняцца
ў той далёкі свет,
Дзе ідуць дзіця і леў
побач, след у след.
Дзе спявае Алканост,
папараць цвіце,
Забівае змея вой
з сонцам на шчыце.
На дзвярах туды замкі,
ну а тут — зіма.
І няма ў мяне ключа,
і мяне няма.

•

Сляды спараджаюць сляды —
і спародзяць дарогу.
Мы рушым па ёй,
адпачынак адкладўшы на потым.
Мы — цені дарогі.
І мы не сустрэнем нікога,
Бо наша дарога
замкнёная ў кола заўсёды.
А я прыпыняюся.
Што мне лавіць? Толькі вецер.
А ён без таго прылятае ў абдоймы і плача.
Не варта спяшацца.
Цікавага столькі на свеце,
Абапал дарогі,
чаго мы не чуем, не бачым.
Стамлёна прысяду
на ўскрайку сваёй каляіны.
Няхай праплываюць аблокі,
трава вырастае.
Хай міма імчаць
кавалькады, карэты, машыны...
Я вырвуся з кола —
нібыта з ваўчынае зграі.

Эміграцыя

Дом зачынены. Вазок стаіць ля брамы.
У гародчыку крывавыя вяргіні.
Дрэмле край
прыўкрасных рыцараў і дамаў,
Дрэмле край
халопаў, здраднікаў і злыдняў.
Па пялёстках і па страчаных мараннях,
У апошні раз —
між родных краявідаў.
Любы край, тваё змарнуецца каменне,
Назапашанае, каб мяне закідаць.
Крылы складзены на дне маёй валізы.
Ці чужое неба іх напоўніць ветрам?
Клёна ліст ляціць, нібы краёчак рызы.
Ды ніхто яго не пацалуе з верай.

•

Мой першы рыцар не са мной.
Плыве ладдзя паўз нашу выспу.
На мокрых дошках спіць герой,
У хвалях месяц, быццам рыба.
Што я магу? Глядзець, нібы
Мой позірк — мост праз прорву смерці.
Цікуюць навакол рабы —
З вачэй маіх слязу прыкмеціць.
Не, не дазволю груганам
Піць з возера апошняй мроі.
Няхай гадаюць — колькі нам
Граху і шчасця Бог дазволіў.
Не высвеціць паходня ім
Ні рысачкі маёй жалобы.
За каралём пайду сваім
У сэрца скрадзенай Еўропы.
А ты спываеш у туман,
У ноч, у вечную дарогу...
І слёз няма, і слоў няма.
І больш няма ў мяне нічога.

•

Беларуская Ізольда,
цёзка той, такой каханай,
нахіляецца над ложкам,
дзе паранены Трышчан
трызніць, трызніць, паўтарае
ўсё імя яе бясконца.
Ну чаму б і не паверыць —
што якраз яе імя!
Тая, іншая, далёка,
па-за морам, па-за лёсам.
Заставайся, бедны рыцар, тут,
ва ўладзе белых рук.
Залатыя косы лепей,
чымсьці чорныя, ліюцца.
Рукі белыя прылашчаць
за смуглявыя — лацвей!
Рыцар кідаецца ў ложку,
рве шаўковыя прасціны,
кліча ён сваю Ізольду.
Не, душу не падмануць.
Кубак падае з адвярам
на каменную падлогу.
Дзве Ізольды. Дзве пакуты.
Два каханні. Смерць адна.

•

Старасвецкія прарокі не пабачылі Месіі.
Зоры ссыпаліся ў попел
на ахвярнікі дарог.
І скруцілася змяёю,
што кусае хвост бяссіла,
Зло, якое спарадзілі,
свята верачы ў дабро.
Не пазналі нашу мару —
бо ў рыззі, не ў аксаміце.
Не пазналі — не на троне,
басанож — не на кані.
Не пазналі — не маліце,
аб інакшай — не маліце.
І ахвяры не паліце
на згасаючым агні.
На нябёснай калясніцы
наша вечнасць адлятае.
На жалезнай калясніцы
высіцца зямны ўладар.
А свайго выратаваўцу
зноў ніхто не распазнае
На сцяжынцы прыдарожнай,
у падранай рызе мар.

•

Не дадзена перарабіць
нікога і нічога.
Адна сатчэцца лёсу ніць.
Адна звядзе дарога.
І менш за ўсё зынычыць мне
саму сябе... І, можа,
ніхто пасля не пракляне...
Як сёння — не паможа.

•

Нібыта жыццё сыходзіць —
кугічуць начныя птушкі.
Ніхто не адкрыў таямніцы —
як жыць шчаслівa і ціха.
То ходзіш па тонкім лёдзе,
то сыплеш вуголле ў рукі.
То зноў здымаеш з паліцы
сваю апошнюю кнігу.
Ну што давядзеш сусвету,
пакрэсліўшы гэты аркуш,
Пад кожны радок кідаючы сэрца —
нібы пад нож.
Начныя птушкі-паэты
не пішуць для белых клавішаў.
Іх песні — як ноч над Нараччу,
як студні мсціслаўскай дно.
Вядома, і днём хапае
і шчэбетаў, і руладаў.
Але на маёй Беларусі
не любяць спеваў сваіх.
І ноч нашы песні хавае,
захоўвае іх крылатымі.
І толькі той, хто абуджаны,
можа паслухаць іх.

•

Я хачу быць сама сабой.
Не чапаю сусветны гной.
Не слугую і не прашу.
Праваслаўны крыжык нашу.
Ты — у вечнасці, я — у сне.
Памаліся ж ты за мяне.

•

І не варта жаліцца, відаць.
Што чагось не выпала спазнаць.
Толькі гэты восень халодны дождж,
Важны, як венецыянскі дож,
Толькі гэту восень, гэты сум
Я з сабой у вечнасць аднясу.
Прагучыць між воблачных алёй:
"Ці было халодна на зямлі?"
Адкажу: "Усё, што там было —
Восеньскае чыстае святло..."

Гладыятар

Я выйду на арэну, каб забіць.
Пясок усмокча кроў і гнеў хвілінны.
Рабоў павінны забіваць рабы.
Іх лёсы — як збаны з чырвонай гліны.
Я выйду і заб'ю. Або мяне
Чужой удачы пакладуць пад колы.
І ападуць аблокі, быццам снег,
І цэзар палец свой апусціць долу.
І — аніяк не разарваць ланцуг
Агульнай прагі смерці... Ёсць дарога —
Меч выпусціць аднойчы з дужых рук.
А на трыбунах — рогат, рогат, рогат...

•

У каўчэгу начной цішыні
Адплывае самота мая.
Пагасаюць у вокнах агні.
Спіць павук у гняздзе салаўя.
Горад спіць, як паранены вой,
Са смаўжом на каменным шчыце.
Адплываю з начной цішынёй,
І не знойдуць мяне анідзе.

•

Дарогай залатой —
праз восень, поле, неба.
Дарогай залатой — да храмаў залатых.
А золата душы —
яшчэ ачысціць трэба
Ад пылу мітусні, ад пожадаў сваіх.
Дарогай залатой —
да храмаў белых, белых.
Між могілкаў старых, між небам і зямлёй.
Там грэшная душа, там стомленае цела
Спазнаюць цішыню, спазнаюць супакой.
Дарогай залатой
імкнуць да храмаў людзі.
І ў ходнікі падзей сплятаюцца сляды.
І золата лістоў не памірае ў брудзе,
А сонцу аддае свой колер залаты.

•

Састарэлы кароль не баіцца
аб смерці маліцца.
І наследнік яго не саромецца
ўладнае мроі.
А ваяр малады на рудой памірае ігліцы,
На дарозе лясной,
пад нагамі чужацкага воя.
Ручнікі пазрываныя
з нашых крыжоў прыдарожных.
Цьмяны час. Цьмяны дзень.
Над краінаю — золак крывавы.
Толькі зноўку ваяр паўстае,
малады і прыгожы.
На шляху чужаніцаў,
не мроячы нават пра славу.
На ахвярнік вайны
самых лепшых прыносіць краіна.
І святлее прастор,
і сціхае мячоў навальніца.
Пераможцаў і збаўцаў
завуць каралеўскага сына.
Безыменныя воі
ляжаць на збуцвелай ігліцы.

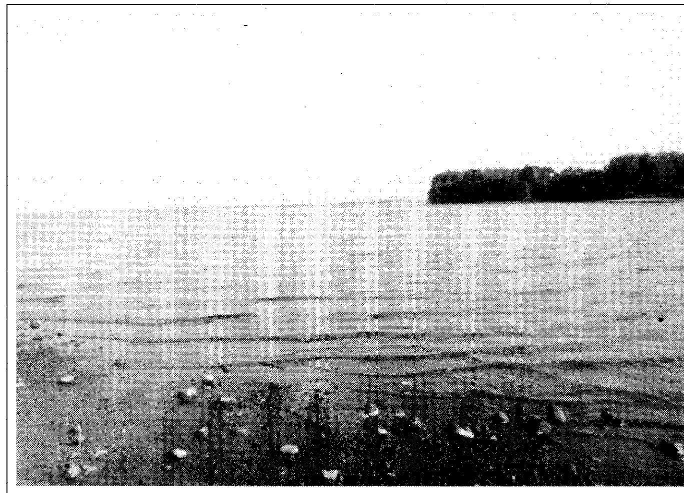

Вяртанне Рагвалода і Тура

Кастусь ЦВІРКА

"Край легенд" — так назваў я сваю кнігу, пісаць якую пачаў многа гадоў назад. Яе падзагаловак — "Гісторыя Беларусі паводле паданняў і легендаў". Выкарыстоўваючы народныя легенды і паданні, летапісы і хронікі, звесткі пра Беларусь старажытных пісьменнікаў і гісторыкаў розных краін, сучасныя навуковыя даследаванні, я намерыўся расказаць самым шырокім грамадскім колам, найперш моладзі, пра нашу многавекавую гісторыю. Я імкнуўся пісаць не сухой мовай навуковых трактатаў ды манаграфій, а па магчымасці папулярна, у форме гістарычных апавяданняў.

Адно з такіх апавяданняў — "Вяртанне Рагвалода і Тура" — і выношу цяпер на суд чытачоў "ЛіМа". Цалкам кніга будзе друкавацца ў часопісе "Маладосць". У самых бліжэйшых нумарах. Таму, хто зацікавіцца ёю, хто хоча ведаць гісторыю Беларусі, раю выпісаць гэты часопіс, бо ў кіёскі "Саюздруку" ён паступае ў зусім абмежаванай колькасці.

Аўтар

У Дзвіне, каля ўзбярэжнага чарота, стаяў падгалісты, з тонкімі, як вытачанымі, нагамі, харашун-алень і піў схаладалую за ноч ваду. Напіўшыся, ён няспешна падняў галаву і павёў ва ўсе бакі вушамі — слухаў раніцу. Зусім блізка ад яго кукавала зязюлька. Аднекуль з прыбярэжнага лесу, нібы эха, адгуквалася другая. Са свістам праляцела над ракою чародка качак. У беразе, каля вытыркнутага карча, плёхнуў сом. Усе гэтыя гукі былі для аленя прывычныя, знаёмыя, і ён прапускаў іх міма вушэй.

Але раптам да яго слыху данеслася нешта новае, незразумелае. Нібы над ракою ў белаватым тумане церлася дрэва аб дрэва і ў такт гэтаму трэнню чуўся гучны ўсплёск вады. Алень насцярожана скіраваў туды вочы. З-за сіваватага лазняку, адкуль, выгінаючыся, ішла рака, высунулася чырвоная галава нейкага страшыдлы з лупатымі вачыма. Быў то нос вялікай, з высокімі бартамі лодзіі, на якой сядзелі ў жалезных шлёмах людзі. У іхніх руках відаць былі доўгія дзіды, з-за плячэй вытыркаліся выгінастыя лукі. За першай лодзіяй сунулася другая, за ёй — трэцяя, за трэцяй яшчэ выплывалі з ранішняга туману лодзіі.

Адзін з плыўцоў пярэдняй лодзіі ўстаў і, цэлячыся ў аленя, пачаў нацягваць лук. Але яго перапыніў другі плывец, што стаяў побач. Малады, падцягнуты, у адмысловым дарагім убранні, ён прыкметна вылучаўся сярод іншых плыўцоў. Гэта быў сам князь, кіраўнік дружыны. Звалі яго Рагвалод. З прасветленымі вачамі глядзеў ён на аленя, які, з цікавасцю азіраючыся на прыбышоў, як бы нехаця трусіў да лесу. Нехта з дружыннікаў свіснуў, і алень лёгкімі пружыністымі скачкамі пусціўся ў лясны схоў. Прасачыўшы за яго бегам, Рагвалод агледзеў караван лодзіяў і скамандаваў падналегчы на вёслы.

Пасля доўгіх вандраванняў па чужых краях ён варочаўся цяпер з сабранай ім дружынай паморскіх славян-варагаў дамоў, у родны Полацак, на Бацькаўшчыну.

Свой дом, свой родны Полацак Рагвалод пакінуў яшчэ малым хлапчуком.

Ён назаўсёды запомніў той дзень. Раніцай яго пабудзіў незвычайны шум, грукат, тупат мноства ног. Калі ён выбег са свайго пакоя, то ўбачыў, як з дзядзінца імчаў — з лукамі за плячыма і вострымі дзідамі ў руках — атрад за атрадам конных ваяроў, кіруючыся да абаронных валоў, за якімі відаць былі вялікія людскія сціжмы. Гэта сышліся ў лютай сечы войскі нападнікаў-кіяўлян і абаронцаў-палачанаў. Адтуль даносіўся адзін суцэльны гул бітвы, лязгат жалеза, дзікае ржанне коней. То адзін, то другі, асядланы, але без седака, конь лятаў адтуль, як ашалелы.

Вечарам, калі незлічоныя раці добра ўзброеных нападнікаў пачалі цясніць палачанаў усё бліжэй к гораду, маці разам са слугамі сабрала Рагвалода і чатырохгадовага Тура і, плачучы ды цалуючы, падвяла іх да атрада конных княжацкіх дружыннікаў. Рагвалод, які даўно ўжо навучыўся ездзіць верхам, сам ускочыў на загадзя асядланага для яго каня. Маленькага ж Тура пасадзіў перад сабой у падоўжанае сядло стары, з сівой барадой дружыннік. Старшы дружыннік адразу ж скамандаваў ехаць, і атрад патрусіў патайнай дарогай за горад, у ноч.

Многа дзён, з прываламі на начлег ехаў з княжычамі па лясных ды палявых дарогах атрад княжацкіх дружыннікаў, пакуль перад вачыма не заблішчэла зіхатлівая вадзяная прастрань Варажскага мора. А неўзабаве паказаліся і вастраверхія каменныя сцены горада памаранаў.

Малых полацкіх княжычаў прывялі ў палац самога паморскага князя. Там яны нечакана трапілі ў абдымкі нейкіх бабулек, што са слязамі на вачах пачалі распытваць іх пра бацьку ды матку, якіх яны, аказваецца, добра ведалі, нават былі ім раднёю. Княжычам далі прытулак у харомах, прылучылі да княжацкай сям'і.

Калі Рагвалод вырас і ўзмужнеў, князь паслаў яго на княжанне ў адзін са сваіх удзелаў. Там і прайшоў ён усю навуку кіравання. Не раз даводзілася Рагвалоду хадзіць у баявыя паходы на германцаў, якія хацелі адабраць у памаранаў іхнія землі, а саміх заняволіць. Не раз скрыжоўваў ён свой меч з мячамі няпрошаных гасцей.

Рагвалод быў дужы, жылісты. Усё яму ўдавалася. Але вялікай радасці не чуў: ён жа быў не дома, начамі сніўся родны Полацак, перад вачамі ўсплывалі дарагія аблічы маткі і бацькі. Ён ведаў, што адразу ж пасля яго з брацікам уцёкаў кіяўляне захапілі горад, завалодалі ўсёй Полацкай зямлёй. Параненага ў сечы бацьку яны ўзялі ў палон і павезлі з сабой. Што з ім сталася потым, ніхто з палачанаў не ведаў. Маці ж, як перадавалі, асталася ў Полацку, яе быццам бы схавалі там недзе верныя князю баяры.

Але зусім нядаўна ў Полацку ўчынілася завіруха. Палачане ўзнялі паўстанне супраць кіяўлянаў, скінулі з трона і выгналі з горада іхняга пасадніка. Ачоліць Полацкае княства даручылі на вечы княгіні Прадславе, Рагвалодавай мацеры. Маці згадзілася з умовай, што яна будзе княжыць да таго часу, пакуль не вернецца з-за мора яе сын Рагвалод: цяпер ён як законны полацкі князь-пераемнік павінен заняць бацькоўскі пасад. Веча з задаволенасцю прыняло гэтую прапанову.

Калі полацкія паслы прыджгалі да князя Рагвалода з запрашэннем на вялікае княжанне ў Полацку, ён доўга не затрымліваўся ў Памор'і. Сабраў дружыну, загадаў падрыхтаваць караблі-лодзіі і, шчыра развітаўшыся з паморскім князем ды ад душы падзякаваўшы яму за прытулак, разам з падлеткам-братам рушыў морам да вусця роднай Дзвіны.

Сонца ўжо ішло пад паўдня, калі перад вачыма дружыннікаў адкрыліся камяніцы і драўляныя пабудовы Полацка. Углядзеўшы Рагвалодавы лодзіі, палачане высыпалі на бераг Дзвіны сустракаць свайго князя. Калі Рагвалод ступіў з лодзіі на бераг, яму насустрач выйшлі паважаныя баяры з хлебам і соллю на вышываным ручніку.

Многа было ў той дзень радасці ў князя. Перад вялікай сціжмай людзей пакляўся ён быць верным палачанам, бараніць Бацькаўшчыну ад ворагаў, мацаваць дзяржаву, памнажаць багацці ўсёй Полацкай зямлі.

Але самая шчаслівая была сустрэча з маткай. Слёзы радасці так і плылі з яе вачэй, калі яна абдымала ды расцалоўвала пасталелых Рагвалода і Тура, якіх так многа гадоў не бачыла, па якіх так доўга тужыла.

Заняўшы полацкі пасад, князь Рагвалод сабраў усіх баяраў і пачаў радзіцца з імі, як аднавіць Полацкае гаспадарства і пазабіраць у кіяўлян ды ў наўгародцаў захопленыя імі полацкія надзелы.

Некалі бацька расказваў малому Рагвалоду пра колішнюю веліч і славу Полацка. Ён жа, Полацак, быў некалі сталіцай вялікай дзяржавы Крывіі, якая распасціралася на неагляднай прасторы ад вярхоўяў Нёмана і Вяллі на захадзе — да вярхоўяў Дняпра і Волгі на ўсходзе, ад самага Чудскага возера на поўначы — да Верхняга Сожа і Дзясны на поўдні. Крывіцкімі пасяленнямі былі, акрамя Полацка, — Менск, Магілёў, Віцебск, Смаленск, Ізборск, Пскоў, Крывіч-горад і шмат якія яшчэ. Але хцівыя кіеўскія ды наўгародскія князі, назбіраўшы з усяго свету велізарныя раці, сілай паадбіралі ў Полацка многія крывіцкія землі, разадраўшы на часткі калісьці вялікую Крывію.

Яму, Рагвалоду, выпала цяпер аднавіць, вярнуць яе ў свае ранейшыя межы.

Пачаў ён з бліжэйшага Пскова. Сабраў усё полацкае войска і разам са сваёй варажскай дружынай рушыў на поўнач. Рагвалод думаў, што за свае крывіцкія ўладанні — Пскоўскую зямлю — яму давядзецца многа паваяваць. Але атрымалася інакш: пскавічане, даведаўшыся, што на іх ідзе полацкі князь Рагвалод, самі прагналі наўгародскага пасадніка ў Пскове і з радасцю адчынілі перад палачанамі крапасныя вароты. Яны хацелі ізноў вярнуцца ў сваю даўнюю крывіцкую дзяржаву — Полацкае гаспадарства.

Пасля гэтага быў адабраны ад Ноўгарада і далучаны да Полацкай зямлі крывіцкі горад Ізборск з усімі яго землямі.

Цяпер чарга была за Смаленскам — даўнім крывіцкім уладаннем, а таксама гарадам Тарапцом і ўсімі крывіцкімі землямі, што цягнуліся да прытоку Акі рэчкі Протвы і вярхоўяў Масквы-ракі.

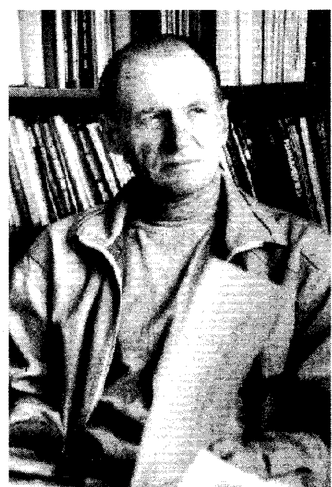

Гэтакім чынам Рагвалод адновіць усю старажытную Крывію, сталіцай якой здаўна быў Полацак.

Але пакуль што гэта была толькі мара. Рэальным яму бачылася далучэнне на першым часе роднай крывічам Дрыгавіцкай зямлі — яна ж таксама ўваходзіла некалі ў Полацкае гаспадарства. Туды ён намерыўся паслаць пасталелага ўжо і памужнелага брата Тура...

Малады князь Тур з радасцю згадзіўся на братаву прапанову. Ён сам хацеў гаспадарыць. І ён зробіць усё, каб асвоіць і адбудаваць Дрыгавіцкую зямлю, далучыць яе з усімі багаццямі да бацькавай спадчыны — Полацкага княства. Тур не пабаіцца ніякіх перашкод, ніякай небяспекі. Бо і ваяваць, бараніцца ад ворагаў патрапіць: ён жа добра патачыў свой меч аб варожыя шаломы ў баявых паходах разам з братам Рагвалодам.

З-за цёмнай паласы наддзвінскага лесу ўжо ўзыходзіла сонца, калі Тур з дружыннікамі адчальваў на лодзіях ад берага. Хоць і не лёгка было плысці ўверх па Дзвіне, усё ж грабцы, маладыя дужыя паморцы, даволі хутка гналі ўперад лёгкія паслухмяныя лодзіі. Галоўнае — даплысці да волака, а там, па Дняпры, самі рачныя хвалі добра памогуць грабцам.

Тур стаяў на карме і з цікавасцю аглядаў новыя, раней не бачаныя прасторы, што адкрываліся перад ім. Над галавой з прарэзлівым крыкам кружылі бакасы ды кнігаўкі, высока ў хмарах лунаці, ледзьве варушачы крыламі, буслы, з-за лесу чуліся працяжныя, з мілагучнымі ноткамі крыкі жураваў.

Калі праз некалькі дзён лодзіі перацягнулі волакам у Днепро, плысці і праўда стала весялей: хуткасць падвоілася. Радавалі вока высокія, абрывістыя берагі з маленькімі ямкамі-пячорамі ластаўчыных гнёздаў. Далей пайшлі лазнякі ды ракітнікі. І вось — шырокае вусце Прыпяці. Лавы ўзбярэжнага чарота, неаглядная асаковая пойма ракі. А за поймай уставалі мройныя хваёвыя бары, адкуль плыў духмяны пах жывіцы, ішлі насустрач вясёлыя беразнякі, усплывалі цемнаватыя альшанікі. Там-сям кідаліся ў вочы з карэннем вывернутыя навальніцай стромкія чырванастволыя хвоі — на вывартнях вабна жаўцеў пясок.

Убачыўшы больш высокі бераг, князь Тур загадаў прычаліць да яго: яму не цярпелася бліжэй агледзець гэтую поўную шчабятлівага птаства і сініх туманоў зямлю, ступіць на яе нагой. Калі лодзіі паставілі на прычал, ён разам з дружыннікамі папраставаў на сушэйшы груд, дзе высіліся разгалістыя дубы з шырокімі парэпанымі камлямі. Хоць паўдзённае сонца добра ўжо прыпякала, тут, пад густой лістотай перапляценых паміж сабой кронаў, быў суцэльны цень і халадок: сядзі ды адпачывай. Але князю Туру не сядзелася на месцы, і ён падаўся далей, дзе пачыналіся шырокія лугі ды верасовыя хвайнякі.

Вельмі спадабалася князю Туру Дрыгавіцкая зямля. Гэтулькі тут птушак, звяроў! Яму пападаліся сляды мядзведзяў, ласёў, казуль, тураў, а то і самі гэтыя звяры. У сваёй вандроўцы напаткаў князь Тур і некалькі дрыгавіцкіх паселішчаў. Людзі спачатку кідаліся ўцякаць ад невядомых узброеных людзей у лес, а калі ўбачылі, што яны і не думаюць рабаваць іх падворкі ды хаты, чыніць ім што-небудзь кепскае, пачалі не без асцярогі варочацца назад, знаёміцца з прыбышамі, расказваць ім пра сябе, пра іхні край ды абычай.

Праз нейкі час Тур з дружыннікамі ізноў вярнуўся да свайго прычалу. На зялёнай прагаліне між дубоў загадаў зрабіць прыстанак. Дружыннікі адразу пачалі высякаць у лесе стаякі ды жэрдкі, ламаць густыя яловыя лапкі і ладзіць часовае жытло. Паставілі шалашы. Між імі змайстравалі вялікі шалаш для князя. Пасля заходу сонца ён, здарожаны вандроўкамі па краю, лёг на падасланую сухую траву паўзверх яловых лапак і адразу ж заснуў глыбокім сном.

Спіць князь Тур у самым цэнтры Дрыгавіцкай зямлі пад шырокімі векавымі дубамі і сніць дзівосны сон. Быццам ляжыць ён на высокім-высокім возе сена і бачыць перад сабой прыгожыя сасновыя дамы ды каменныя палацы, шумныя мнагалюдныя вуліцы вялікага і светлага горада. А за ім — і там і сям — раскінуліся ўдалечыні і ззяюць сонцам на сярэбраных дахах такія ж цудоўныя, такія ж светлыя гарады.

Прачнуўшыся, расказаў князь Тур сябрам-дружыннікам пра свой незвычайны сон. І ўсе ў адзін голас сказалі князю, што гэта быў не просты сон, а прарочы. Тады загадаў князь Тур будаваць на гэтым месцы сапраўдны горад. І закіпела сярод лясной глушчэчы на ўзвышаным беразе Прыпяці работа. Спачатку, як кажа паданне, дружыннікі расчысцілі вялікую пляцоўку, насыпалі на ёй тоўсты слой рачнога пяску, па ім — трохаршынны слой дробнага вугалю ад спаленага навакольнага лесу, а вышэй вугалю накідалі бярозавай кары, потым — бітых гаршкоў. звярыных касцей і ўсё гэта прыкрылі слоем рыбінай лускі, якую прысыпалі зямлёй. Адразу ж пасля ўсяго гэтага пачалося вялікае будаўніцтва. Дзень і ноч разносіўся па наваколлі гучны стукат сякер, гохканне аб зямлю падсечаных камлюкаватых хвой, людскі гоман.

Многа ці мала прайшло часу, але на ціхаплыннай Прыпяці ўстаў светлы горад са звонкімі сасновымі дамамі і цудоўнымі палацамі. Назвалі гэты горад імем самога князя Тура — Тураў горад, або проста Тураў.

Пасярэдзіне горада быў выкапаны вялікі калодзеж, які здавён называлі людзі Туркалодзежам. Расказвалі, што ў ім былі аж тры дны: меднае, сярэбранае і залатое.

Тураў стаў сталіцай усёй Дрыгавіцкай зямлі, Тураўскага княства. Нібы спраўджваючы Тураў сон, адзін за адным уставалі ў княстве новыя гарады — Бярэсце, Пінск, Слуцк, Клецк, Рагачоў, Мазыр, Капыль, Камянец, Мельнік, Драгічын, Бельск, Брагін...

Тураўскае княства, хоць і было самастойным, але дзейнічала заадно з Полацкім гаспадарствам, складала з ім адно цэлае. Палачане і дрыгавічы памагалі адны адным, хадзілі ў баявыя паходы на агульных ворагаў. Нідзе ў летапісах і іншых гістарычных крыніцах мы не знойдзем аніякіх звестак пра спрэчкі паміж імі. І гэта можна зразумець: насялялі іх родныя паміж сабой плямёны, вельмі блізкія сваімі звычаямі і мовай. Нездарма ж яны разам з радзімічамі Пасожжа склалі потым адзіны беларускі народ.

Юбілей Ніла Гілевіча ў Балгарыі

Шырока адзначана 70-годдзе народнага паэта Беларусі ў Балгарыі. І гэта не дзіўна. У братняй краіне за Дунаем імя Ніла Гілевіча — адно з самых вядомых і шанаваных замежных літаратурных імён. Беларускі паэт, перакладчык і літаратуразнавец, ацэнены там ужо даўно і высока. Ён — ганаровы грамадзянін горада Враца — цэнтра вобласці, на тэрыторыі якой загінуў легендарны Хрыста Боцеў, лаўрэат Міжнароднай прэміі імя Х. Боцева (за паэзію і публіцыстыку), кавалер ордэна Кірыла і Мяфодзія (за пераклады). Кнігі Н. Гілевіча выдаваліся ў Балгарыі шмат разоў, і не толькі паэзія, але і манаграфія "Верная вялікім запаветам". Ніл Гілевіч падарыў беларускім чытачам цэлую бібліятэку балгарскай літаратуры: каля трохсот балгарскіх паэтаў і пісьменнікаў загаварылі дзякуючы яму на мове Купалы і Коласа. Гэта — звыш тысячы вершаў і паэм, дзесяткі апавяданняў, аповесці, раман, эсэістыка, народныя песні. Як піша Найдзен Вылчаў, "мала ёсць іншакраінцаў, якія зрабілі штосьці такое для нашай культуры, для нашай літаратуры", як Ніл Гілевіч — "адзін з найпалымяных у гэтых адносінах, найгліббоў уніклых у балгарскую славеснасць, найталенавіта перадаўшых сілу балгарскага слова ў сваёй мове". Дададзім да гэтага: яго пяру належаць сотні дзве артыкулаў пра Балгарыю і балгарскую літаратуру.

70-годдзе паэта вельмі прадстаўніча адзначыла галоўная пісьменніцкая газета "Български писател", прысвяціўшы гэтай падзеі цэлы разварот: два артыкулы (Н. Вылчава і С. Паптонева), урывак з ліста юбіляра, 4 фотаздымкі і дзесяць вершаў у перакладзе Э. Алекавай. Другая пісьменніцкая газета "Литературен форум" надрукавала артыкул Н. Вылчава "Быў. І ёсць...", змясціўшы там жа рэпрадукцыю вядомай карціны мастака Л. Дударэнкі "Быкаў, Караткевіч, Гілевіч". Газета "Русия" апублікавала вялікае інтэрв'ю з юбілярам "Удзячны Балгарыі і балгарскім сябрам", газета "Стряма" — размову з Н. Гілевічам пад назвай "Непаўторная паэтычная мова братэрства". Фонд "Славяне" ўзнагародзіў беларускага паэта дыпломам — "за агульнапрызнаную дзейнасць дзеля развіцця славянскай узаемнасці і паглыблення сувязяў і супрацоўніцтва між славянскімі краінамі і іншымі народамі". Старшыня фонду прафесар З. Захарыеў пераслаў юбіляру афіцыйны прывітальны ліст, у якім імя Ніла Гілевіча называе адным з самых яркіх у сучаснай сусветнай паэзіі і падкрэслівае, што Балгарыя ганарыцца такім сябрам балгарскай літаратуры і культуры.

У гарадской бібліятэцы горада Ляскавец аформлены спецыяльны куток, прысвечаны жыццю і творчасці беларускага паэта. Экспазіцыя не часовая, а са сталай прапіскай і будзе папаўняцца новымі матэрыяламі.

М. М.

Свята ў будні дзень

Сустрэча з вядомымі літаратарамі — гэта заўсёды свята. Але калі іх творы чаканыя, іх хочацца слухаць і чытаць, дык захапленню няма межаў. Днямі на гістарычны факультэт Беларускага дзяржаўнага педагагічнага універсітэта імя Максіма Танка завіталі менавіта такія госці: Віктар Шніп, Уладзімір Марук і Станіслаў Валодзька. Іх паэтычныя радкі паклікалі нас у краіну Паэзіі.

На сустрэчы было так паэтычна і весела (гучалі пародыі і гумарыстычныя вершы), што мы, слухачы, нават не заўважылі, як праляцеў час.

Слухаючы расповеды і творы паэтаў, мы поўніліся адчуваннем, што беларуская мова і літаратура не загінуць, бо ёсць такія шчыруны на Беларусі, як нашы госці. Здаецца, дзе толькі бяруцца ў іх такія мілагучныя і прыцягальныя радкі, рыфмы. Кожны з прысутных жадаў узяць ад сустрэчы хоць кроплю паэтычнага свята і цяпла, што падарылі нам паэты.

Хочацца падзякаваць за такія святы нашаму выкладчыку беларускай мовы Мікалаю Віктаравічу Шабовічу. Менавіта дзякуючы яму мы за той невялікі час, што вучымся ва універсітэце, змаглі сустрэцца з многімі выдатнымі літаратарамі. Спадзяёмся, што такіх сустрэч будзе яшчэ шмат.

Тацццяна ВІТТ, студэнтка 106-й групы гістарычнага факультэта БДПУ імя Максіма Танка

НАЧНЫЯ ЎСПАМІНЫ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 8—9)

Шаура запрасіў да сябе мяне. І мы вельмі па-свойску, бадай па-сяброўску гутарылі, як ніколі раней. Касыгіна чакалі доўга. Нарэшце падышлі два "ЗІСы", і старшыня падняўся ў "Іл" па парадным трапе. З ім два чалавекі (усяго два!) з невялікімі чамаданамі. Не маглі ж таджыкі, якія шумна гутарылі на роднай мове, быць пераапранутымі кадэбістамі. добрая палавіна з іх – жанчыны.

У палёце Шаура заснуў. Прачнуўся – і як спалохаўся. Апраўдаўся:

— Заматаўся. Учора ездзіў у Віцебск.

— На пахаванне Дорскага?

Ён зірнуў на мяне, як на блазна. Адказаў па-руску, хоць дагэтуль гутарылі мы з ім па-беларуску, ён добра валодаў роднай мовай:

— Много чести.

Што ўдарыў мяне. Каму *много чести?* Няшчаснаму Дорскаму ад таго, што на яго пахаванні ў караўле пастаяў бы Шаура?

(Іосіф Дорскі — шматгадовы дырэктар тэатра Якуба Коласа, паўгода назад быў прызначаны дырэктарам студыі "Беларусьфільм". Сям'я засталася ў Віцебску, і ён наведваў яе на ўласнай "Победе", сам за рулём. Паехаў перад мінулым выхадным. І ці то заснуў за рулём, ці здало сэрца, чалавек ён быў вельмі поўны, з задышкай, але пад Оршай разбіўся насмерць).

Моцна ўразіла мяне гэта "много чести". Дык вось як наш ідэолаг думае пра нас, сваіх апякунцаў! Жах! І ў міг страціў я да яго ўсю павагу, хоць перад тым у размове я пранікся гэтай павагай, думаў: "Разумны ж чалавек!"

Гадзіны праз дзве палёту Шауру запрасілі ў салон да Касыгіна. Выйшаў ён адтуль, можа, праз гадзіну з выглядам імяніннікa. Ні слова не сказаў, пра што была размова. *Много чести* – мне.

У Душанбе Касыгіна сустракалі з дывановай дарожкай, добрая паўсотня людзей. Шауру асобна чалавекі тры пасля таго, як дарожку скаталі. А потым ужо мы цалаваліся са сваімі калегамі.

З'явіўся ён толькі на вечары-адкрыцці Тыдня беларускай літаратуры з калегам сваім таджыкам. А між тым асабіста для мяне паездка па Таджыкістане была незабыўнай. Казкай. Такога ўражання не было ні ад Малдавіі, ні ад Латвіі, ні нават ад Арменіі, дзе было грандыёзнае святкаванне стагоддзя з дня нараджэння Аванеса Туманяна, і з добрай сотняй пісьменнікаў з усіх рэспублік ездзілі Мікаян і Баграмян. Як іх сустракалі армяне ў гарадах і сёлах!

У хуткім часе дарагога Васіля Філімонавіча забралі ў Маскву у ЦК КПСС, загадчыкам аддзела культуры. Заслужыў. Умеў іграць на гармоніку. Сустракаючыся ў Маскве на з'ездах і пленумах СП СССР, ён аддаваў беларусам асаблівую ўвагу і нязменна запрашаў:

— Заходзьце. Раскажыце, як там мае землякі.

У мяне не было аніякага жадання заходзіць. Андрэй Макаёнак хацеў зайсці. Не Шаура яго цікавіў – ЦК, яго інтэр'ер, ахова, сістэма прапускоў. Няўжо спела камедыя пра такую ўстанову? Перабольшваў свае магчымасці сатырык.

Званіў колькі разоў. І мелі адказ сакратаркі: "У ад'ездзе", "На сакратарыяце", "Заняты". Апошні раз: "Васіль Філімонавіч прымае мастакоў". І Андрэй выляяўся:

— Пайшоў ён, знаеш куды. Падумаеш, фігура!

Але ж, любіў Васіль, сын Філімонаў, мастакоў. Расказвалі масквічы. Калі Гарбачоў і Якаўлеў з дапамогай Шауры развалілі партыю, і былы загадчык аддзела мусіў ачысціць дачу ЦК, то разам з іншым дабром вывез 200 (!) арыгінальных карцін мастакоў з усіх рэспублік. Плюс скульптуры, адлітыя з каштоўных металаў. Цікава, у каго зараз гэта калекцыя?

P.S. *Між іншым, Васіль Быкаў і Алесь Адамовіч неадноічы былі на прыёме ў Шауры, як правіла, пасля замежных паездак – са справаздачамі. Негаваркі Васіль пра гэта не расказваў, Алесь расказваў нам з Андрэем з гумарам: як Шаура іх выхоўвае. Выхавацель!*

Незвычайны чытач

Недзе ў сярэдзіне пяцідзесятых гадоў у мяне пачаліся нелады з жыватом, здаецца, ставілі дыягназ гастрыт ці, можа, каліт, дакладна не помню. Урачы параякамендавалі курортнае лячэнне – Есентукі. Паехаў. У няпепшы час – напрадвесні. Мабыць, спадзяваўся, што на Каўказе будзе цёпла. А там, як у нас, у сакавіку па начах марозіла, а ў некаторыя дні падаў мокры снег.

Для ахоўнікаў здароўя я не стаў яшчэ фігурай, хоць мой раман "Глыбокая плынь" быў адзначаны Сталінскай прэміяй і перакладаўся на некаторыя мовы народаў СССР. Браты-пісьменнікі і бываўцы прызнавалі мяне, маладога лаўрэата, сталым літаратарам. Але мая сціпласць не дазваляла выбіваць у розных органах бытавыя даброты. Добрую кватэру, чатырохпакаёвую, мне выдаў Саюз пісьменнікаў у доме, збудаваным за сродкі Літаратурнага фонду. "Быў час, была эпоха", як пісаў ананімны аўтар у паэме "Сказ пра Лысую гару". Але, быў час, быў Саюз пісьменнікаў, самая значная ідэалагічная арганізацыя ў кожнай рэспубліцы, і пры Саюзе пісьменнікаў СССР існаваў Літфонд, якому аддзілваліся, здаецца, шэсць працэнтаў ад усіх літаратурна-мастацкіх выданняў. А было іх безліч! Адзін Горкі, Шолахаў, Лявонаў, кожны з іх, маглі карміць калі не рэспубліканскую, то абласную арганізацыю напэўна.

Аднак я адхіліўся ад тэмы; пра саюз і літфонд таго часу варта напісаць асобна. Карацей, лячэбная ўстанова, да якой я быў прымацаваны, выдала мне пуцёўку ледзь не ў самы захудалы санаторый Есентукоў – "Пралетарскі".

Першыя дні я жыў у пакоі на траіх. Адзін з іх – малады ўзбек з вельмі загадкавым захворваннем: ад яго "спускаў паветра", якое ён, па парадзе ўрачоў, не трымаў, ішоў такі незвычайны смурод, ад якога нармальных хворых ванітавала. Толькі пасля размовы з урачом – сталай жанчынай, якой я назваў сваю прафесію, можа, і пра прэмію сказаў, мой "ранг узнялі" і перавялі ў палату на двух. Трапіў я да калегі па маёй тэхнікумаўскай прафесіі, якую я за вайну і дзесятак пасляваенных гадоў ушчэнт забыў, – да інжынера керамічнага завода. Інжынер гэты, ровенскі яўрэй, як і большасць людзей яго нацыянальнасці, быў чалавекам шырокаадукаваным, дасведчаным не толькі ў цэглe – у палітыцы і нават літаратуры, толькі пра вайну не любіў гаварыць: у яго фашысты расстралялі маці, жонку, траіх дзяцей. З ім было цікава. Але, узгадваючы гэтага свайго суседа, я адчуваю віну перад ім: не магу ўспомніць яго прозвішча. Але імя помню: Яўхім Майсеевіч.

Працэдуры ў нас былі розныя, нават, помню, на вадапой мы хадзілі да розных крыніц, і ў першую палавіну дня амаль не бачыліся. Між іншым, у Яўхіма было вельмі многа працэдур (выпрасіў стольki, ці што?), а ў мяне зусім мала. І я сумаваў. У санаторыі нават добрай бібліятэкі не было. Праўда, урыўкамі я пісаў – раман "Крыніцы". Запомніў гэта па незвычайнай прыгодзе. Напісаныя старонкі чамусьці вырашыў адаслаць дадому цэннай бандэроллю. Чаму прыйшла такая фантазія – не ўцямлю: баяўся, што ў поездзе ўкрадуць? Але прыехаў дадому, а бандэролі няма. Вось табе і цэнная! Для мяне гэтыя старонак дваццаць былі бясцэнныя: я перажыў роспач. Не адзін я – Маша таксама. Сеў аднаўляць напісанае. Пакутлівая праца. Але на пошце бываюць і не такія дзівосы: чытаў неяк, што адзін ліст ішоў нешта гадоў пяцьдзесят ці больш і не дзе-небудзь у нас – у звышакуратнай Англіі.

Прыйшла і мая бандэроль, абадраная, як мышы яе грызлі. Праз месяц ці больш. Параўнаў два варыянты аднаго і таго ж раздзела. Першы, напісаны на санаторнай тумбачцы, аказаўся лепшы – больш эмацыянальны, акруглены, героі жывейшыя. Ці захаваліся гэтыя рукапісы? Калі і захаваліся, то дзесь здалі іх у музей-архіў літаратуры і мастацтва.

Аднак зноў я адхіліўся.

Людзі мяне заўсёды цікавілі – мала ж аднаго інжынера. У калідоры, у сталоўцы я заводзіў размовы. Прафесіі сваёй не выдаваў – прасцячком прыкідваўся.

Недзе пад канец лячэння, за тыдзень да ад'езду, мяне зацікавіў адзін чалавек. Ён ледзьве не ўвесь дзень сядзеў у канцы калідора каля вакна і... чытаў. Але як чытаў! Не вачамі – рукамі. Ён быў сляпы. Я тады не ведаў, як называлася азбука, не бачыў, як чыталі сляпыя. Упершыню ўбачыў. Спыніўся перад ім і доўга глядзеў, як чулыя пальцы яго хутка бегаюць па старонцы, дзе замест звычайных літар – дзірачкі, як наколены шылам. Але рукі – само сабой. Цікавей было назіраць, як прачытанае адбіваецца на яго твары: хмурасць, злосць, радасць, здзіўленне, захапленне.

Я стаяў не вельмі блізка, але чалавек пачуў мяне, адарваўся ад сваёй незвычайнай тоўстай кнігі, спытаў:

— Вы хочаце нешта сказаць?

Я разгубіўся:

— Не, я так. Мне проста цікава, як вы чытаеце.

— Што ж тут цікавага?

— Вы хутка чытаеце.

— Не так хутка, як вы.

Мне здалося, што яму не спадабаўся мой камплімент, і я папрасіў прабачэння.

На другі дзень я спыніўся яшчэ далей, не адрываючы позірку ад яго пальцаў, якімі ён чытаў. Але і з такой адлегласці ён пачуў і, што самае дзіўнае, пазнаў мяне. Адарваўся ад кнігі, спытаў:

— Гэта вы? Учарашні?

— Я.

— Вы стары, малады?

— Вашых гадоў. У мяне была кантузія, і я месяц нічога не чуў... Але, на шчасце, абышлося...

— У мяне з малых гадоў. Мяне ўдарылі па галаве.

— Хто? Равеснік?

— Не. Стары. Я па яблыкі залез.

— Сволач ён, гэты стары: так біць малога.

— Мама мая кажа, што Бог пакараў яго. Ён павесіўся. Вы верыце ў Бога?

Сярод простых людзей, незнаёмых асабліва, гэта было самае цяжкае пытанне. Неяк мяне спытала мая родная цётка, і я круціўся, як вуюн на патэльні. Што адказаць гэтаму сляпому? Ды не, я не разгубіўся. Меўся адказ, які аспрэчыць ніхто не мог.

— Я камуніст.

— А-а, — сказаў сляпы і як бы страціў цікавасць да мяне. Мабыць, сам ён верыў у Бога ці, можа, яму хацелася выгаварыцца, паспрачацца.

На трэці дзень я падышоў да яго смела, павітаўся, як з добрым знаёмым, і адразу спытаў:

— А што вы чытаеце? – учора я быў упэўнены, што чытае ён Евангелле, не дарэмна спытаў, ці веру я ў Бога.

— "Глубокое течение".

— Што-што?

— Раман "Глубокое течение". Не чыталі? Цікава.

Я захлынуўся ад нечаканасці, праглынуў усе словы. Другой такой разгубленасці не помню. Што адказаць? Што я – аўтар? Не паверыць! Безумоўна, не паверыць! Аўтар такога рамана – на мову сляпых перакладзены! – у захудалым санаторыі! Засмяецца ў твар. Ці ўвогуле пашле да такой мацеры. Ці падумае, што ў мяне не ўсё ў парадку ў галаве. Для яго ўсё роўна, што я сказаў бы, быццам напісаў "Ціхі Дон".

Баючыся прадаўжаць размову, стаіўшы дыханне, я на дыбачках адышоў ад незвычайнага чытача майго. І больш не падыходзіў — ні ў той дзень, ні ў наступны. А так хацелася сказаць яму! Шчыра: хто з нас, творцаў, не славалюбны? Усе! А раптам чалавек паверыў бы! Якая для яго, гаротнага, была б прыгода: пагутарыў з самім аўтарам. Як расказваў бы ў сям'і сваёй, знаёмым!

Чаму ж я не магу сказаць яму? Чаму? Што мяне стрымлівае? Слепата яго? Любому, хто чытаў бы любую маю кнігу на любой мове, я, напэўна, не пасаромеўся б прызнацца ў сваім аўтарстве.

Не быў хвальком, рэкламшчыкам, але і асаблівай, дзявочай, сціпласцю ці сарамлівасцю не вызначаўся. Ды якая гэта пахвальба — прызнацца, што ты сачыніў гэтую кнігу: на вокладцы ж тваё імя, прозвішча, ды і партрэт часта змешчаны. Дык чаму ж я не магу сказаць сляпому, што ён чытае маю кнігу? Прайшло ледзьве не паўстагоддзе, і я не магу вытлумачыць гэты псіхалагічны феномен.

Праўда, і да таго ў мяне былі два выпадкі, калі я не прызнаваўся ў аўтарстве, але там былі зусім іншыя сітуацыі, адна залішне сур'ёзная, другая камічная.

Ехаў у цягніку і пачуў, як два мужчыны расказвалі адзін аднаму пра свае партызанства. Партызанілі яны ў адным злучэнні, але ў розных атрадах. Размова ішла аб праўве Рэчыцкай брыгады з блакады. Калі я пісаў "Глыбокую плынь", я ведаў далёка не ўсё, бо меў расказы радавых партызан, камандзіраў невысокага рангу. Ды і логіка развіцця сюжэта і характараў патрабавала маёй аўтарскай фантазіі, у шмат якіх дэталях далёкай ад рэальнай гісторыі. Праўда, пасля, калі я пазнаёміўся з камандзірамі брыгады, пачуў іх расказы, хоць і ў іх было нямала супярэчнасцяў, я, магчыма, напісаў бы блакадныя раздзелы інакш. Але ці лепш? З'ява жыцця, не прапушчаная праз творчую фантазію, часта ідзе не на карысць мастацкаму твору.

Дык пра вагонную размову. Адзін былы партызан расказваў другому якраз пра блакаду і расказаў амаль жа слова ў слова так, як падзея гэтая была адлюстравана ў

рамане. Гэта здзівіла мяне. Аднак і парадавала: во як уздзейнічае раман нават на партызан!

Што я мог сказаць? Аспрэчваць? Якімі аргументамі? Да расказаў Палавінкі, Кожара ў мяне не было іншай версіі. Ды і пазней, калі пагаварыў з самімі блакадлікамі, пераканаўся, што камандзір злучэння Кожар, які сам не быў у блакадзе, штаб яго знаходзіўся на левым беразе Дняпра, ведаў агульную сітуацыю, але не мог ведаць лёсы людзей – маіх герояў, тых жа Мікалая ці Таццяны Маеўскіх. Раман мае зусім іншыя законы сваёй пабудовы, чым дакументальная проза. Во прыклад: "Вайна і мір" перажыла дзесяткі мемуараў удзельнікаў вайны з Напалеонам.

Даказваць гэта вагонным субяседнікам я не мог ды бадай што і не ўмеў яшчэ.

Другі эпізод. Ехалі неяк з Макаёнкам на маёй ці яго "Волзе" на рыбалку на Бярэзіну. Здаецца, у Асіповіцкім раёне зайшлі ў сельскую краму. Першая цікавасць – кнігі. Іх было нямала, не тое, што ў наш "культурны час". І раптам Андрэй паказвае:

— Паглядзі, паглядзі, што стаіць!

Стаяла "Глыбокая плынь". Але — якая! Зачытаная да дзірак. Партызаны на вокладцы – як гразёю выпацканыя. Мне ажно шкада стала кнігі. І дзіўна: такую прадаваць!

Крамшчыца спалохалася, калі Андрэй, мажны мужчына, у капелюшы, строга спытаў:

— Вы прадаяце такую кнігу?

Апраўдваўца жанчына пачала:

— Я нядаўна прыняла магазін, і мне яе такую перадалі. Былая прадаўшчыца давала яе ўсім чытаць. Такая дабрачка! Зачыталі, а мне цяпер думай, як яе прадаць. Хто купіць такую мурзатую? Будзе рэвізія – уцэнім ці спішам.

— Мы купім, — сказаў я. Знаходка – мець у сваёй бібліятэцы такі зачытаны экземпляр!

— За поўную цану? – здзівілася крамшчыца.

— Не, не за поўную, — сказаў жартаўнік Андрэй. — У прыдачу вунь дзве тыя запыленыя пляшкі, што на верхняй паліцы.

У жанчыны расшырыліся вочы, у іх заіскрыўся страх.

— Тая пляшка – семдзесят рублёў. Каньяк армянскі. Ён ужо гадоў пяць стаіць тут. Хто за такую цану можа купіць? За месяц калгаснік не зарабляе.

— Мы купім, — сказаў Андрэй, дастаючы з кішэні пачак чырвоных трыццаттак.

— Ой, бабачкі! Вы паглядзіце! — здзіўленая і ўзрадаваная жанчына звярнулася да пакупнікоў, іх было чалавек сем. — Во гэта людзі!

— Мы не людзі. Мы – камедыянты.

Не зразумелі.

Крамшчыца спачатку ўзяла грошы, паглядзела адну купюру на святло, потым дастала каньяк, асцярожна, старанна, па-жаночаму ласкава выцерла ручніком пыл. Кнігу кінула на прылавак без павагі – мне: на табе, пакупнік, за дзесятку! Ды сам я і не разлічваўся, багаты рыбак разлічыўся.

Выйшлі на вуліцу. Андрэй весела засмяяўся:

— А знаеш, што я зараз зраблю? Пайду і скажу, хто напісаў кнігу.

— Не дзівач, Андрэй, не павераць. Пісьменнік у парваных штанах?

— Павераць.

Палажыў у машыну бутэлькі і вярнуўся ў краму. За ім выйшлі на ганак усе – прадаўшчыца і пакупнікі.

— Глядзіце, які ён. Нізенькі, тоўсценькі... Але з галавой.

Дзве старыя жанчыны пакланіліся мне. Разгубіўся, як ніколі раней, хоць прысутнічаў ужо на многіх чытацкіх канферэнцыях, на якіх мяне перахвальвалі. Што рабіць? Памахаў людзям рукой.

— Жывіце шчасліва, — і нырнуў у машыну, за руль.

— Пішыце больш! – крыкнула крамшчыца.

Гісторыю гэтую я і Андрэй расказвалі неаднойчы калегам – як анекдот.

Размову ў поездзе ўспомніў хіба толькі тады, калі пазней гутарыў з Кожарам, Рудаком. Але калі тое было! Успомніў зараз, калі пачаў запісваць свае начныя ўспаміны. Эпізод са сляпым забыўся, як і дзесяткі, сотні іншых сустрэч з рознымі, часта незвычайнымі людзьмі. Усяго ўспомніць нельга, а запісаць – тым больш. Запісаў – успамін акаў. І чалавек, які чытаў пальцамі! Дзякуй асветніку, які здолеў пісьменнасць падарыць калекам, — Брайлю. Дакараю сябе, што не прызнаўся сляпому ў сваім аўтарстве.

Міхась ПЯНКРАТ

Беларуская літаратура панесла вялікую страту — 22 лістапада пайшоў з жыцця паэт і празаік Міхась Пянкрат.

Міхаіл Міхайлавіч Пянкрат нарадзіўся 28 жніўня 1918 года ў вёсцы Карпілаўка Чэрвеньскага раёна ў сялянскай сям'і. Пасля заканчэння сямігодкі вучыўся ў Смілавіцкім сельскагаспадарчым тэхнікуме, дзе атрымаў спецыяльнасць агранома. Восенню 1939 года пайшоў служыць у Чырвоную Армію, удзельнічаў у савецка-фінляндскай вайне, быў цяжка паранены. Пазней уладкаваўся на працу ў рэдакцыю рудзенскай раённай газеты "Бальшавіцкі сцяг". Падчас Вялікай Айчыннай вайны наладзіў сувязь з партызанамі, быў сувязным брыгады "Чырвонае знамя", якая дзейнічала на Міншчыне, пасля быў прызначаны памочнікам начальніка штаба брыгады. У 1945 годзе пераехаў у Мінск, працаваў у рэдакцыях газет, у часопісе "Вожык".

Першы верш паэта пабачыў свет у 1937 годзе ў газеце "Чырвоная змена". Пазней многія яго вершаваныя творы друкаваліся ў газетах "Літаратура і мастацтва", "Піянер Беларусі", "Комсомольская правда", у часопісах "Полымя", "Смена", "Крокодил". У 1956 годзе выйшаў першы зборнік вершаў "Салаўіны берag", пасля былі выдадзены шматлікія сатырычныя і гумарыстычныя зборнікі нарысаў і апавяданняў пра сучасную вёску, аповесці "Буян", "Шчасце маё", "Ведрыцкія напевы", "Не астудзі сваё сэрца". Ён выдаў некалькі зборнікаў апавяданняў для дзяцей. Пісьменнік быў узнагароджаны ордэнам Айчыннай вайны 2-й ступені, медалямі.

Светлая памяць пра Міхася Міхайлавіча Пянкрата — патрыёта, грамадзяніна, адданага сына Айчыны — назаўсёды захаваецца ў нашых сэрцах.

Саюз беларускіх пісьменнікаў

ПАМЯЦЬ

Ён любіў беларускую літаратуру...

Юрый Іванавіч Сураўцаў добра ведаў і па-сапраўднаму любіў беларускую літаратуру, з нязменнай павагай ставіўся да яе таленавітых творцаў, сачыў за іх творчым лёсам, радаваўся іхнім удачам. Аднак сёння цяжка прымірыцца з думкаю, што ўжытыя тут словы «быў», «любіў» мы вымушаны прамаўляць толькі ў мінулым часе... Так, Юрыя Іванавіча не стала... Пайшоў з жыцця таленавіты крытык, удумлівы, сур'ёзны вучоны, тэмпераментны публіцыст. Амаль пяцьдзесят няпростых, багатых на драматычныя падзеі гадоў працаваў Юрый Іванавіч у розных літаратурных жанрах і ў кожным пакінуў прыкметны творчы след. Сфера яго інтарэсаў як крытыка, даследчыка вельмі шырокая. Гэта і заканамернасці літаратурнага працэсу, прырода і функцыі крытыкі, жанравая структура буйных эпічных форм, паэтычнае майстэрства, нацыянальная спецыфіка літаратуры... Шматлікія артыкулы, літаратурныя агляды, кнігі пра Юхана Смуула, пра Міколу Бажана, манграфіі «Людзі мастацтва і навукі ў сучасным савецкім рамане», «Неабходнасць дыялектыкі», «У 70-я і сёння» былі прыкметнай з'явай літаратурна-творчага жыцця 60—80-х гадоў. Яны і па сённяшні дзень не страцілі навуковай і пазнавальнай вартасці. І беларуская мастакі слова таксама заставаліся ў цэнтры зацікаўленасцяў Сураўцава-крытыка. Яго ўвагу прыцягвала невычэрпная спадчына вялікага Купалы, не раз звяртаўся ён і да творчасці І.Мележа, І.Шамякіна, В.Быкава, Р.Барадуліна, І.Чыгрынава, В.Казько. Пра кожнага паэта ці празаіка крытык здолеў сказаць сваё, арыгінальнае слова. Асабліва цаніў ён наватарскі характар іх мастацкіх пошукаў, адкрыццё новых герояў, асваенне новых пластоў рэчаіснасці. Дык і не дзіва, што да трапных меркаванняў, узважаных думак Юрыя Іванавіча як аўтарытэтнага крытыка аўтары заўжды прыслухоўваліся, цанілі яго тонкі густ, тонкую назіральнасць, даражылі парадамі. І дзейнасць беларускіх навукоўцаў, крытыкаў ніколі не пакідала Юрыя Іванавіча абыякавым, пра што яскрава сведчаць ягоныя водгукі на акадэмічную «Гісторыю беларускай літаратуры» і «Нарысы па гісторыі беларуска-рускіх літаратурных сувязяў». У асобе Сураўцава-рэцэнзента аўтары шматтомных калектыўных прац знайшлі ўважлівага, зацікаўленага чытача, прынцыповага крытыка і добразычлівага дарадцу. Не магу не прыгадаць і таго, што Юрый Іванавіч быў даволі частым госцем у Інстытуце літаратуры, меў трывалыя сяброўскія стасункі з Навумам Перкіным, з Віктарам Каваленкам.

Як адзін з кіраўнікоў пісьменніцкага саюза Юрый Іванавіч, аддамо яму належнае, нямала зрабіў у наладжванні трывалых кантактаў паміж прадстаўнікамі розных літаратур, уключна і беларускай. Ён імкнуўся надаць літаратурным сувязям жывы характар, напоўніць гэтае паняцце рэальным зместам. Ды і асабістыя выступленні Сураўцава на пісьменніцкіх з'ездах, пленумах, падчас творчых сустрэч і «круглых сталоў» вызначаліся ўзважанасцю ацэнак, былі прасякнуты шчырым клопатам пра лёс нацыянальнай літаратуры, яе заўтрашні дзень. Мусіць жа, невыпадкова адна з апошніх прац Юрыя Іванавіча мае назву «Да разумення спецыфікі беларускай культуры». Нягледзячы на ўсе складанасці грамадска-палітычнага жыцця, Юрый Іванавіч заставаўся паслядоўным абаронцам дэмакратычных ідэй і гуманістычных каштоўнасцей. Службовае становішча, можа, і прымушала сакратара Праўлення СП СССР (а ён быў на гэтай пасадзе з 1976 па 1992 г.) трымацца афіцыйных рамак, затое ў нефармальнай абстаноўцы ён раскрываўся ва ўсім багацці сваёй натуры. Юрый Іванавіч заўчасна пайшоў з жыцця, але ён пакінуў па сабе добрую памяць як шчыры, сардэчны чалавек, таленавіты крытык, актыўны даследчык і прапагандыст лепшых здабыткаў беларускага прыгожага пісьменства.

Міхась МУШЫНСКІ

КНІГАРНЯ

Так было...

Шмат кніг напісана пра Вялікую Айчынную вайну. Але мастацкі летапіс працягваецца. З'яўляюцца новыя творы, у якіх аўтары імкнуцца глыбей зазірнуць у трагічнае мінулае нашага народа, пачуццё асэнсаваць жыццё чалавека на вайне, асвятліць яго разнабакова, паказаць, як усё было на самай справе, амаль з дакументальнай дакладнасцю.

Галоўны герой новай аповесці Анатоля Сульянава "Полет в никуда" (часопіс "Книжный калейдоскоп", № 3, 2001 г.) беларус Міхась Клімковіч, вайсковы лётчык, не прыдуманы: у яго быў прататып, такі ж малады чалавек, які прымаў непасрэдны ўдзел у вайне. Сюжэт аповесці, такім чынам, пабудаваны на рэальных фактах. Пра шмат якія эпізоды з жыцця франтавікоў мы чулі, чыталі ў мемуарнай літаратуры. І тым не менш мастацкі пераказ гісторыі, што адбылася з Клімковічам, уражвае, прымушае здрыгануцца ад жахлівай, пачварнай несправядлівасці, бязлітасна-суровых законаў вайны, якія зневажаюць, а часам перакрэсліваюць само паняцце "маральнасць".

Уявіце сабе: толькі што вярнуўся з чарговага задання экіпаж транспартнага самалёта "Дуглас", людзі не паспелі адпачыць, адаспацца пасля бяссоннай ночы, а іх выклікаюць у штаб, каб зноў паслаць у начны палёт. Прычым палёт павінен быць ажыццёўлены тэрмінова, без належнага часу для падрыхтоўкі, нават без некаторых абавязковых дадзеных для разліку штурманам маршруту ў надта складаных метэаралагічных умовах зімы. Да ўсяго, у штабе палка выяўляецца, што баявое заданне на гэты раз вялікай дзяржаўнай важнасці, асаблівае выкананне якога ўзята пад кантроль самім ведамствам Берыі. Дакладней, экіпажу трэба скінуць на парашутах спецгрупу са зброяй і радыёстанцыямі ў тыле ворага ў вызначаным месцы. І камандзір палка маёр Нязлобін, і камандзір экіпажа капітан Нірадзенка, і штурман самалёта Міхась Клімковіч усведамляюць небяспеку незвычайнага палёту, экстрэмальнасць сітуацыі. Але палохае не гэта, не складанасць аперацыі — экіпаж прывык выконваць самыя небяспечныя заданні, адбівацца ад варожых самалётаў... Прыгнятае лётчыкаў бесперспектыўны недавер з боку службаў бяспекі, з якім іх рыхтуюць у палёт: падазронасць, праверкі, удакладненні — хто і што? Каго пераправяраюць? Абаронцаў Радзімы, сапраўдных патрыётаў, экіпаж з баявым вопытам, кожны з якіх ужо бываў у пераплётах, рызыкаваў уласным жыццём? Пры гэтым даводзіцца слухаць прыхаваныя і непрыхаваныя пагрозы палкоўніка НКУС: калі што не так — трыбунал.

У рэшце рэшт здзейснена немагчымае. У неверагодна цяжкіх умовах палёту група перапраўлена ў тыл ворага. Адна бяда: яна не выходзіць на сувязь. Можа, дэсант высаджаны не там, дзе трэба? І зноў амаль допыты — жорсткія, зневажальныя. І галоўным вінаўнікам праліку называюць штурмана Міхася Клімковіча. Яго арыштоўваюць, дапытваюць, судзяць. Прысуд страшны — расстраляць, бо нібыта на сумленні Клімковіча знікненне групы асобага прызначэння НКУС. Колькі перажыта, колькі перадумана маладым штурманам за гэты час! Толькі шчаслівы збег абставін выратаваў Міхася Клімковіча ад смерці — прысуд вайсковага трыбунала адмянілі пасля таго, як спецгрупа ўсё ж выйшла на сувязь, а экіпаж Нірадзенкі ў тым жа складзе, на тым жа транспартным самалёце выканаў яшчэ адзін небяспечны палёт у тыл ворага. Для галоўнага героя аповесці ўсё скончылася добра, як у чароўнай казцы. Але ў жыцці не заўсёды так атрымлівалася. Ды і аўтар твора ставіў перад сабой пэўную задачу: паказаць, як неабмежаваная ўлада ведамства Берыі калечыла людскія лёсы, бязлітаснымі расправамі і здзекамі над сумленнымі людзьмі падрывала аўтарытэт тагачаснага дзяржаўнага ладу, веру чалавека ў чалавечнасць.

І яшчэ адзін важны вывад напрошваецца, калі заканчваеш чытаць цікавую, драматычную аповесць Анатоля Сульянава: толькі беззапаветная любоў да Бацькаўшчыны, моцная баявая дружба дапамагалі выстаяць, праявіць мужнасць вайскоўцам у самых, здавалася б, невыносна цяжкіх абставінах франтавога жыцця. Міхась Клімковіч адчуваў падтрымку сяброў у час арышту, яго не пакінулі ў той жахлівай сітуацыі, памагалі і добрым цёплым словам, і справай. Асабліва камандзір авіяпалка Нязлобін: гэта ён званіў і прасіў абараніць штурмана камандзіру дывізіі, смела, не баючыся, што сапсуе сабе кар'еру, пераконваў палкоўніка з органаў не браць грэх на душу — пашкадаваць, не караць маладога чалавека. Пакутліва-балючыя яго развагі пасля суда над Клімковічам, менавіта яны знаходзяць водгук у сэрцы чытача, выклікаюць сустраждываннe: "Что же это такое творится... Вопиющая несправедливость... Человека лишают жизни! Невиновного! Где же правда? Люди, да что же вы делаете? К расстрелу вчерашнего мальчишку ни за что! Люди гибнут на фронте от вражеских бомб и пуль. Здесь погибнет человек от своей пули! За что?"

Перажывае за свайго каханага і абаяльная Алеся, якая працуе ў армейскай сталовай. Пісьменнік надае вобразу дзяўчыны асаблівае значэнне, бо кароткае шчасце маладых людзей яшчэ больш падкрэслівае драматызм падзей. Ён спрабуе разабрацца: адкуль такая жорсткасць учынкаў спяцоў са славутага ведамства?! І знаходзіць, на маю думку, правільны адказ — гэтыя людзі страцілі міласэрнасць і спагаду, з'яўляючыся сляпымі выканаўцамі любога загаду, які ідзе адтуль, зверху, дзе ўжо даўно пераступілі мяжу законнасці. Яны ж не пашкадуюць і роднаю маці, калі так пажадае начальства, хоць і іх асабістае жыццё не ў цане, як і жыццё іхніх ахвяр.

Па-добраму здзіўляе і радуе, што ўсе выпрабаванні, якія выпалі на долю штурмана Міхася Клімковіча, не змаглі зламаць маладога чалавека, знішчыць у ім высакароднае пачуццё адданасці свайму народу, веру ў праўду жыцця.

Адзначаючы мастацкія вартасці аповесці "Полет в никуда", нельга не заўважыць, што твор напісаны з зайздросным веданнем "лётнай справы", бо сам Анатоль Сульянаў у мінулым — лётчык. Паводзіны, учынкі героя псіхалагічна абгрунтаваныя, натуральныя. Аўтар здолеў выйсці на шырокае поле разваг не толькі пра мінулае, але і пра наш час.

Яўген КАРШУКОЎ

Заказнік "Купалаўскі" — памяць і надзея

Купалаўскія мясціны... Вязынка, Яхімоўшчына, Акопы, Ляўкі. Колькі сказана і напісана пра іх прыгажосць, адметнасць і знакавасць! Кожная з іх знаходзіцца ў арэоле святла неўміручай Купалавай паэзіі. Свой сённяшні выгляд і статус яны набывалі паступова і ў розны час. Так, у маі гэтага года адкрыты філіял Яхімоўшчына, а тры дзесяцігоддзі назад, у 1972 годзе, заснаваны і адкрыты Купалаўскі мемарыяльны запаведнік "Вязынка". У 1978 годзе створаны запаведнік "Ляўкі", а ў 1992-ім на Лагойшчыне, у адным з маляўнічых яе куткоў, прыняў наведвальнікаў яшчэ адзін філіял — "Акопы". Мінула ўжо больш за год, як дзякуючы хадайніцтву Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы і ў адпаведнасці з пастановай Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь "Акопы" сталі сімвалічным цэнтрам Рэспубліканскага ландшафтнага заказніка "Купалаўскі". Раскінуўся ён на землях Лагойскага і Мінскага раёнаў і заняў 3834 гектары. Палі і ўзгоркі, камяні і дарогі, лясы і пералескі па праве сталі запаведнымі.

Пра гарманічнасць і прыгажосць гэтых мясцін пісаў у 1926 годзе Янка Купала ў вершы "Па Даўгінаўскім гасцінцы":

Бяжыць пад коламі гасцінец,
Бягуць прысадзіны назад.
Вакол бясконца свет-дзядзінец,
Палеткі, вёскі, лес, як сад.

Ландшафтная непаўторнасць Лагойшчыны адзначалася ва ўсе часы, і невыпадкова называюць яе "беларускай Швейцарыяй". Стварэнне заказніка "Купалаўскі" абумоўлена неабходнасцю захавання і аднаўлення мясцін, звязаных з жыццём і дзейнасцю народнага паэта Беларусі Янкі Купалы. Тут, на Лагойшчыне, калі б не зрабілі сваю сумную справу час і людзі, звыш дзесятка мясцін магло быць пазначана мемарыяльнымі дошкамі і знакамі, якія б узгадвалі пра той ці іншы перыяд у жыцці паэта і яго сяброў Ядвігіна Ш., У.Самойлы, З. Чаховіча і інш. Назвы ўжо даўно не існуючых паселішчаў і повязь іх з паэтам мы акрэслім яшчэ раз, бо ўсе яны знаходзяцца на тэрыторыі заказніка.

Доўгія гады (з 1929-га і аж да канца 80-ых) тэма "Янка Купала і Лагойшчына" была забароненай, нягледзячы на тое, што менавіта там паэтам былі напісаны унікальныя творы: непаўторная "Паўлінка", драмы "Раскіданае гняздо", "Тутэйшыя" і "Прымакі", паэмы "Бандароўна", "Магіла льва", "Яна і я", пераклад "Слова аб палку Ігаравым" каля 80 вершаў, сярод якіх "Песня мая", "Зоркі", "За свабоду сваю", "Перад будучыняй" і інш. Пад імі пазначаны розны час напісання, але адно месца — хутар Акопы. Таму мемарыялізацыя былога хутара, стварэнне музея і арганізацыя заказніка — неабходная і заканамерная з'ява. У саміх Акопах зараз толькі сімвалічны зруб на месцы, дзе раней быў калодзеж, падмуркі будынкаў, векавыя дрэвы і каменьвалун, які быў сведкам нараджэння паэтычных радкоў.

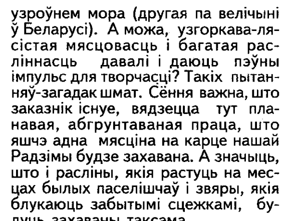

Гісторыя хутара Акопы ў дачыненні да сям'і Луцэвічаў пачалася з восені 1909 года, калі ў памешчыцы Марыі Жылігоўскай пачала арандаваць зямлю маці паэта. Янка Купала бываў тут кожнае лета пачынаючы з 1911 года і аж па 1926-ы. Невыпадкова даследчыкі і біёграфы паэта адводзяць Акопам ролю, аналагічную ролі Міхайлаўскага для Пушкіна і Яснай Паляны для Талстога. Хутар і яго ваколіцы, блізкія і далёкія вёскі былі ў той ці іншай ступені крыніцай натхнення для паэта, тут жылі прататыпы яго шматлікіх вобразаў. Невыпадкова і для арганізацыі музея выбрана вёска Харужанцы, што знаходзіцца непадалёку. Дарэчы, прычыніўся да гэтай высакароднай справы ў свой час (пачатак 90-ых) народны паэт Беларусі Ніл Гілевіч, радзіма якога таксама Лагойшчына. Дзякуючы яго намаганням, як дэпутата Вярхоўнага Савета 12-га склікання і руплівай працы купалаўцаў — музей быў адкрыты.

Не ўсім мясцінам так "пашанцавала", ад некаторых не засталося і следу. Так здарылася з фальваркам Прудзішча, у якім сям'я Луцэвічаў жыла з 1891 па 1895 год і адкуль будучы паэт хадзіў да вандроўных настаўнікаў. Адным з такіх месцаў куды бацька аддаў Яся вучыцца, грамаце, быў фальварак Гаяны. Былым стаў ужо сёння і фальварак Селішча, дзе Янка Купала напісаў свой першы верш /на імяніны сястры Леакадзіі/ і дзе давялося перажыць паэту вялікую трагедыю — смерць бацькі, дзвюх сясцёр і брата. Няма сёння на карце і фальварка Казімірава, або Казіміраўка, дзе жыў Уладзімір Самойла, які рыхтаваў да паступлення ў вучылішча Яся Луцэвіча і які адным з першых заўважыў талент Янкі Купалы, напісаў станоўчыя рэцэнзіі на першы паэтычны зборнік "Жалейка" і прадказаў паэту вялікае паэтычнае будучае.

Непадалёку ад Акопаў былі два засценкі з назвай Рубеж. У адным з іх жыў Купалаў сваяк Г.Аўлачынскі. Пра гэтыя засценкі мы таксама гаворым у мінулым часе, як і пра засценак Ляўшова, што ў 1,5 км ад хутара Акопы. Яшчэ ў 30-ыя гады ўвайшоў ён у вёску Харужанцы. Там каля 15 гадоў жыла сям'я сястры паэта Марыі Дамінікаўны Аўлачынскай, і Купала, прыязджаючы да маці, бываў і ў сястры. Зараз пра Ляўшова нагадваюць старыя ліпы ўздоўж дарогі і сад за імі. На месцы хутара Карпілаўка, дзе жыў вядомы беларускі пісьменнік Ядвігін Ш. /Антон Лявіцкі/, у якога не раз бываў Купала, засталіся толькі рэшткі старога парку, які памятае свайго гаспадара.

На тэрыторыі заказніка знаходзіцца вёска Малыя Бясяды. Тут да 1907 года жыў былы ўдзельнік паўстання К.Каліноўскага Зыгмунд Чаховіч. Да яго часта наведваўся Ясь Луцэвіч, браў чытаць кнігі, сярод якіх была і нелегальная літаратура. Малыя Бясяды сталіся тым месцам, дзе закладваліся асновы рэвалюцыйна-дэмакратычных поглядаў будучага паэта. Як напамін пра жыццё ў Малых Бясядах Зыгмунда Чаховіча растуць там лістоўніцы, якія па ўспамінах прывёз ён з Сібіры, куды быў высланы за ўдзел у паўстанні 1863—1864 гадоў.

Увайшла ў гісторыю і вёска Бяларучы. У 1897—1898 гадах Янка Луцэвіч хадзіў з Селішча ў Бяларуцкае двухкласнае народнае вучылішча, якое скончыў за адзін год. У Бяларучах, дарэчы, вясной 1912 года ў свайго сябра І.В.Міцкевіча жыў Якуб Колас і працаваў над паэмай "Сымон-музыка".

У вёсцы Лысая Гара, што паблізу Акопаў часта бываў Янка Купала ў маладыя гады. Амаль штогод, улетку, разам з сёстрамі прыязджаў на традыцыйны кірмаш, прысутнічаў на нелегальных сходках лысагорцаў, прывозіў забароненую літаратуру, чытаў свае вершы, запісваў песні, паданні. Непадалёку ад Лысай Гары месціцца вёска Буды, якая ў свой час таксама была для паэта крыніцай народных песень. Сведчаннем таго, што Іван Луцэвіч быў у вёсцы Косіна, з'яўляецца мемарыяльная дошка, размешчаная на будынку школы. Тут у 1887—1889 гадах жыла сям'я Луцэвічаў, і шасцігадовага Яся вучыў грамаце сын служачага ў маёнтку, вучань гімназіі Патаповіч.

З імем Купалы звязаны вёскі Мачаны і Карань, у апошняй, дарэчы, пахаваны бацька Купалы, брат Казік і сёстры Гэля і Сабіна. На гэтых жа могілках пахаваны і Сымон Пятровіч Гілевіч (бацька Ніла Гілевіча і Міколы Гіля).

У чым жа асаблівасць зямлі Лагойскай, што выхавала і ўзгадавала, дала сілу і моц не толькі Вялікаму Купалу, але і іншым паэтам, празаікам і мастакам. Відаць, ёсць у ёй нейкая загадка... Таямнічасцю вее ад сівых курганоў ды Лысай гары, вышыня якой 342 метры над узроўнем мора (другая па велічыні ў Беларусі). А можа, узгоркава-лясістая мясцовасць і багатая раслінная, давалі і даюць пэўны імпульс для творчасці? Такіх пытанняў-загадак шмат. Сёння важна, што заказнік існуе, вядзецца тут планавая, абгрунтаваная праца, што яшчэ адна мясціна на карце нашай Радзімы будзе захавана. А значыць, што і расліны, якія растуць на месцах былых паселішчаў і звяры, якія блукаюць забытымі сцежкамі, будуць захаваны таксама.

На тэрыторыі заказніка расце 568 відаў раслін. Сярод іх 6 відаў хвашчоў, 11 папаратнікаў, 26 відаў дрэў, 460 відаў шматгадовых і 43 віды аднагадовых травяністых раслін. Разнастайнасць і кантраснасць экалагічных умоў, наяўнасць унікальных прыродных ландшафтаў абумоўліваюць гэту шматколерную і непаўторную гаму. 8 відаў раслін занесены ў Чырвоную кнігу Беларусі: купальнік горны, баранец звычайны, званочак шыракалісты, пярэсна еўрапейская, лілея кучаравая, пустапялёснік зялёны, тайнік яйкападобны, шпажнік (гладыёлус) чарапіцавы, а таксама адзін від грыбоў: смярдзюх звычайны (вясёлка).

У лясных масівах перавагу складаюць вольха і елка, радзей сустракаецца хвоя. Большасць тэрыторыі заказніка пакрыта лесам. Тут налічваецца 119 відаў жывёл і шмат відаў птушак і млекакормячых. Два віды птушак, зялёны дзяцел і звычайная пустальга, з'яўляюцца рэдкімі і таксама занесены ў Чырвоную кнігу Беларусі. Жыве ў заказніку 9 відаў птушак і 11 млекакормячых, што выкарыстоўваюцца для спартыўнага палявання.

Такім на сённяшні дзень у гісторыка- культурным і прырода-ахоўным аспекце з'яўляецца заказнік "Купалаўскі". Думаецца, што праца музейшчыкаў і супрацоўнікаў прыродаахоўных устаноў дадуць свой плён — захаваецца для нашчадкаў і памяць пра Вялікага Купалу, і непаўторнасць багатай і шчодрай зямлі.

Напярэдадні 120-годдзя з дня нараджэння паэта проста неабходна, каб да справы ўшанавання яго памяці далучыліся ў першую чаргу мясцовыя ўлады, а тыя знакавыя мясціны, што памятаюць Янку Купалу, сталі блізкімі кожнаму чалавеку.

Лідзія МАКАРЭВІЧ,
намеснік дырэктара па навуцы Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы

Суфлёр

ПАДКАЗКІ—АНОНСЫ—ПАРАДЫ АД "ЛіМа"

Гаспадары "Цацачнай крамы" — кампазітар Зміцер Вайцюшкевіч і паэт Леанід Дранько-Майсюк

Відавочна, што Беларуская музычная альтэрнатыва спадзяецца "адхапіць" у гэтым годзе на чарговай "Рок-каранацыі" нейкую намінацыю, кштальту, "найбольш прадуктыўны беларускі лэйбл" — столькі цікавых рэлізаў і прэзентацый новых дыскаў падрыхтавана імі за гэты перыяд. Не паспелі супакоіцца жарсці вакол канцэртаў барда С. Сокалава-Воюша, прэзентацыі "Легендаў Вялікага Княства", не паспела "адгрымець" прэзентацыя першага беларускамоўнага extreme-альбома "Hard Life — Heavy Music", як прадзюсеры ўжо запланавалі наступныя цікавыя музычна-фанаграфічныя імпрэзы.

Так 6 снежня ў тэатры Юнага гледача (Энгельса, 26) запланавана прэзентацыя сольнага праекта Зміцера "Тодара" Вайцюшкевіча "Цацачная крама", што створаны паводле цыкла сатырычных і гумарыстычных вершаў Леаніда Дранько-Майсюка. Пачатак прэзентацыі ў 19.00.

Акрамя песень з новага дыска, будуць гучаць і творы з супольных праектаў "Народны альбом", "Святы вечар", "Я нарадзіўся тут"...

Іншая ж "Крама" — легендарны беларускі блюз-рокавы гурт запрашае прыхільнікаў 12 снежня на прэзентацыю новага альбома з незвычайнай назвай "Хавайся ў бульбу!" Пачатак канцэрта, прымеркаванага да выхаду альбома і дзесяцігоддзя гурта, у 19.00 у Доме культуры МТЗ.

Ну а на Каляды БМАгруп запрашае прыхільнікаў фолк-мадэрна на калядаванне і святочныя скокі пад музыку лепшых фолк-рокавых калектываў Беларусі — "Палаца", "Postscriptum", "Акругі вольнага мастацтва". Добры настрой і святочныя музычныя нечаканкі гарантаваныя! Канцэрт адбудзецца ў ДК МТЗ, пачатак у 19.00.

Анатоль МЯЛЬГУЙ

Дарагія сябры!

9 снежня 2001 года ў Мінскім палацы дзяцей і моладзі (Старавіленскі тракт, 41) адбудзецца літаратурна-музычная вечарына "Ты вышэй ад усіх, Максім!", прысвечаная 110-й гадавіне з Дня народзін Максіма Багдановіча. У імпрэзе бяруць удзел: А. Вярцінскі, С. Панізнік, Л. Галубовіч, М. Скобла, А. Камоцкі, Э. Акулін, А. Галіч і іншыя вядомыя беларускія паэты і барды.

Пачатак вечарыны — а 16-ай гадзіне. Уваход вольны.

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА ЛіМ
Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

ЗАСНАВАЛЬНІК
ГА "Саюз беларускіх пісьменнікаў"

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар
Алесь ПІСЬМЯНКОЎ

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220005, Мінск, вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі —	284-8461
намеснікі галоўнага рэдактара —	284-8525, 284-7985
АДДЗЕЛЫ:	
публіцыстыкі —	284-8204
пісьмаў і грамадскай думкі —	284-7985
літаратурнага жыцця —	284-8462
крытыкі і бібліяграфіі —	284-7985
паэзіі і прозы —	284-7985
музыкі —	284-8153
тэатра, кіно —	284-8153
выяўленчага мастацтва —	284-8462
фотакарэспандэнт —	284-8462
бухгалтэрыя —	284-8462
Тэл./факс —	284-7965

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня Рэспубліканскага унітарнага прадпрыемства "Выдавецтва "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 79)

Індэкс 63856 Наклад 2556
Нумар падпісаны ў друк 29.11.2001 г. у 17.30

Рэгістрацыйнае пасведчанне № 715

Заказ 7003

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12